

EINES

PER A L'ESQUERRA NACIONAL

NÚMERO 4 PRIMAVERA 2008 6 €

El desenvolupament sostenible

FÒRUM

Martí Boada

«Una societat que té problemes amb l'aigua és una societat que té conflictes molt severs»

Entrevista de Sergi Sol

FINESTRA Moisès Amorós Roger Buch Raül Tormos

CONNEXIONS Anna Simó Josep Enric Llebot Marcel Coderch Jaume Font Francesc Muñoz

NAVEGADOR Joana Díaz **BLOC** Montserrat Bergés

FULL DE CàLCUL Enric Llarch **EXPLORADOR** Jaume Bartrolí

ARXIU Jordi Roca **XARXA** Montserrat Palau

Guillem López i Casasnovas Carlos Taibo Joan Becat



FUNDACIÓ



JOSEP IRLA

President

Joan Ridao

Vicepresidenta

Isabel Nonell

Director

Josep Vall

Vocals

Pilar Albiol

Carles Bonet

Joan Casamitjana

Marina Llansana

Eduard López

Carmel Mòdol

Anna Simó

Víctor Torres

Xavier Vendrell

Arxiu, Biblioteca i Documentació

Natàlia Lara

Secció d'Estudis Històrics

Àngel Ramos

Secció d'Estudis Polítics

Arnau Albert

Secció d'Estudis Socioeconòmics

Bàrbara Lligadas i Jaume Martorell

Fundació Josep Irla

Calàbria, 166 entresòl

08015 Barcelona

Telèfon 93 567 78 63

Fax 93 567 78 64

info@irla.cat

EINES

PER A L'ESQUERRA NACIONAL

Director

Josep Vall

Coordinació

Arnau Albert

Agraïments

Marc Suarez

Quim Sangrà

Ariadna Àlvarez

Antoni Segura

Antoni Simón

Josep Bargalló

Correcció lingüística

Iris Badia

Redacció

eines@irla.cat

Subscripcions

Yasmina Serrat

Telèfon 93 567 78 63

yserrat@irla.cat

Projecte gràfic Jordi Vinyets

Dipòsit Legal B-31564-07

Impressió Forma Color

El contingut dels articles és responsabilitat dels seus autors i EINES no s'hi identifica necessàriament.

Per reproduir un article cal demanar autorització per escrit a la redacció d'EINES.





SUMARI

PORTAL

- 7 **Una veritat incòmoda.**
Un compromís ineludible

FINESTRA

- 11 **El taulell del joc polític**
Moisés Amorós
- 13 **Com són els electors catalans?**
Roger Buch
- 27 **Una nova generació de catalans (II)**
Comportament polític juvenil
Raül Tormos

CONNEXIONS

- 51 **Sostenibilitat, un repte de país**
Anna Simó
- 53 **Sostenibilitat i canvi climàtic a Catalunya**
Josep Enric Llebot
- 67 **Sostenibilitat, energia i societat**
Marcel Coderch
- 79 **El repte de les sostenibilitats en temps de globalització**
Jaume Font
- 93 **Revitalització versus Rurbanització**
Francesc Muñoz

NAVEGADOR

- 107 **La propietat com a forma de protecció ambiental: velles i noves fórmules**
Joana Diaz

BLOC

- 121 **La sostenibilitat com a model per construir un país lliure**
Montserrat Bergés

FÒRUM

- 125 **Martí Boada**
«Una societat que té problemes amb l'aigua és una societat que té conflictes molt severs»
Entrevista de Sergi Sol

FULL DE CàLCUL

- 137 **La bombolla es desinfla**
Enric Llarch

EXPLORADOR

- 153 **Pakistan, un invent fallit**
Jaume Bartolí

ARXIU

- 169 **La Guerra del Francès**
Jordi Roca

XARXA

- 182 ***Pla d'igualtat de la Universitat Rovira i Virgili***
Montserrat Palau
- 184 ***Inside the Economist's mind. Conversations with Eminent Economists***
de Paul Samuelson i William A. Barnett
Guillem López i Casasnovas
- 186 ***El fetiche del crecimiento de Clive Hamilton***
Carlos Taibo
- 188 ***Prats de Molló entre història i memòria de Ramon Gual***
Joan Becat

PORTAL



Una veritat incòmoda. Un compromís ineludible

Els reptes ambientals del nostre planeta en general i de les societats desenvolupades en particular, s'han anat covant paral·lelament a l'extensió de la revolució industrial i han aflorat al llarg de la segona meitat del segle XX, conjuntament amb un augment del nivell de vida basat en un consum creixent de matèries primeres. L'estat del benestar ha estat capaç de donar resposta als principals reptes socials, però ho ha fet a través d'un creixement econòmic que ha provocat l'augment de la contaminació, l'esgotament de les fonts d'energia fòssil, la degradació del paisatge, el canvi climàtic... posant en qüestió la viabilitat del nostre sistema.

El concepte de sostenibilitat, des que l'*Informe Brundtland*, el 1987, el posà en circulació en l'àmbit polític, no ha parat de fer camí. La Cimera de Rio, el 1992, el llençà a l'agenda mediàtica i no n'ha sortit mai més. En aquests moments, la protecció, la gestió sostenible i la restauració del medi ambient ja no són patrimoni de cap formació política, esdevenint en major o menor mesura –com el feminisme o el pacifisme– vectors comuns de qualsevol projecte polític. L'ecologisme esdevé un element transversal. Des de les polítiques governamentals a la nostra vida quotidiana, el desenvolupament sostenible ha d'estar present en qualsevol acció que l'ésser humà dugui a terme.

Sostenibilitat, sostenibilitat ambiental, desenvolupament sostenible són conceptes quotidians no només pels assagistes científics o socials, sinó també pel debat públic i publicat, fins al punt que el darrer premi Nobel de la Pau

ha estat concedit al Grup Internacional d'Experts sobre el Canvi Climàtic (GIECC) i a l'exvicepresident nord-americà Al Gore, autor del llibre i documental *Una veritat incòmoda*, «pels seus esforços d'obtenció i difusió d'informacions sobre els canvis climàtics provocats per l'home i per haver posat les bases per a prendre mesures necessàries per la lluita contra aquests canvis». Però no tenim temps de debats estèrils. Hem de transformar les idees en accions, el coneixement en projectes estratègics. Hem de construir un compromís social i polític amb el futur del nostre planeta. Un compromís polític que guiï les nostres accions futures. Un compromís social que impliqui a tota la ciutadania en el principal repte global.

Els primers símptomes que indiquen que la Terra està malalta estan esclatant amb major o menor virulència en el segle XXI. És, doncs, un deure de tota opció política fer front als problemes que tenim al damunt com, per exemple, l'actual sequera, que ha comportat una escassetat d'aigua que pot esdevenir crònica en un país cada cop més poblat. Estem davant d'un repte de país, segurament dels més transcendents de les darreres dècades. I és que ens hi juguem l'estabilitat social i econòmica de Catalunya. Un país sense aigua és un país ferit de mort.

Des d'EINES volem aportar el nostre gra de sorra esbossant diferents elements que cal tenir en compte a l'hora d'impulsar una societat sostenible. I ho fem seguint la màxima de l'ecologisme polític: «pensar globalment, actuar localment». |

FINESTRA



El taulell del joc polític

Moisés Amorós | Membre del Consell Rector del CEO | mamorosp@uoc.edu

En el primer número d'EINES –estiu 2007– Josep Maria Renui ens explica com Catalunya és una comunitat política amb dos eixos de competència: l'eix nacional –Catalunya / Espanya– i el socioeconòmic –esquerra / dreta–. El creuament d'aquests dos eixos ens configura el taulell de joc amb diverses caselles on Esquerra, com la resta de partits, s'ha de posicionar.

Renui ens recorda que no totes aquestes caselles estan igualment ocupades, sinó que n'hi ha de més densament poblades. Com en tota societat democràtica, la ciutadania no es distribueix uniforme i homogèniament per totes les caselles, sinó que, segons les seves preferències, es concentra en major o menor densitat en una o altra posició. Una situació estratègica d'Esquerra en aquest taulell és una condició necessària, però no suficient, per bastir una base sòlida per fer avançar el projecte de construcció de l'esquerra nacional.

Els partits es col·loquen en una posició en base a un ideari, un projecte clar i definit, una oferta electoral i unes actuacions coherents, per captar el màxim de suport electoral possible o, si es vol, el mínim suport electoral popular per obtenir el màxim de poder institucional factible.

Com que la competència electoral és un joc de suma zero on la representació que guanya un la perd un altre –amb independència del nivell de participació electoral que hi hagi– l'anàlisi dels electorats dels partits és essencial. El taulell només és una part del joc. Saber qui hi ha en ca-



dascuna de les caselles i les seves característiques és un altre element estratègic que cal tenir en compte per jugar una bona partida. Com són, què pensen i quines actituds tenen els diversos electorats és clau per entendre les possibilitats d'avenç o retrocés d'una determinada opció política. Roger Buch ens il·lustra com

són els electorats dels diferents partits catalans i, tot i que d'una forma indirecta, possibles vies de canvi.

Però ni les posicions dels partits ni la distribució de les preferències de la ciutadania són fixes, sinó que varien al llarg del temps en funció de la percepció dels electors, els esdeveniments conjunturals i estructurals i dels moviments dels diversos partits. És cert que les velocitats de canvi dels partits és molt més gran que els canvis en les preferències socials. Per això és particularment rellevant conèixer les percepcions i actituds polítiques dels joves entesos com un grup electoral, com mostra l'estudi de Raül Tormos. L'anàlisi de l'electorat jove com a generació en comparació amb els altres permet intuir i, per tant, avançar quines qüestions i en quina intensitats seran els temes rellevants futurs: apostaran més per què Catalunya esdevingui un país normal que les generacions anteriors? Confiaran que la Generalitat de Catalunya sigui la institució que els ajudarà a resoldre les seves necessitats?

Malgrat tot, la partida per a la construcció de l'esquerra nacional continua, i en aquesta eines podem trobar elements per jugar-la millor. |

Com són els electors dels partits catalans?

Roger Buch* | rbuch@peretarres.org



Una fotografia dels electors catalans actuals ens pot permetre dibuixar quins són els perfils de les persones que voten els diferents partits polítics. El professor Roger Buch analitza com més enllà dels valors ideològics hi ha variables sociodemogràfiques que afavoreixen de manera clara el vot cap als diferents partits catalans. D'aquestes variables, la llengua habitual i l'edat són les que marquen més clarament tendències, més que no pas altres com el gènere o la classe social.

Per mirar de respondre a la pregunta de com són els electors catalans, ens basarem en el darrer Baròmetre del Centre d'Estudis d'Opinió (CEO) –publicat al gener de 2008– analitzant les respostes a diferents preguntes de l'àmbit socioeconòmic i demogràfic amb el creuament de record de vot de les eleccions al Parlament de Catalunya de 2006, utilitzant tant els percentatges verticals

* Professor de les Escoles Universitàries de Treball Social i Educació Social de la Fundació Pere Tarrés (URL)

Les opinions dels ciutadans sobre el sentiment de pertinença –Catalunya / Espanya– i la ideologia –dreta / esquerra– són molt explicatives per determinar el vot dels electors catalans

com els horitzontals.¹ Cal tenir en compte que en aquesta mostra hi trobem pocs electors de C's –a causa dels dèbils resultats que van tenir– i menys del PP dels que hi haurien d'haver –segons els resultats reals– a causa del tradicional vot ocult d'aquesta formació. Així, les dimensions de la mostra d'aquestes formacions fa que sigui difícil extreure conclusions definitives entorn el perfil dels seus electors. També cal recordar que l'enquesta recull els electors que van votar el PSC a les eleccions al Parlament, els quals només són una part dels que van votar aquesta formació a les darreres eleccions generals, on aconsegueix doblar els resultats.

Més enllà dels valors polítics

Les opinions dels ciutadans sobre el sentiment de pertinença nacional –Catalunya / Espanya– i la ideologia –dreta / esquerra– són des de fa temps molt explicatives a l'hora de determinar el vot dels electors catalans. Una gran majoria dels electors són capaços de situar-se en aquests dos eixos imaginaris,² i precisament aquest fet determina

en bona part el vot.

La posició dels ciutadans respecte l'eix nacional coincideix amb el posicionament dels partits amb aquests termes. Així, de més a menys catalanista se situen Esquerra – CiU – ICV-EUiA – PSC – C's – PP. Això vol dir que Esquerra concentra els percentatges d'electors que es consideren només catalans o més catalans que espanyols i que, al revés, el PP concentra un percentatge elevat d'electors que es consideren més espanyols que catalans.

De la mateixa manera, la posició en l'eix ideològic (esquerra / dreta) és clau per votar determinats partits. D'esquerra a dreta, hi trobem per aquest ordre: Esquerra – ICV-EUiA – PSC – CiU – C's – PP. Així, per exemple, els votants d'Esquerra i d'ICV-EUiA se situen majoritàriament més a l'esquerra que els del PSC, de la mateixa manera que els de CiU se situen més al centre que els del PP, situats sobretot al centre-dreta.

Ja ha estat comprovat reiteradament que els valors polítics són clau per determinar les preferències dels electors cap a determinats partits, però podem dir el mateix de les dades sociodemogràfiques? És a dir, més enllà del que pensen els electors; el lloc de naixement, l'edat, el nivell d'estudis, el gènere o la classe social, afavoreixen unes o altres opcions de vot? Quines d'aquestes variables ens poden donar explicacions o tendències sobre el comportament electoral?

1 Els percentatges verticals ens mostren en relació al propi electorat. Així, per exemple, podem dir que el 60% dels electors d'Esquerra són homes. En canvi, els percentatges horitzontals posen en relació amb la totalitat de la mostra. Per exemple, podrem dir que el 16,4% dels homes voten Esquerra.

2 Vegeu, per exemple, l'article Reniu, J. M., «Una revisió de l'espai polític i electoral català». Eines per a l'Esquerra Nacional, número 1. Estiu 2007.

Més enllà del què pensen els electors,
el lloc de naixement, l'edat, el nivell
d'estudis, el gènere, o la classe social,
afavoreixen unes o altres opcions de vot?

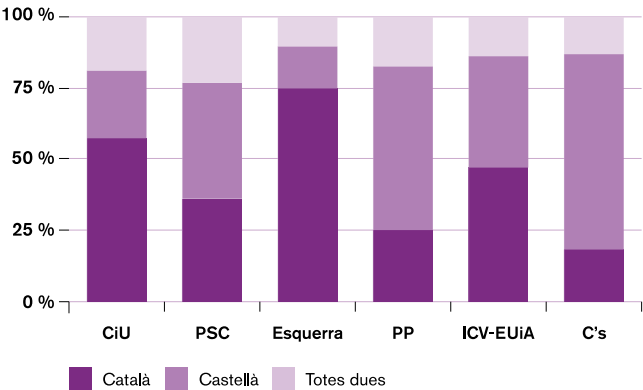
La llengua habitual i el lloc de naixement

Una de les variables més rellevants és l'ús de la llengua. En existir l'eix nacional, tot fa pensar que està molt relacionat amb la llengua. Efectivament, però no pas d'una manera automàtica. És a dir, hi ha persones que parlen habitualment català i castellà en l'àmbit familiar en els electors de tots els partits, si bé el percentatge de catalanoparlants o castellanoparlants és més elevat a les formacions polítiques dels extrems de l'eix nacional.

Per aquest ordre, hi ha més catalanoparlants entre els votants d'Esquerra (74,6%), de CiU (55,7%) i d'ICV-EUiA (44,6%), mentre que predominen els castellanoparlants al PSC (37,0%), al PP (56,1%) i a C's (67,8%). També cal destacar que el PSC i ICV-EUiA són els que tenen un electorat més divers en aquest aspecte, ja que no hi predomina cap grup lingüístic –com mostra el fet que la diferència entre catalanoparlants i castellanoparlants no superi els 7 punts percentuals, mentre que a la resta de formacions oscil·la entre el 30 i el 60%. Finalment, també crida l'atenció que C's, partit que advoca pel bilingüisme, sigui el partit amb un major nombre de castellanoparlants (67'8%) i un dels que menys percentatge té de votants que declaren utilitzar de forma habitual ambdues llengües (13'5%).

Una altra variable sociodemogràfica és el lloc naixement, el qual també està relacionat amb la llengua habitu-

GRÀFIC 1. QUINA LLENGUA PARLA
HABITUALMENT A CASA? PERCENTATGES VERTICALS

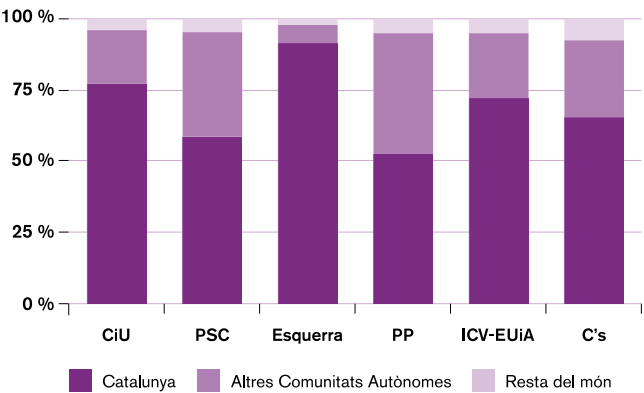


	CiU	PSC	Esquerra	PP	ICV-EUiA	C's
Català	55,7	32,4	74,6	24,2	44,6	17,6
Castellà	23	37	14,1	56,1	37,5	67,8
Totes dues	19,1	21,8	11	17,5	12,8	13,5

Font: Elaboració pròpia a partir del Baròmetre d'opinió política, CEO R-412.
Gener de 2008

Hi ha votants que parlen habitualment català i castellà a tots els partits, però el percentatge de catalanoparlants o castellanoparlants és més elevat als dels extrems de l'eix nacional

GRÀFIC 2. LLOC DE NAIXEMENT.
PERCENTATGES VERTICALS



	CiU	PSC	Esquerra	PP	ICV-EUiA	C's
Catalunya	76,9	58	91,6	51,7	72,2	65,4
Altres Comunitats Autònomes	19,6	37,5	6,7	42,6	22,9	27,5
Resta del món	3,5	4,4	1,8	4,6	5	7,1

Font: Elaboració pròpia a partir del Baròmetre d'opinió política, CEO R-412. Gener de 2008

al. Haver nascut a Catalunya afavoreix, lògicament, a tenir el català com a llengua habitual i, per tant, al vot als partits que tenen uns plantejaments més catalanistes. El fet de néixer a Catalunya té molt a veure amb l'edat, ja que la majoria dels catalans menors de 49 anys són nascuts al nostre país. La major part de persones nascudes fora de Catalunya són les que arriben al nostre país a les dècades de 1960 i 1970 provinents de la resta de l'Estat quan encara eren joves i que ara tenen més de 50 anys. Per lloc de naixement, veiem com es confirma que els partits més catalanistes tenen uns percentatges més alts de nascuts a Catalunya. Són el 91,6% d'Esquerra, el 76,9% de CiU, el 72,2% d'ICV-EUiA, el 65,4% de C's, el 58% del PSC i el 58% del PP. El fet que C's tingui un percentatge més alt de nascuts a Catalunya que el PSC s'explica per l'edat, ja que, com veurem, C's té un electorat més jove que el PSC i per això té un percentatge més alt d'electors nascuts a Catalunya.

El Baròmetre del CEO també pregunta sobre el país i la comunitat autònoma de naixement. Un estudi detallat de l'origen peninsular, que no farem aquí, ens portaria a confirmar, per exemple, que els gallecs tenen més tendència a votar el PP que no pas els nascuts en altres comunitats, i que Esquerra, com seria lògic suposar, té entre el seu electorat una proporció superior de persones nascudes al País Valencià i a les Balears que els altres partits.

El Baròmetre també pregunta pel lloc de naixement dels pares. Segons aquestes dades, la majoria de cata-

Hi ha més catalanoparlants entre els votants d'Esquerra, de CiU i d'ICV-EUiA, mentre que predominen els castellanoparlants al PSC, al PP i a C's

lans tenen el pare i/o la mare nascuts fora de Catalunya. En concret, el 50,5% dels catalans tenen el pare nascut fora de Catalunya i el 51%, la mare. Les dades també ens mostren que el fet de tenir el pare o la mare nascuts a Catalunya afavoreix el vot als partits més catalanistes. Així, majoritàriament, els votants d'Esquerra tenen els pares (75,1% el pare i 72,7% la mare) nascuts a Catalunya, així com també els de CiU (61,3% el pare i 58,4% la mare). En canvi, la majoria dels pares dels electors dels altres partits són nascuts en altres Comunitats Autònomes de l'Estat espanyol. Dels electors del PP, són nascuts a la resta de l'Estat el 71% el pare i el 68,1% la mare; dels del PSC, el 65,1% tant el pare com la mare; dels d'ICV, el 55,8% el pare i el 53,4% la mare, i dels de C's el 50,1% el pare i el 60,5% la mare.

En resum, el lloc de naixement, el lloc de naixement del pare i la mare, i la llengua habitual són variables relacionades entre elles que, com era de suposar, afavoreixen la tria de partit. Aquells que siguin nascuts a Catalunya i parlin habitualment català tindran una tendència més alta a votar CiU i Esquerra, i en canvi, els que hagin nascut fora de Catalunya o tinguin els pares nascuts fora de Catalunya i tinguin el castellà com a llengua habitual, tindran una tendència més alta a votar el PSC, el PP i C's. Insistim que això és una tendència clara, però que no es tracta pas d'una translació directa. La llengua no genera compartiments estancs de ciutadans que determinin automàticament el vot, sinó que és un element afavoridor.

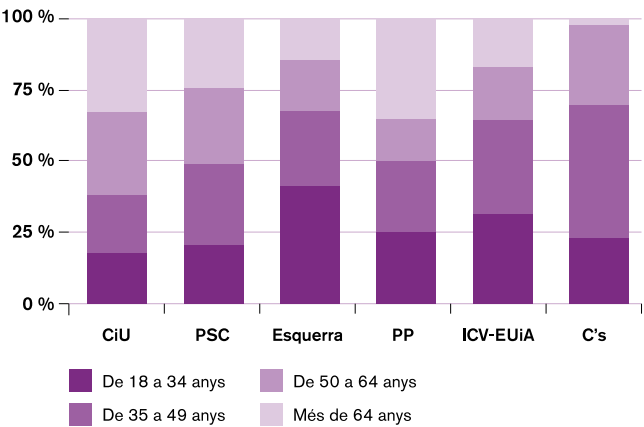
L'edat, el nivell d'estudis i el gènere

Un altra variable és l'edat. El fet de ser més jove o més gran afavoreix que es voti a un partit o un altre? Efectivament, comprovem que l'edat sí que és molt rellevant a l'hora de triar el partit. Així, analitzant els percentatges horitzontals, entre els electors que tenen entre 18 i 34 anys, el partit més votat a les eleccions al Parlament de 2006 és Esquerra; entre els de 35 a 49 anys, el PSC, i entre els de 50 a 64 anys, i els de 65 anys i més, CiU. El segment de 18 a 34 anys és el que acumula, i de molt, més abstenció, fet que pot esbiaixar alguns resultats. Així, per exemple, tot i que Esquerra supera els altres partits en la franja de 18 a 34 anys, si observem els percentatges verticals, el segment on els independentistes acumulen més electors propis és el de 35 a 49 anys.

Si analitzem els percentatges verticals observem que gairebé tots els partits conformen una estructura d'edat de tipus piramidal. Hi ha uns partits que concentren el vot entre els segments més joves i el van minvant gradualment en els segments més grans. És el cas de C's, que acumula el màxim nombre de votants (40,2%) en la franja de 18 a 34 anys. Esquerra i ICV-EUiA mantenen una estructura d'edats semblant. Tot i que tenen un percentatge més alt de votants en el segon tram d'edat (35-49 anys) que no pas en el primer, són partits amb una estructura clarament jove. Per la seva banda, CiU i PP tenen una distribució de vot en forma de «piràmide invertida» perfecta, ja que, a

Els nascuts a Catalunya o amb un dels progenitors nascut al nostre país són més propensos a votar partits catalanistes. Esquerra i CiU són els que més es beneficien d'aquesta dinàmica

GRÀFIC 3. EDAT.
PERCENTATGES VERTICALS



	CiU	PSC	Esquerra	PP	ICV-EUiA	C's
De 18 a 34 anys	17,1	20,2	40,9	24,4	30,8	22,9
De 35 a 49 anys	20,5	28,5	26,4	25,4	33,3	47
De 50 a 64 anys	29,5	27	18,6	14,4	19,1	28,8
Més de 65 anys	32,9	24,4	14,1	35,8	16,8	1,3

Font: Elaboració pròpia a partir del *Baròmetre d'opinió política, CEO R-412*. Gener de 2008

mesura que augmenta l'edat dels segments de l'electorat, augmenta el seu percentatge de votants. Així, el segment on els dos partits sumen més electors, és el de 65 anys i més. El PSC, en canvi, no segueix exactament la lògica piramidal i els segments on concentra més electorat són els de 35 a 49 anys, seguit dels de 65 anys i més. De tota manera, la seva estructura s'assembla molt a la dels partits com CiU i el PP, amb electors més envellits que la mitjana.

En definitiva, es pot observar com dins d'un dels quatre espais polítics de l'escenari català –catalanisme d'esquerres / catalanisme de drets / espanyolisme d'esquerres / espanyolisme de dretes– l'edat és un factor rellevant a l'hora de la preferència partidista. Veiem com es configuren electorats complementaris segons l'edat dels electors: CiU amb Esquerra en l'àmbit més catalanista (gràfic 4), el PP amb C's en l'àmbit espanyolista conservador (gràfic 5) i el PSC amb la suma d'Esquerra i ICV-EUiA en l'espai de les esquerres (gràfic 6). Com es pot comprovar en les tres gràfiques, a mesura que canviem de grups d'edat, canvia l'hegemonia partidista en cada espai polític. El cas més significatiu és que en el segment de més de 65 anys CiU, el PSC i el PP «escombren» respectivament Esquerra, Esquerra + ICV-EUiA i C's. De fet, podem afirmar que és gràcies al vot dels majors de 65 anys que CiU i el PSC es configuren com els principals partits de Catalunya, agafant distància dels que els segueixen.

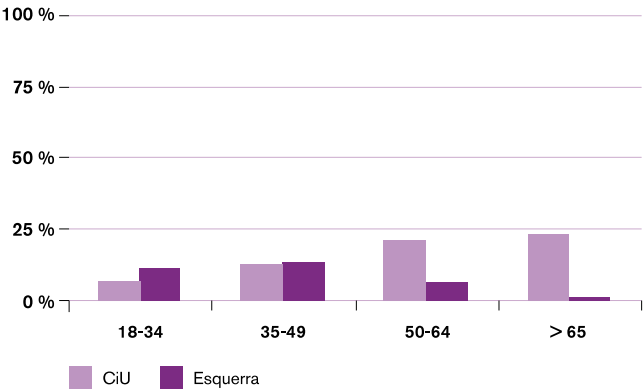
Però aquestes diferències de comportament tan grans, són fruit de la generació o de l'edat? Si fossin fruit de la

Entre els electors de 18 i 35 anys, el partit més votat a les eleccions al Parlament de 2006 és Esquerra; entre els de 36 a 49 el PSC, i entre els de 50 a 64 i més de 65 CiU

generació, en pocs anys els electors d'Esquerra i ICV-EUiA anirien substituint els de CiU i el PSC com a partits majoritaris dels seus respectius espais polítics. Si fos fruit de l'edat, significaria que els joves tendeixen a votar partits ideològicament més extrems i a mesura que es van fent anys, passen a votar els partits més moderats del seu propi espai polític. Encara no tenim la resposta. D'una banda, el resultat de les darreres eleccions generals ens duria a pensar en el factor edat, ja que antics votants d'Esquerra i ICV-EUiA es passen al PSC. Però, en canvi, mirant en perspectiva de dos o tres cicles electorals, sí que podem veure, sobretot en el cas d'Esquerra, que el seu creixement s'ha basat en mantenir votants que s'estrenaven en la segona franja d'edat, a la vegada que incorporava votants novells a la primera franja.

Una altra variable del Baròmetre que presenta unes diferències molt importants entre els diferents electorats és el nivell d'estudis. D'aquesta manera, en el si de l'electorat de CiU predominen els que han cursat estudis de FP 2 i 3 i Batxillerat Superior, conjuntament amb els que tenen acabats els estudis d'ESO, EGB, FP 1 i Batxillerat Elemental; en l'electorat del PSC també predominen aquest dos grups, però en ordre invertit; pel que fa als votants d'Esquerra, dominen clarament els que s'han format a través de la FP 2 i 3 i el Batxillerat Superior, seguit dels que tenen estudis universitaris superiors; respecte a l'electorat del PP, en aquest cas les persones que han cursat ESO, EGB, FP 1 i Batxillerat Elemental gairebé ar-

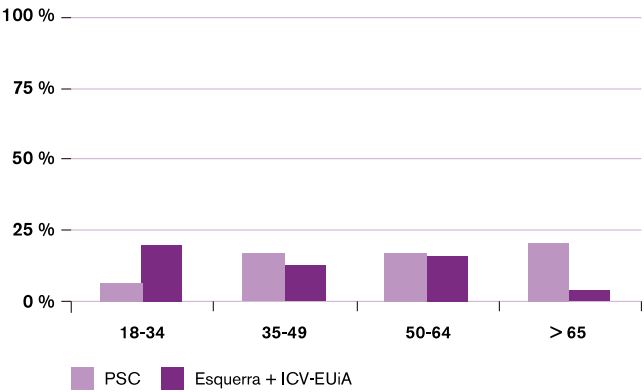
GRÀFIC 4. PARTITS MÉS CATALANISTES.
PERCENTATGES HORIZONTALS



	CiU	Esquerra
De 18 a 34 anys	12	15,8
De 35 a 49 anys	17,2	17,8
De 50 a 64 anys	25,2	11
Més de 65 anys	27,6	6,3

Font: Elaboració pròpia a partir del Baròmetre d'opinió política, CEO R-412. Gener de 2008

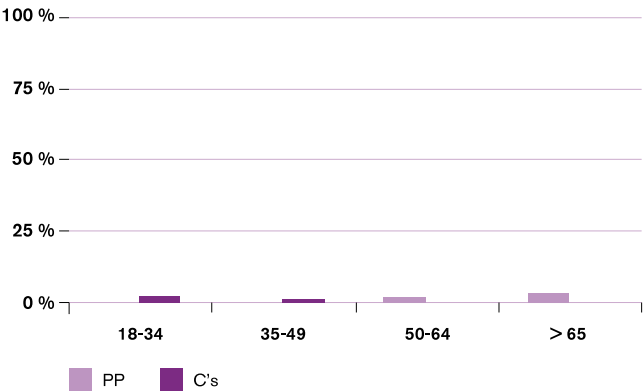
GRÀFIC 5. PARTITS D'ESQUERRES.
PERCENTATGES HORIZONTALS



	PSC	Esquerra	ICV-EUiA	Esquerra + ICV-EUiA
De 18 a 34 anys	11	15,8	8,6	24,4
De 35 a 49 anys	21,2	17,8	9,1	17,8
De 50 a 64 anys	21,4	11	9,7	20,7
Més de 65 anys	25,3	6,3	2,3	8,6

Font: Elaboració pròpia a partir del *Baròmetre d'opinió política, CEO R-412*.
Gener de 2008

GRÀFIC 6. ESPANYOLISME CONSERVADOR.
PERCENTATGES HORIZONTALS



	PP	C's
De 18 a 34 anys	0,6	2,7
De 35 a 49 anys	1,5	2,3
De 50 a 64 anys	3	1,3
Més de 65 anys	4	1

Font: Elaboració pròpia a partir del *Baròmetre d'opinió política, CEO R-412*.
Gener de 2008

Esquerra, ICV-EUiA i C's concentren el vot en els segments més joves de la població i el van minvant de manera paulatina en els segments més grans configurant una estructura piramidal

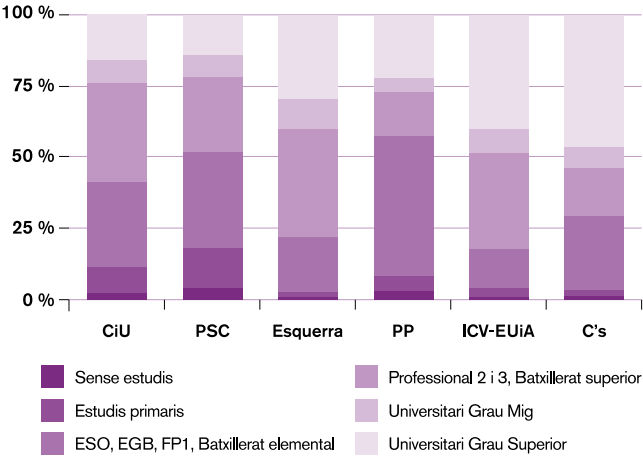
riben al 50%; finalment, les persones que tenen estudis universitaris superiors destaquen clarament en el si de l'electorat d'ICV-EUiA i C's.

Si ens centrem en els electors que afirmen tenir un títol universitari de grau superior, representen el 46% de Ciutadans, el 39,4% d'ICV-EUiA, el 29,2% d'Esquerra, el 22,2% del PP, el 15,7% de CiU i el 13,9% del PSC. En el mateix ordre, però a la inversa, se situen els electorats amb un percentatge més alt d'estudis primaris sense acabar.

Els percentatges horitzontals ens indiquen que, entre els que tenen títol universitari de grau superior, el partit amb més suport el 2006 és Esquerra (19,2%), seguit de CiU (15,5%) i d'ICV-EUiA (14,9%). Cal recordar que, si bé C's apareix com el partit que té un percentatge més alt d'universitaris, en ser votat per molt poca gent, és només el cinquè partit preferit dels qui tenen un títol universitari superior.

Aquestes diferències tan importants del nivell d'estudis dels electorats estan molt relacionades amb l'edat. Les persones que han estudiat a la universitat potser tenen una preferència especial per determinats partits, però cal tenir en compte que els partits amb un electorat més envellit com CiU, el PSC i el PP, tenen percentatges més baixos d'electors amb títol universitari. Segons el mateix Baròmetre, el percentatge de persones de més de 65 anys que tenen estudis universitaris superiors a Catalunya, és només del 7,5% –molt inferior a la mitjana cata-

GRÀFIC 7. QUIN ÉS EL NIVELL MÀXIM D'ESTUDIS QUE HA ASSOLIT? PERCENTATGES VERTICALS

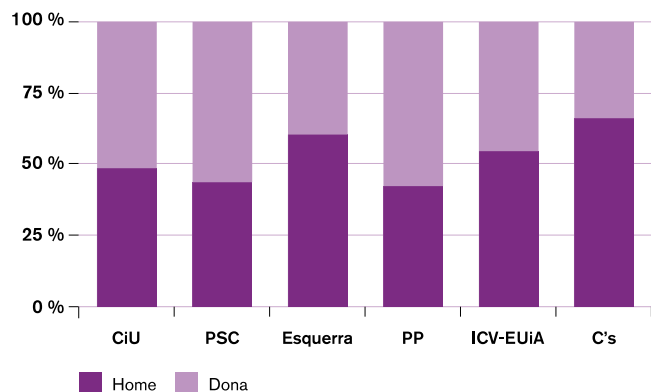


	CiU	PSC	Esquerra	PP	ICV-EUiA	C's
Sense estudis	1,8	2,7	0	2,2	0	1,2
Estudis prim. no acabats	8,9	14,5	1,9	5,2	2,9	1,2
ESO, EGB, FP1, Batx. elemental	30	33,8	20,1	49,4	14,3	27,1
Professional 2 i 3, Batx. superior	34,7	26,7	38,2	15,3	34	17,5
Universitari Grau Mig	8,4	7,8	10,6	4,6	8,2	7,1
Universitari Grau Superior	15,7	13,9	29,2	22,2	39,4	46

Font: Elaboració pròpia a partir del Baròmetre d'opinió política, CEO R-412. Gener de 2008

CiU i PP tenen una estructura «piramidal invertida» concentrant el vot en els grups de més edat. El PSC no segueix la lògica piramidal, amb sectors d'electors forts entre 35 i 49 anys i més de 65

GRÀFIC 8. GÈNERE.
PERCENTATGES VERTICALS



	CiU	PSC	Esquerra	PP	ICV-EUiA	C's
Home	48,5	42,6	60	41,9	54,4	66,2
Dona	51,5	57,4	40	58,1	45,6	33,8

Font: Elaboració pròpia a partir del *Baròmetre d'opinió política, CEO R-412*.
Gener de 2008

lana, que és del 20,1%. Cal recordar que l'accés massiu de les classes mitjanes a la universitat va començar a partir dels anys '60 i '70 i, per tant, no va afectar a electors que ara tenen més de 65 anys.

Una altra pregunta que ens podem fer és si és rellevant el gènere a l'hora de triar un partit o un altre. El Baròmetre ens indica que els percentatges d'homes i dones estan bastant equilibrats entre els electorats, però existeixen algunes tendències que, tot i que no són gaire marcades, es repeteixen en altres enquestes consultades.

Així, alguns partits tenen una majoria d'electorat masculí mentre que d'altres, el tenen femení. Tenen electorats amb predomini masculí C's (66,2%), Esquerra (60%) i en, menor mesura, ICV-EUiA (54,4%). En canvi, el PP (58,1%) i el PSC (57,4%) tenen un electorat més femení. Pel que fa CiU, té un electorat lleugerament femení (51,5%).

Classe social subjectiva i ingressos mensuals

Si hem dit anteriorment que la llengua habitual, el lloc de naixement i el lloc de naixement dels pares, afavoreix el vot a Esquerra i CiU, podem pensar que la classe social i el nivell d'ingressos poden afavorir un posicionament determinat en l'eix ideològic. Així, aquells que se situïn en classes social més baixes poden posicionar-se ideològicament a l'esquerra i els de classes més afavorides, a la

**En base als espais polítics i els grups
d'edat, els electorats es complementen:
CiU i Esquerra (catalanisme), PP i C's
(espanyolisme conservador) i PSC i
Esquerra + ICV-EUiA (esquerra)**

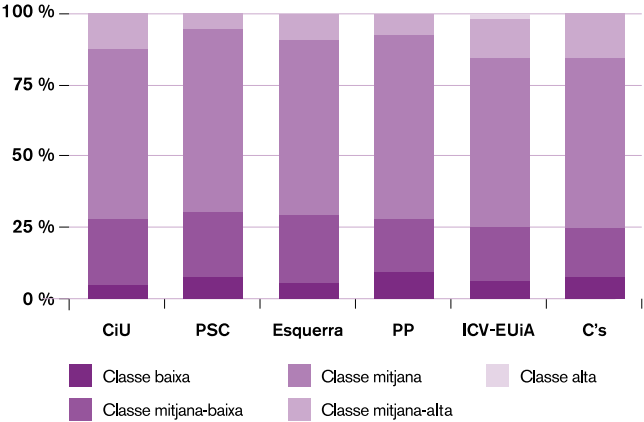
dreta, fet que afavoriria una major propensió a votar partits d'esquerres o bé de dretes.

En analitzar les respostes del Baròmetre sobre la classe social subjectiva, observem com els electorats de tots els partits se situen en posicions semblants a la mitjana catalana: una gran majoria que se situa a la classe mitjana –que aplega entre el 54% i el 65% de tots els electorats– i la resta repartida en tres grups menors: classe baixa, classe mitjana-baixa i classe mitjana-alta. Són molt pocs en tots els electorats, aquells que se situen en la classe alta: només un 0,5% de mitjana. Les diferències observades entre electorats són molt febles i no semblen demostrar que la pertinença a una classe social o a una altra hagi d'afectar el vot. És més, en l'electorat d'ICV-EUiA és on el percentatge de persones que se situen en classe mitjana-alta és més alt, quan paradoxalment és el partit que els propis electors situen més a l'esquerra en l'eix ideològic, tot i que el conjunt dels electors de tots els partits situen ICV-EUiA lleugerament menys a l'esquerra que Esquerra.

En el Baròmetre hi ha una altra pregunta relacionada amb aquesta variable que sembla que ens pot portar més informació sobre el nivell de vida. En concret, la que pregunta sobre els ingressos mensuals de la unitat familiar. En aquest cas, les petites tendències que vèiem en la pregunta anterior apareixen una mica més clares, però no per això són explicatives del comportament electoral.

Així, s'observa que els dos partits que tenen electorats amb ingressos més baixos són el PSC i el PP. En concret

**GRÀFIC 9. CLASSE SOCIAL SUBJECTIVA.
PERCENTATGES VERTICALS**



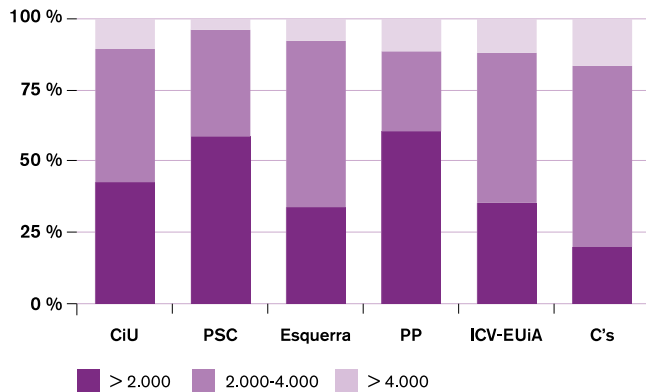
Classe	CiU	PSC	Esquerra	PP	ICV-EUiA	C's
Baixa	4,2	6,7	5	9,1	5,3	6,4
Mitjana-baixa	22,4	22,4	24,4	18,4	18,6	15,5
Mitjana	58,4	62,4	61,4	65	58,8	54,1
Mitjana-alta	12,5	5,6	8,8	6,4	13,4	13,6
Alta	0	0	0	0	1,3	0

Font: Elaboració pròpia a partir del Baròmetre d'opinió política, CEO R-412.
Gener de 2008

Entre els que tenen un títol universitari de grau superior, el partit amb més suport el 2006 és Esquerra, seguit per CiU i ICV-EUiA

GRÀFIC 9. INGRESSOS FAMILIARS.

PERCENTATGES VERTICALS



Euros	CiU	PSC	Esquerra	PP	ICV-EUiA	C's
>2000	31,5	48,8	27,1	54,9	29,5	13,5
2000-4000	35,3	31	47,6	26,1	45,3	45,8
<4000	8,2	3,8	6,2	10,9	10,8	12,4

Font: Elaboració pròpia a partir del *Baròmetre d'opinió política, CEO R-412*.
Gener de 2008

el PP, el partit situat més a la dreta, és el que paradoxalment té un percentatge més alt d'electors amb ingressos més baixos. A la vegada també és cert que el segment amb ingressos més alts dels votants del PP és superior que la mitjana catalana. CiU, per la seva banda, segueix una distribució molt semblant a la mitjana catalana amb un lleuger increment també del segment amb ingressos alts, mentre que Esquerra concentra més els seus electors en la franja d'ingressos mitjos.

Les dades ens tornen a mostrar un panorama difícil d'interpretar, però que continua marcant una lleugera tendència: ICV-EUiA i C's –recordem que són els partits amb més universitaris– són els que tenen un percentatge major de rendes altes, i en canvi el PSC i el PP tenen el percentatge de rendes baixes més alt.

En definitiva, amb les dades del Baròmetre no podem afirmar que la pertinença a classe social i els ingressos familiars puguin determinar el vot. Tot i així, aquesta conclusió no ha de ser pas definitiva. Les respostes sobre ingressos econòmics i pertinença a classes socials mai no han sigut del tot sinceres en les enquestes. A més, si analitzem la distribució de vot real als barris de la ciutat de Barcelona, sí que s'observa una clara tendència. CiU i el PP treuen els seus millors resultats en barris benestants, allà on les rendes són més altes i els preus de les vivendes més elevats, fet que contradiria les observacions dels resultats del Baròmetre. En canvi, sí que coincideix en la tendència observada que l'electorat del PP es concentra

**Tenen electorat masculí C's (66,2%),
Esquerra (60%) i ICV-EUiA (54,4%)
i femení el PP (58,1%) i el PSC (57,4%),
i més lleugerament CiU (51,5%)**

en els barris de major i menor poder adquisitiu i, a la vegada, els votants d'Esquerra i ICV-EUiA en els barris de poder adquisitiu mitjà.

Si el posicionament en l'eix ideològic dreta / esquerra tan important per decantar el vot per uns partits o per uns altres no pot explicar-se per la posició social, quins elements són els que l'afavoreixen? Probablement caldrà buscar la resposta en alguna altra banda. Una poden ser els elements de la cultura política personal relacionats amb la tradició familiar, els valors religiosos o el record emotiu de fets històrics recents com, per exemple, la vivència pròpia o de pares i avis respecte la guerra civil. L'altra resposta possible pot anar relacionada amb la professió i, sobretot, amb el fet de treballar per compte propi o per compte d'altri. És a dir, si, independentment dels ingressos, els obrers, funcionaris i estudiants poden tenir més tendència a votar partits d'esquerra en comparació amb els autònoms, petits empresaris i professionals liberals.

Conclusions

La llengua habitual, el lloc de naixement i el lloc de naixement dels pares són factors que afavoreixen un posicionament en l'eix nacional que, al seu torn, afavoreix la tria de partits nacionalistes catalans. En canvi, la classe social subjectiva i el nivell d'ingressos no sembla en princi-

pi explicativa d'un posicionament en l'eix ideològic, i per tant tampoc de la tria de partits de dreta o d'esquerra.

Un cop hem arribat fins aquí, sí que veiem que hi ha factors que poden afavorir la tria de determinats partits dins de cada espai polític. Així, trobem un bloc de partits –Esquerra, ICV-EUiA i C's– amb un predomini de vot jove, amb un nivell més alt d'estudis i una tendència a ser votats més per homes que no pas per dones. D'aquests tres partits, Esquerra i ICV-EUiA són molt propers pel que fa a la posició ideològica, fet que provoca que els seus electorats s'assemblin molt, tant en valors ideològics com en estructura sociodemogràfica, i siguin els més semblants que hi ha actualment en el sistema de partits català.

Per altra banda, trobem un altre grup de tres partits, PSC, CiU i PP, que són més votats preferentment pels segments d'edat més alta, per les dones i pels que tenen menys estudis. Què diferencia aquests tres partits dels altres? Aquest segon bloc de partits, en comparació amb els altres són clarament els partits més votats del seu espai polític i tenen més repercussió mediàtica.

Què tenen a veure Esquerra, ICV-EUiA i C's? Són partits més radicals? Més alternatius? Més petits? C's és un partit no consolidat en el sistema de partits català i ara per ara les dades ens col·loquen el PP com a partit més extrem que C's en els dos eixos ideològics. Però, en canvi, Esquerra i ICV-EUiA són partits situats més als extrems en els eixos ideològics i nacional que no pas CiU i el PSC. Cal dir també que els electors que afirmen ha-

Si l'eix idelògic, tant important per determinar el vot, no pot explicar-se per la posició social, quins són els elements que l'afavoreixen? La cultura política personal i la professió

ver votat en blanc en les eleccions del 2006 també segueixen parcialment aquesta tendència: es tracta d'un vot que decreix amb l'edat i molt majoritàriament masculí.

En definitiva, com ja hem vist en l'edat, s'estableix certa complementarietat entre partits d'ideologia semblant: CiU – Esquerra, Esquerra + ICV-EUiA – PSC i PP – C's. El gènere, el nivell d'estudis i, sobretot, l'edat davant d'un mateix espai polític, afavoreixen la tria d'un partit o d'un altre. |

+ INFO

Fonts

- ▮ CEO, *Baròmetre d'opinió política, estudi R-412*. Gener de 2008.
- ▮ Sondeig d'opinió *Catalunya* de l'Institut de Ciències Polítiques i Socials (ICPS) 2007

Articles

RENIU, J. M., «Una revisió de l'espai polític i electoral català». *Eines per a l'Esquerra Nacional*, número 1. Estiu 2007.

Enllaços

- Centre d'Estudis d'Opinió (CEO)
www.idescat.cat/cat/idescat/estudisopinio/
- Sondeigs de l'Institut de Ciències Polítiques i Socials (ICPS)
<http://www.icps.cat/sondeigs.asp>

Una nova generació de catalans (II)

Comportament polític juvenil

Raül Tormos* | rtormos@gmail.com



L'idea entorn a la moderació dels plantejaments polítics de la joventut a mesura que es van fent grans està força arrelada a l'imaginari col·lectiu, plantejament basat en una hipòtesi marcada pel cicle de vida. Tot i ser un concepte àmpliament acceptat, l'estudi de Tormos constata que la realitat és molt més complexa i que si les diferències entre joves i grans tenen una arrel generacional, aquests canvis poden acabar transformant el mapa polític català.

Aquesta és la segona part d'un article presentat en el número d'hivern de la revista *Eines per a l'esquerra nacional*¹. En la primera part s'analitza el paper que juga l'edat en un seguit d'actituds i comportaments polítics dels catalans. A partir d'enquestes del Centre d'Estudis d'Opinió

1 Fe d'errata: degut a un error de maquetació aliè a l'autor de l'article, la taula 1 de la pàgina 37 de la primera part de l'article incorpora unes dades incorrectes a la mitjana dels més grans de 30 anys. Podeu consultar les dades correctes a la versió electrònica de la publicació (www.irla.cat/publicacions).

* Investigador del Departament de Ciència Política de la UAB

Tot i que se sol vincular l'interès per la política al cicle de vida, no es pot descartar l'impacte generacional: la cohort més motivada és la que té com a experiència formativa la transició

(CEO)², s'estudia la prioritat que els catalans concedeixen als diferents problemes polítics, s'explora el seu concepte de bon ciutadà, així com la participació en associacions i en activitats polítiques no electorals. L'objectiu és trobar diferències entre joves i grans i intentar formular hipòtesis sobre les causes d'aquestes diferències. En alguns casos poden estar més vinculades al cicle de vida de les persones, i en d'altres a la generació a la que pertanyen.

En aquesta segona part, l'article centra l'atenció en una altra sèrie d'actituds i comportaments més estrictament polítics que defineixen l'electorat català. Seguint la mateixa estratègia d'anàlisi, s'estudien les diferències per motiu d'edat en la motivació per la política, el nivell de coneixements i informació sobre temes polítics, i els mitjans de comunicació preferits per informar-se. A continuació, s'explora la percepció que es té de la influència dels diferents nivells de govern en la vida de les persones. Tot seguit, s'estudien els valors polítics; en concret se'n presenten dos dels primordials a l'hora d'ubicar els individus en els eixos de competència política a Catalunya: la ideologia esquerra-dreta i el sentiment de pertinença. També s'analitza el model òptim desitjat de relació entre Catalu-

nya i Espanya, la proximitat a les institucions catalanes i la confiança en els polítics. Per estudiar el vincle entre ciutadans i partits es té en compte la simpatia per les diverses formacions polítiques. Finalment, es centra l'atenció en el comportament electoral a les passades eleccions al Parlament de Catalunya.

Motivació per la política

Una de les diferències entre joves i grans més freqüentment identificades fa referència a la motivació i l'interès per la política. En el cas de Catalunya, l'estudi del període 1991-2002 amb dades de l'Institut de Ciències Polítiques i Socials (ICPS) constata que els grans gairebé sempre mostren més interès per la política que els joves.³ Així i tot, també es manifesta una tendència a l'augment de la motivació dels joves, fins i tot en grau superior als grans, en períodes excepcionals. Les evidències per al 2006 amb dades dels Baròmetres d'Opinió Política del CEO mostren un nivell d'interès per la política similar entre joves i grans. Si es té en consideració l'evolució històrica d'aquest indicador, és possible que s'estigui produint un augment de l'interès per la política de la jo-

2 CEO, Enquesta sobre participació política a Catalunya, estudi R-372. Gener de 2007.

CEO, Baròmetres d'Opinió Política, estudi R-346. Març de 2006.

CEO, Baròmetres d'Opinió Política, estudi R-358. Juliol de 2006.

CEO, Baròmetres d'Opinió Política, estudi R-363. Octubre de 2006.

CEO, Baròmetres d'Opinió Política, estudi R-367. Novembre de 2006.

3 Tormos, R. La influència de l'edat en el comportament electoral a Catalunya. Cicle vital o generació?. Observatori Català de la Joventut – Generalitat de Catalunya. Col·lecció Estudis núm. 19. Barcelona, 2005.

L'augment de l'interès per la política de la joventut pot estar relacionada amb la seva mobilització contra les polítiques de la majoria absoluta del PP

ventut probablement a causa de factors contextuals. La situació política des del 2000 pot haver mobilitzat especialment aquest segment d'edat.

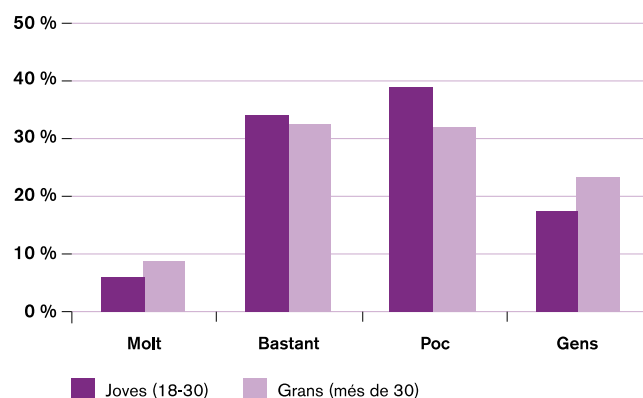
El gràfic 2 mostra l'interès per la política i la freqüència amb què es discuteix en els diversos segments d'edat. Habitualment, els joves de 18 a 24 anys solen tenir menys interès que el següent grup d'edat —els de 25 a 34 anys—. En el gràfic, en canvi, s'observa que tots dos grups tenen un nivell similar d'interès i de discussió política. L'explicació contextual guanya força si es té en compte que el segment més jove pertany precisament a la generació dels que fan 18 anys entre 2000 i 2006. En el gràfic s'observa com l'interès per la política i la freqüència amb què es discuteix de temes polítics augmenta clarament entre els que tenen de 45 a 64 anys, per tornar a descendir en els grups de més edat. Tot i que se sol vincular l'interès per la política a l'efecte del cicle de vida, no es pot descartar l'impacte generacional. De fet, la cohort més motivada políticament és també la que té com a experiències formatives la transició política i els anys previs.

Nivell de coneixements i d'informació sobre temes polítics

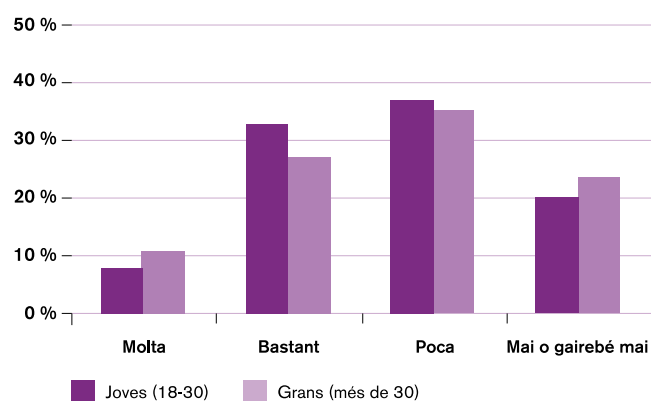
Quin és el nivell de coneixements sobre política dels joves? A l'enquesta de participació s'inclou una mesura de coneixement polític que té la virtut de ser objectiva, tot i

GRÀFIC 1. MOTIVACIÓ PER LA POLÍTICA PER EDAT (%)

INTERÈS PER LA POLÍTICA



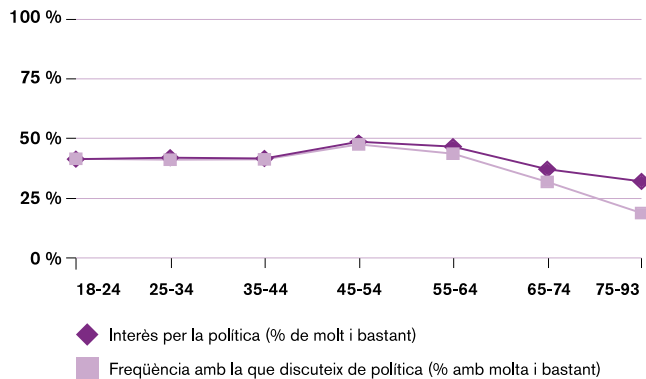
FREQÜÈNCIA AMB QUE ES DISCUTEIX DE POLÍTICA



Font: Elaboració pròpia a partir dels Baròmetres d'Opinió Política fusionats, CEO R-346, R-358, R-363 i R-367, 2006.

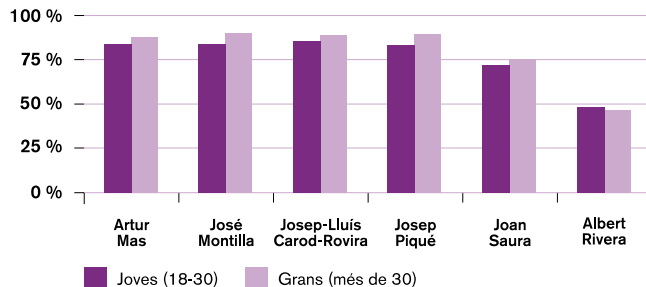
El nivell d'informació política augmenta progressivament amb l'edat, tot i que no es pot descartar l'efecte generació, com mostra el fet que la cohort més informada és la de la transició

GRÀFIC 2. MOTIVACIÓ PER LA POLÍTICA PER GRUPS D'EDAT (%)



Font: Elaboració pròpia a partir dels Baròmetres d'Opinió Política fusionats, CEO R-346, R-358, R-363 i R-367, 2006.

GRÀFIC 3. PERCENTATGE DELS QUE ENCERTEN A QUIN PARTIT PERTANY CADA LÍDER POLÍTIC PER EDAT



Font: Elaboració pròpia a partir de l'Enquesta de participació política, CEO R-372, 2006.

que molt bàsica. Es demana a l'individu que indiqui a quin partit pertanyen un seguit de líders polítics catalans. El percentatge d'encerts permet comparar el coneixement polític bàsic dels dos grups d'edat. Per tots els líders, excepte en el cas d'Albert Rivera, els grans tenen un percentatge d'encerts superior al dels joves. La diferència no és gaire gran, però significativa en tots els casos.

El grau de coneixement està molt relacionat amb el nivell d'informació. Els Baròmetres del CEO inclouen una mesura subjectiva de la informació política. Es combina els entrevistats que valorin el seu propi nivell d'informació sobre temes polítics. La comparació dels dos grups d'edat permet concloure que també són els grans els que creuen estar més informats políticament.

Com en el cas de l'interès per la política, es pot pensar que el coneixement polític i la informació està més relacionat amb el cicle vital que amb la generació. Els joves parteixen d'una experiència i un coneixement menor a causa de la seva edat. Però a mesura que es fan grans, adquireixen més bagatge, encara que sigui només com a conseqüència d'una exposició més prolongada a la informació política. En les últimes etapes de la vida s'acostuma a produir una desvinculació dels temes polítics i el nivell d'informació pot tornar a descendir. Aquesta interpretació articulada en torn a la influència del cicle de vida coincideix amb el gràfic 5 del nivell subjectiu d'informació política per grups d'edat. Tot i així, cal no descartar l'efecte de les generacions. El grup d'edat més informat, el que

En l'anàlisi de quins mitjans s'usen per informar-se de temes polítics, es pot observar que els joves utilitzen menys la ràdio que els grans, i força més internet.

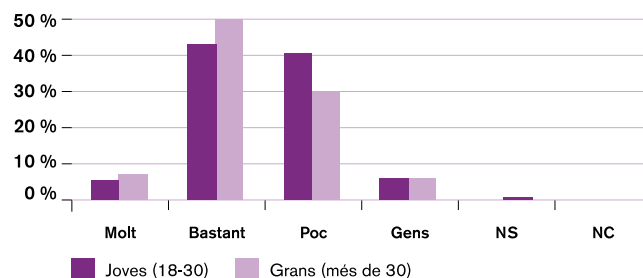
es troba en la franja dels 45 als 64 anys, és també el que va viure els moments de gran efervescència política de la transició democràtica, la gran il·lusió pel canvi de règim i les expectatives cap al nou. Això els pot haver polititzat una mica més que a les altres generacions per la resta de la seva vida. En canvi, les cohorts més recents, socialitzades ja en un entorn democràtic estable anirien reduint el seu grau d'informació en paral·lel al seu nivell de politització convencional.

Mitjans pels que s'informa de política

S'informen de política pels mateixos mitjans, els joves i els grans? Han influït d'alguna manera, els canvis recents en les noves tecnologies de la comunicació, en la manera d'informar-se de les noves generacions? De l'anàlisi de la pregunta sobre quins mitjans s'usen per informar-se dels temes polítics en l'enquesta de participació es pot observar que els joves utilitzen menys la ràdio que els grans, i força més internet.

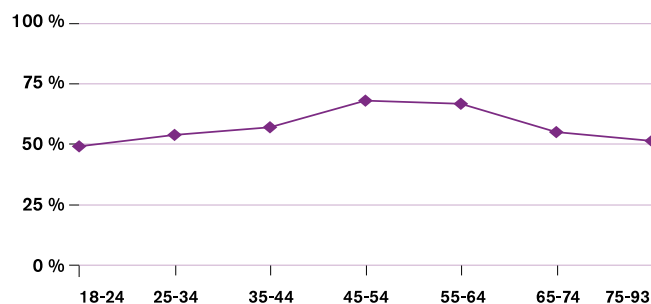
Es parteix del supòsit que els usos dels diferents mitjans varien en funció de la generació de pertinença. Les noves generacions s'han socialitzat en un entorn amb noves tecnologies i això les diferencia de les de més edat que han experimentat aquests fenòmens en un moment posterior del seu cicle vital. La televisió es manté com el mitjà majoritari a tots els grups generacionals, amb un

GRÀFIC 4. NIVELL AUTO-PERCEBUT D'INFORMACIÓ SOBRE TEMES POLÍTICS PER EDAT (%)



Font: Elaboració pròpia a partir dels Baròmetres d'Opinió Política fusionats, CEO R-346, R-358, R-363 i R-367, 2006

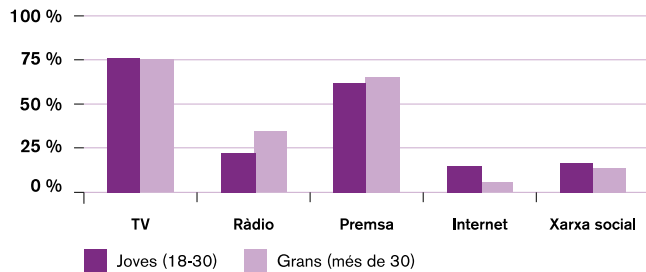
GRÀFIC 5. NIVELL AUTO-PERCEBUT D'INFORMACIÓ POLÍTICA PER GRUPS D'EDAT. PERCENTATGE DE MOLT I BASTANT INFORMATS



Font: Elaboració pròpia a partir dels Baròmetres d'Opinió Política fusionats, CEO R-346, R-358, R-363 i R-367, 2006

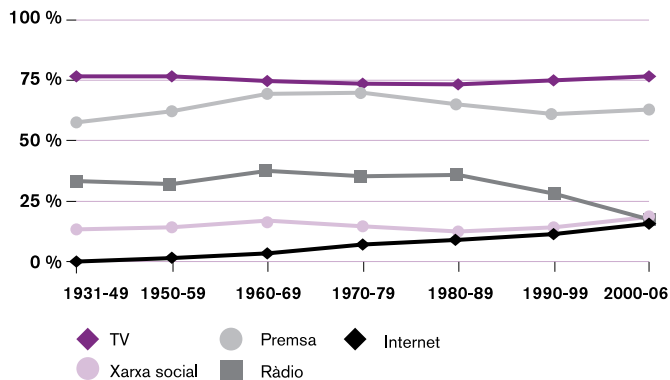
La televisió és el mitjà majoritari a tots els grups generacionals, amb un nivell de seguiment de prop del 80%, seguit per la premsa i la ràdio en pràcticament totes les generacions

GRÀFIC 6. MITJANS PELS QUE S'INFORMEN DE TEMES POLÍTICS PER EDAT (%)



Font: Elaboració pròpia a partir de l'Enquesta de participació política, CEO R-372, 2006.

GRÀFIC 7. MITJANS PELS QUE S'INFORMA DE POLÍTICA SEGONS GENERACIONS (%)



Font: Elaboració pròpia a partir de l'Enquesta de participació política, CEO R-372, 2006.

nivell de seguiment de prop del 80%. El següent és la premsa, menys present a les generacions més antigues, amb seguiment més intens a les generacions dels seixanta i setanta, i lleugerament menor a partir de la dels vuitanta. La ràdio es manté com el tercer mitjà en importància pràcticament a totes les generacions. Però a la cohort dels noranta comença a perdre rellevància, i a la del 2000 descendeix dràsticament compartint lloc amb internet i la xarxa social. És precisament la importància de l'ús d'internet com a mitjà d'informació política un dels trets distintius de la generació més recent de catalans. Les noves tecnologies de la comunicació, amb internet i els missatges de mòbil al capdavant, han jugat un paper important en les mobilitzacions polítiques recents en què han pres part els joves.

Si es comparen els canals de televisió preferits de joves i grans a l'hora de seguir els informatius, s'observa que els joves veuen menys TV3 que els grans, tot i continuar sent l'opció majoritària. Entre els joves augmenta el seguiment d'Antena 3 i Tele 5, cadenes privades d'àmbit espanyol. No és fins al quart lloc en les preferències d'aquest segment d'edat que trobem els informatius de TVE. Entre els grans, aquests telenotícies són els segons en importància. És possible que els joves s'hagin desvinculat d'aquest canal públic durant l'etapa de govern del PP, especialment en l'últim mandat amb acusacions d'influència política en la línia informativa. Un cop conclòs el període de govern popular, es dedueix que aquests joves

**Els joves veuen menys TV3,
tot i que continua sent l'opció majoritària,
mentre que augmenta el seguiment
d'Antena 3 i Tele 5**

ja no van tornar a les files de TVE en quedar fidelitzats a les altres cadenes d'àmbit espanyol.

El seguiment que fan els joves dels informatius radiofònics és bastant similar al dels grans, tot i que cal considerar que en conjunt els primers utilitzen menys la ràdio per informar-se de qüestions polítiques. La lectura de diaris també segueix una pauta semblant en tots dos grups d'edat, amb la diferència que entre els joves el consum de premsa gratuïta és força més elevat.

Influència percebuda dels diferents nivells de govern

Quan s'analitza l'impacte que tenen per a cada generació les decisions que es prenen en els diferents nivells de govern, s'observen algunes diferències que cal remarcar. Tots els grups generacionals han considerat que les decisions que es prenen a l'ajuntament i a la Generalitat, els dos òrgans de govern territorialment més propers al ciutadà, són les que més els afecten. Les dues institucions empaten en grau d'influència i ocupen el primer lloc a totes les generacions, amb l'excepció de les dues més recents. En les cohorts dels noranta i del 2000 s'ha produït un canvi pel qual les decisions que es prenen al govern de la Generalitat es perceben com les més influents. Aquest canvi s'observa amb més claredat encara per la generació del 2000, la més recent. Una altra de les transformacions visibles és que les cohorts més recents

**TAULA 1. CANALS DE TELEVISIÓ
EN ELS QUE ES MIREN ELS INFORMATIUS PER EDAT**

Joves (18-30)	%	Grans (més de 30)	%
TV3	49,4	TV3	56,3
Antena 3	20,1	TVE 1	13,8
Tele 5	16,2	Antena 3	11,2
TVE 1	7,5	Tele 5	10,7
Cuatro	2,4	Cuatro	2,0
TVE 2	0,9	TVE 2	0,9
Canal 33	0,3	Canal 33	0,3

Font: Elaboració pròpia a partir dels Baròmetres d'Opinió Política fusionats, CEO R-346, R-358, R-363 i R-367, 2006.

La lectura de diaris també segueix una pauta semblant en tots els grups d'edat, amb la diferència que entre els joves el consum de premsa gratuïta és força més elevat

TAULA 2. LECTORS DELS DIVERSOS DIARIS PER EDAT. EN PERCENTATGES I ORDRE D'IMPORTÀNCIA.

Joves (18-30)	%	Grans (més de 30)	%
<i>El Periódico</i>	30,2	<i>El Periódico</i>	31,7
– en català	16,7	– en català	17,9
– en castellà	13,5	– en castellà	13,8
<i>La Vanguardia</i>	24,0	<i>La Vanguardia</i>	28,8
<i>El País</i>	12,2	<i>El País</i>	9,7
<i>Comarcals</i>	10,9	<i>Comarcals</i>	8,0
<i>Gratuïts</i>	9,6	<i>Gratuïts</i>	6,3
<i>Avui</i>	4,7	<i>Avui</i>	5,7
<i>El Punt</i>	2,8	<i>El Punt</i>	3,8
<i>El Mundo</i>	2,4	<i>El Mundo</i>	2,0
<i>Un diari esportiu</i>	1,2	<i>Un diari esportiu</i>	1,3
<i>ABC</i>	0,0	<i>ABC</i>	0,4

Font: Elaboració pròpia a partir dels Baròmetres d'Opinió Política fusionats, CEO R-346, R-358, R-363 i R-367, 2006.

creuen que les decisions preses a la UE tenen cada cop menys impacte en les seves vides. Des de la generació de la transició, cada nova cohort ha donat menys importància a aquest nivell de govern.

Però que les noves generacions creguin que les decisions del govern de la Generalitat tenen més influència en les seves vides, no està lligat necessàriament a que el conjunt d'institucions catalanes es percebin com a més properes. Quan es pregunta pel grau de proximitat de l'enquestat respecte a les institucions polítiques catalanes, s'observa que els joves s'hi troben significativament més distants que els grans. Si s'analitzen els resultats per generacions, és possible veure que, gairebé de forma lineal, cada nova cohort es mostra menys propera a les institucions catalanes. Partint del màxim de proximitat del 50,8% de la generació més antiga, es va descendant progressivament fins arribar al mínim del 30,2% de la cohort dels noranta. La bona notícia és que, com a mínim en la generació del 2000, no s'ha agreujat la tendència. En conjunt, aquesta desvinculació es pot interpretar com una certa desafecció de les generacions més noves respecte a l'entramat institucional català que, tot i ser percebut com força important per l'impacte que té en les seves vides, es considera allunyat de la seva realitat i dels seus problemes.⁴

4 Per realitzar aquest treball només s'han estudiat dades relatives a la percepció ciutadana de la proximitat de les institucions catalanes. En aquest sentit, cal realitzar una investigació més àmplia per comprovar si aquesta desafecció és un fenomen general que també efecte a altres àmbits institucionals –com pot ser

Totes les generacions veuen les decisions de l'ajuntament i de la Generalitat com les que més els afecten; menys les més joves, que copsen les del govern català com les més importants

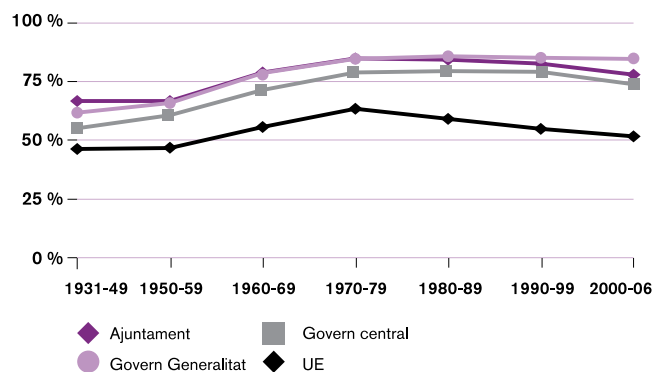
Aquesta aparent desafecció de les generacions més joves es confirma amb les valoracions de la confiança en els polítics catalans. Quan es demana als enquestats de les diverses cohorts que puntuïn la confiança que senten per la classe política catalana –en una escala de 0 a 10–, s'observa la mateixa tendència: com més jove és la cohort, més baixa és la puntuació mitjana. Del màxim de gairebé 6 punts de la generació més antiga, s'arriba al mínim de poc més de 4,5 dels joves dels noranta. Com a mínim la cohort del 2000 no continua aquesta tendència al descens, sinó que sembla estabilitzar-se.

Ideologia i sentiment de pertinença

Els valors polítics com la ideologia esquerra-dreta compleixen la funció de simplificar el mapa mental d'opcions polítiques disponibles en un eix unidimensional. Es pot ser d'esquerres, de centre o de dretes. I això té repercussions en les posicions que s'adopten respecte a les diverses polítiques concretes. L'eix esquerra-dreta també mesura la intensitat del posicionament: es pot ser més d'esquerres o més de dretes que una altra persona o que un altre partit. Els partits i els ciutadans acaben utilitzant aquest esquema per autoubicar-se i prendre decisions. Els electors voten

l'espanyol i l'europeu – i si hi ha diferents graus de distanciament en cada institució.

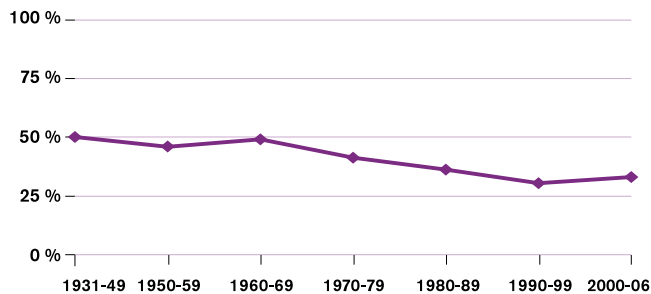
GRÀFIC 8. GRAU EN QUE LES DECISIONS DE LES INSTITUCIONS AFECTEN L'ENQUESTAT PER GENERACIONS. PERCENTATGE DE MOLT I BASTANT



Font: Elaboració pròpia a partir de l'Enquesta de participació política, CEO R-372, 2006.

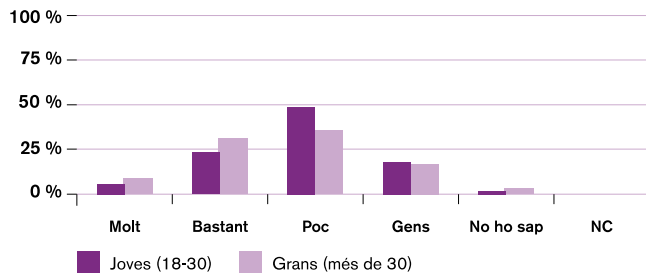
Des de la cohort de la transició, cada nova generació ha donat menys importància a les decisions preses a la UE

GRÀFIC 9. PROXIMITAT A LES INSTITUCIONS POLÍTIQUES CATALANES PER GENERACIONS. PERCENTATGE DE MOLT I BASTANT PROVERS



Font: Elaboració pròpia a partir de l'Enquesta de participació política, CEO R-372, 2006.

GRÀFIC 10. NIVELL DE PROXIMITAT A LES INSTITUCIONS POLÍTIQUES CATALANES PER EDAT (%)



Font: Elaboració pròpia a partir de l'Enquesta de participació política, CEO R-372, 2006.

partits que consideren més propers a les seves posicions ideològiques, i els partits busquen la ubicació del votant mitjà per poder maximitzar els seus resultats. És d'aquesta manera que la ideologia esquerra-dreta acaba tenint un impacte important en el vot. En recerques anteriors,⁵ s'ha pogut constatar aplicant mètodes edat-cohort-període que la ideologia està més relacionada amb factors generacionals que no pas del cicle de vida. La persona no canvia ideològicament tant a mesura que es fa gran, sinó que són les experiències formatives, les que defineixen generacions amb valors diferents de les altres.

En els qüestionaris del Baròmetre d'Opinió Política del CEO es recull un dels indicadors més habituals de la ideologia esquerra-dreta. L'enquestat ha d'ubicar-se en una escala de deu posicions, sent 1 l'extrema esquerra i 10 l'extrema dreta. Aquests qüestionaris també inclouen una de les altres dimensions imprescindibles per analitzar el comportament polític català, el sentiment de pertinença. Es pregunta a l'enquestat si se sent només català, més català que espanyol, tan català com espanyol, més espanyol que català o només català. En el gràfic 12 es representen conjuntament les posicions mitjanes de les set generacions en un espai de dues dimensions definit per la ideologia esquerra-dreta en l'eix d'abscisses –1 extrema

5 Tormos, R. *La influència de l'edat en el comportament electoral a Catalunya. Cicle vital o generació?*. Observatori Català de la Joventut – Generalitat de Catalunya. Col·lecció Estudis número 19. Barcelona, 2005.

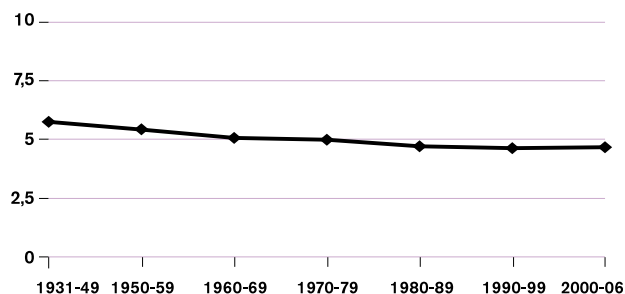
Els joves es troben significativament més allunyats de les institucions polítiques catalanes: cada nova cohort, gairebé de forma lineal, s'hi mostra menys propera

esquerra, i 10 extrema dreta— i el sentiment de pertinença en el d'ordenades -1 només espanyol, i 5 només català—. La generació més jove, la que ha fet 18 anys entre 2000 i 2006, apareix com la ubicada en posicions ideològiques més d'esquerres i amb un sentiment de pertinença més català. Les generacions dels noranta, vuitanta i fins i tot la dels setanta s'ubiquen també bastant a l'esquerra i amb un sentiment de pertinença força català. En canvi, les cohorts més antigues es caracteritzen per postures ideològiques més centristes i un sentiment català lleugerament més moderat, especialment en el cas de la generació dels seixanta. Des del punt de vista ideològic i nacional, gairebé cada nova generació s'ha anat definint cap a posicions una mica més d'esquerres i catalanistes.

Relacions entre Catalunya i Espanya

Quan s'analitza més en concret quina és la forma d'encaix preferida entre Catalunya i Espanya, s'observen un seguit de diferències entre joves i grans. El percentatge de joves que creuen que Catalunya hauria de ser només una regió d'Espanya és lleugera, però significativament menor que el dels grans. L'opció amb més suport a tots dos grups d'edat, la dels que consideren que Catalunya hauria de continuar sent una comunitat autònoma d'Espanya, rep un percentatge una mica més alt entre els joves. En aquest mateix grup d'edat es redueix, en

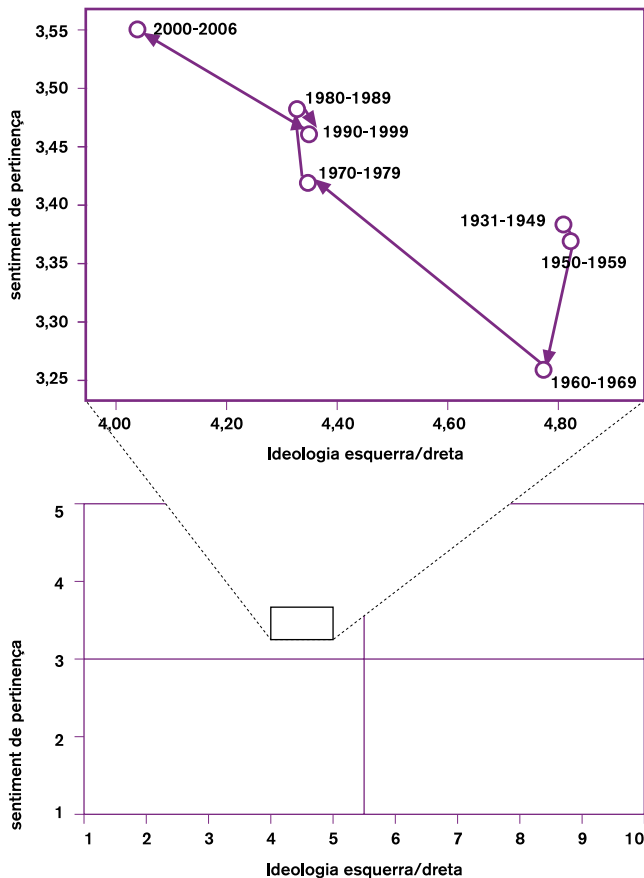
GRÀFIC 11. GRAU DE CONFIANÇA EN ELS POLÍTICS CATALANS PER GENERACIONS. EN MITJANES (ESCALA 0-10)



Font: Elaboració pròpia a partir dels Baròmetres d'Opinió Política fusionats, CEO R-346, R-358, R-363 i R-367, 2006.

Des del punt de vista ideològic i nacional, gairebé cada nova generació s'ha anat definint cap a posicions una mica més d'esquerreres i catalanistes

GRÀFIC 12. IDEOLOGIA ESQUERRA/DRETA I SENTIMENT DE PERTINÈNCIA PER GENERACIONS. EN MITJANES



Font: Elaboració pròpia a partir dels Baròmetres d'Opinió Política fusionats, CEO R-346, R-358, R-363 i R-367, 2006.

canvi, el nombre dels que aposten per Catalunya com un Estat dins una Espanya federal. Aquesta opció inconformista amb l'*status quo*, però més moderada que l'alternativa independentista, té més adeptes entre els grans. Precisament, la preferència per la solució independentista, que implicaria per Catalunya convertir-se en un Estat independent, és més freqüent entre els joves, gairebé assolint el 20%.

En conjunt no es pot afirmar que els joves d'avui siguin més inconformistes que els grans pel que fa a l'encaix de Catalunya a Espanya, ja que el percentatge de joves que prefereixen que Catalunya segueixi sent una comunitat autònoma fins i tot ha augmentat. A més, el nombre d'inconformistes que volen més autonomia per Catalunya és similar a tots dos grups d'edat: entre el 48 i el 49%. La diferència és que els inconformistes joves són més extremistes que els grans, fent que guanyi punts l'opció de trencar amb el projecte d'Espanya davant l'alternativa federal.

Si s'analitza l'evolució de les preferències per generacions, s'observa que l'opció independentista ha guanyat adeptes progressivament. A partir de la generació dels setanta, cada nova cohort té un percentatge una mica superior d'independentistes, fins arribar al seu màxim en la generació dels que fan 18 anys en l'etapa més recent, entre 2000 i 2006. En aquest grup la via independentista assolix el màxim del 23,2%. No obstant això, també ha guanyat adeptes l'opció conformista o satisfeta amb la si-

La ideologia està més relacionada amb factors generacionals que no pas amb el cycle de vida, en ser les experiències formatives les que defineixen cohorts amb valors diferents de les altres

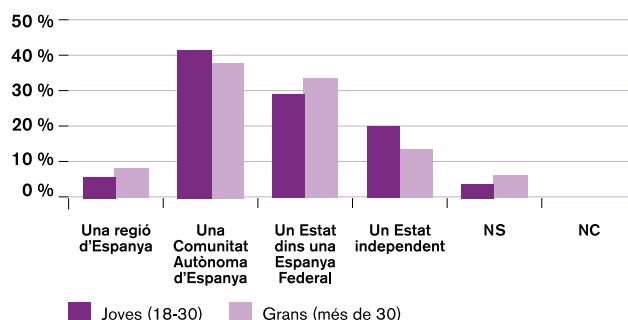
tuació actual en les dues cohorts més joves, en paral·lel a la pèrdua de pes de la via federal.

Simpatia de partit

Entre els valors polítics clàssics que influeixen en el comportament electoral destaca la identificació amb un partit polític. L'escola de Michigan als anys seixanta popularitza aquest indicador. Identificar-se amb un partit implica un seguit de vincles psico-afectius que uneixen l'elector amb la formació política. Aquest lligam apareix com a resultat de la socialització familiar o de la influència del context històric. Acostuma a veure's reforçat amb el temps. En sistemes multipartidistes com els europeus, se solen utilitzar versions adaptades de l'indicador nord-americà original. Una d'aquestes versions és la que apareix a l'enquesta de participació del CEO de 2006. Es pregunta als entrevistats per quin partit tenen més simpatia.

La simpatia pels dos partits grans, CiU i PSC, es troba en declivi en les generacions més joves. Aquestes opcions majoritàries entre els grans ja no ho són entre la joventut, entre els quals comparteixen protagonisme en peu d'igualtat amb Esquerra i ICV-EUiA. A la primera part de l'article, però, fèiem referència que els joves acostumen a sentir-se més atrets pels partits petits i amb posicions més extremes. Ara s'ha de veure si els bons resultats d'Esquerra i ICV-EUiA es mantindran a mesura que aquesta generació es faci gran, confirmant un possible

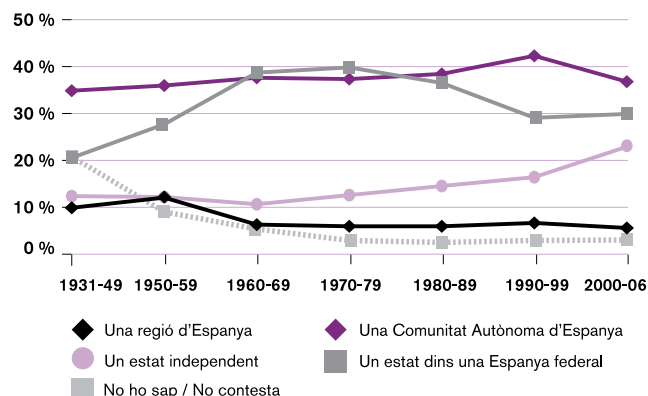
GRÀFIC 13. MODEL PREFERIT DE RELACIÓ ENTRE CATALUNYA I ESPANYA PER EDAT (%)



Font: Elaboració pròpia a partir dels Baròmetres d'Opinió Política fusionats, CEO R-346, R-358, R-363 i R-367, 2006.

La desafecció dels joves amb les institucions es confirma amb les valoracions de la confiança en els polítics catalans: com més jove és la cohort, més baixa és la puntuació mitjana

GRÀFIC 14. MODEL PREFERIT DE RELACIÓ ENTRE CATALUNYA I ESPANYA PER GENERACIONS (%)



Font: Elaboració pròpia a partir dels Baròmetres d'Opinió Política fusionats, CEO R-346, R-358, R-363 i R-367, 2006.

efecte generació; o es transformaran amb el temps a causa del suport creixent per una les dues formacions grans, CiU o PSC, definint un hipotètic efecte del cicle de vida.

De l'anàlisi del gràfic 15 se'n deriva que entre les cohorts més antigues, les dels anys trenta, quaranta i cinquanta, CiU n'és l'opció principal, seguida del PSC. Ambdues formacions polítiques es troben bastant distanciades de la resta, que constitueixen alternatives minoritàries. Per ordre d'importància, aquestes últimes són Esquerra, el PP, ICV-EUiA i C's. En la generació dels seixanta, la dels que ara tenen entre 55 i 64 anys, CiU i PSC es van igualant en importància gràcies al descens de la primera i l'augment de la segona. Per la seva banda, Esquerra comença a guanyar pes i a distanciar-se de les altres opcions. Però no és fins a la generació dels setanta —avui tenen entre 45 i 54 anys— que CiU perd clarament protagonisme en benefici del PSC, que passa a ser l'opció principal. La pèrdua de simpaties de CiU va en paral·lel a l'augment de les d'Esquerra i ICV-EUiA, que se li aproximen a no gaire distància. El PP, abans sempre per davant de C's, empata amb aquesta nova força política.

Entre la generació dels vuitanta, els que ara tenen de 35 a 44 anys, el PSC comença a descendir, tot i mantenir-se com la primera opció. CiU continua amb el mateix pes ja reduït en la generació anterior, però Esquerra augmenta clarament fins a superar-la lleugerament. En aquesta cohort, Esquerra i CiU gairebé empaten en el segon lloc a poca distància del PSC. ICV-EUiA, tot i aug-

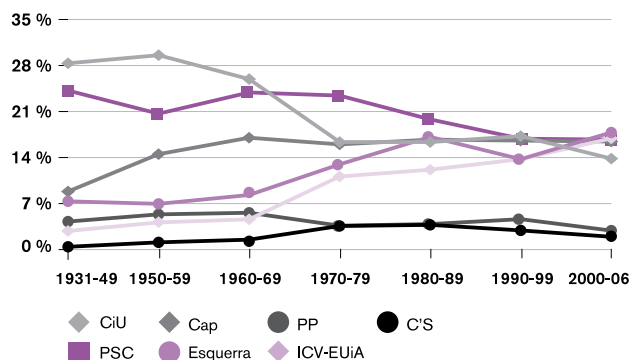
Pel que fa a les relacions entre Catalunya i Espanya, l'opció amb més suport a tots dos grups d'edat és la de continuar sent una comunitat autònoma d'Espanya

mentar lleugerament en nombre de simpaties, es queda en quart lloc. La conseqüència és que el mapa de les simpaties comença a fragmentar-se i dibuixa una estructura amb cinc opcions polítiques amb un pes cada cop més similar.

El panorama de la fragmentació de les simpaties s'accentua en la generació dels noranta. PSC i CiU empaten, però a molt poca distància d'Esquerra i ICV-EUiA, que també empaten. El PSC continua la tendència descendent i CiU manté les seves posicions des de la forta reducció experimentada en el pas de la generació dels seixanta a la dels setanta. La cohort més recent, la dels que avui tenen entre 18 i 24 anys, arriba al màxim de la fragmentació. Les tres forces del tripartit –PSC, Esquerra i ICV-EUiA– empaten i comparteixen el primer lloc, seguides a poca distància de CiU. La coalició nacionalista, que havia aconseguit controlar la davallada experimentada en la generació dels setanta, torna a patir una fuga de simpaties entre la última generació de catalans.

En les dues cohorts més joves, l'opció que realment guanya és la dels que no s'identifiquen amb cap partit. Aquesta situació es podria deure al cicle de vida, i no necessàriament a factors generacionals. Amb el pas del temps i l'acumulació d'experiència, els joves que ara no s'identifiquen amb cap partit s'acabarien decantant per algun d'ells, probablement un dels dos més grans: CiU o el PSC. D'altra banda, una part dels joves que ara s'identifiquen amb partits de grandària menor i més extrems en

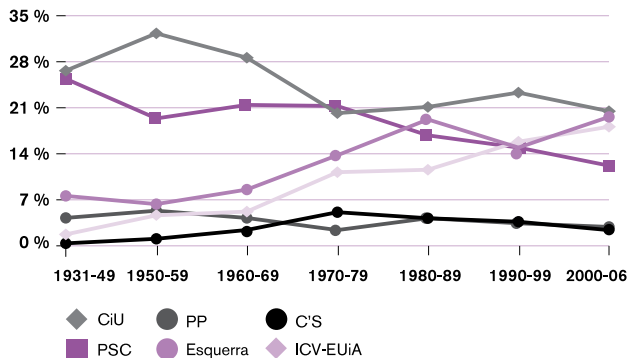
GRÀFIC 15. SIMPATIA CAP ALS PARTITS PER GENERACIONS (%)



Font: Elaboració pròpia a partir de l'Enquesta de participació política, CEO R-372, 2006.

El nombre d'inconformistes que volen més autonomia és similar a totes les edats. La diferència és que els joves advoquen per la via independentista davant l'alternativa federal dels grans

GRÀFIC 16. RECORD DE VOT A LES AUTONOMÍQUES DE 2006 PER GRUPS D'EDAT (I). (%)



Font: Elaboració pròpia a partir de l'Enquesta de participació política, CEO R-372, 2006.

els seus plantejaments, com Esquerra i ICV-EUiA, podrien acabar moderant-se i optant per CiU o PSC. Llavors, el panorama fragmentat de les preferències dels joves d'avui, amb el temps s'aniria assemblant al dels grans. Però si en lloc de seguir la hipòtesi del cycle de vida, assumíssim la generacional, amb la distribució de les seves preferències, els joves d'ara podrien arribar a transformar en el futur el joc de la competència política a Catalunya. De fet, la posició en l'eix esquerra-dreta i el sentiment de pertinença d'aquesta nova generació confirma el sentit de les seves simpaties de partit. Si entenem que la ideologia es troba més relacionada amb l'efecte cohort, guanyaria rellevància la hipòtesi generacional.

Vot a les eleccions al Parlament de Catalunya de 2006

Quina translació tenen aquestes simpaties en el comportament electoral de les últimes eleccions al Parlament de Catalunya de 2006? Si atenem a la taula 3, els més joves han votat el PSC per sota del que reflectien les seves simpaties. En canvi, el segment jove de CiU es trobava fortament mobilitzat, així com el d'Esquerra i ICV-EUiA, d'acord amb el què expressen les seves simpaties. L'escenari electoral del 2006 indica que l'última generació de joves es desmarca clarament de la resta. Entre els més joves, les preferències estan força fragmentades. Si només votessin els joves del 2000, CiU, Esquerra i

La simpatia pels dos partits grans, CiU i PSC, es troba en declivi en les generacions més joves, on comparteixen protagonisme en peu d'igualtat amb Esquerra i ICV-EUiA

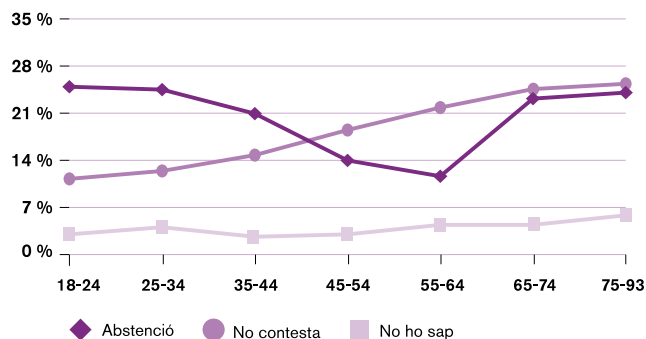
ICV-EUiA gairebé haurien empatat en la franja del 20%, amb la qual cosa el PSC obtindria un resultat prop de 10 punts per sota.

En el grup d'edat immediatament posterior –els de 25 a 34 anys–, CiU es desmarca com l'opció més votada amb el 24% dels sufragis. En segona posició es troben les tres forces del tripartit amb resultats similars d'entre el 15 i el 16%. El segment dels que tenen entre 35 i 44 anys aposten per CiU (21%), però també donen un suport elevat a Esquerra, que la segueix molt de prop (19%), i el PSC (17%). ICV-EUiA passa al quart lloc a una certa distància (12%).

En la resta de grups d'edat, els resultats de CiU i el PSC milloren molt i es converteixen en els partits hegemònics, mentre que les posicions d'Esquerra i ICV-EUiA empitjoren progressivament en paral·lel a l'augment de l'edat. En el grup dels que tenen entre 45 i 54 anys, el PSC i CiU es troben empatats, fins i tot amb un lleuger avantatge del PSC. Però entre els 55 i els 74 anys CiU guanya l'hegemonia a certa distància del PSC, i converteix Esquerra i ICV-EUiA en opcions minoritàries. En els grups d'edat més avançada, el descens d'Esquerra i ICV-EUiA és encara més acusat.

El baix resultat electoral del PSC entre els joves no es correspon amb el nivell de simpatia que genera aquest partit, que en realitat és similar al d'Esquerra i ICV-EUiA, i per sobre del de CiU. Això indica que el segment jove simpatitzant del PSC no s'ha mobilitzat suficientment a

GRÀFIC 17. RECORD DE VOT A LES AUTONÒMIQUES DE 2006 PER GRUPS D'EDAT (II). (%).



Font: Elaboració pròpia a partir de l'Enquesta de participació política, CEO R-372, 2006.

TAULA 3. SIMPATIA DE PARTIT CREUADA PEL RECORD DE VOT AUTONÒMIC DE 2006 DELS QUE TENEN ENTRE 18 I 24 ANYS.
EN PERCENTATGES COLUMNA.

		Simpatia de partit											
		CiU	PSC	Esquerra	PP	ICV-EUiA	C's	Altres	Cap	NS	NC	Total	N
Record de vot 2006	CiU	75,3	6,8	2,5	0,0	1,7	0,0	0,0	9,2	15,6	10,0	25,8	107
	PSC	2,1	45,3	0,0	0,0	1,7	0,0	18,2	3,5	0,0	0,0	15,2	64
	Esquerra	3,1	1,7	68,0	5,0	5,9	0,0	9,1	4,3	0,0	0,0	9,1	103
	PP	0,0	0,0	0,0	65,0	0,0	0,0	0,0	1,4	0,0	0,0	14,7	15
	ICV-EUiA	0,0	6,0	4,9	0,0	60,2	0,0	0,0	6,4	0,0	6,7	2,1	95
	C's	0,0	1,7	0,0	0,0	0,0	50,0	0,0	1,4	6,3	0,0	13,5	13
	Altres	0,0	0,0	2,5	0,0	1,7	14,3	18,2	2,1	0,0	3,3	1,9	13
	Abstenció	12,4	27,4	16,4	15,0	23,7	21,4	36,4	44,7	37,5	13,3	1,9	181
	Nul	0,0	0,9	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	2,1	0,0	0,0	0,6	4
	Blanc	1,0	3,4	1,6	0,0	2,5	7,1	18,2	9,2	9,4	0,0	4,1	29
	NS	0,0	1,7	1,6	0,0	1,7	0,0	0,0	2,8	12,5	6,7	2,3	16
	NC	6,2	5,1	2,5	15,0	0,8	7,1	0,0	12,8	18,8	60,0	8,8	62
	Total	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	
	N	97	117	122	20	118	14	11	141	32	30		702

Font: Elaboració pròpia a partir de l'Enquesta de participació política, CEO R-372, 2006.

TAULA 4. CORRESPONDÈNCIA ENTRE LA SIMPATIA DE PARTIT I EL RECORD DE VOT AUTONÒMIC DE 2006 PER GRUPS D'EDAT. EN PERCENTATGES.

	CiU	PSC	Esquerra	ICV-EUiA	PP	C's	Abst. / Cap
18-24	75,3	45,3	68,0	65,0	60,2	50,0	44,7
25-34	72,3	53,9	67,4	58,5	64,2	58,5	50,8
35-44	74,1	55,0	77,1	80,0	58,0	57,4	45,2
45-54	76,3	65,1	75,3	39,5	60,3	61,4	30,5
55-64	73,6	69,4	67,6	61,2	55,0	70,0	20,0
65-74	84,0	69,8	77,8	66,7	59,0	40,0	18,1
75-93	77,5	83,9	77,1	75,0	42,9	100,0	23,8

Font: Elaboració pròpia a partir de l'*Enquesta de participació política*, CEO R-372, 2006.

les eleccions catalanes de 2006. Aquesta afirmació queda corroborada amb la taula 3, en què es creuen el rècord de vot i la simpatia de partit exclusivament pel segment dels que tenen entre 18 i 24 anys, els joves de la generació del 2000.

L'anàlisi de la taula confirma que el partit en què la simpatia concorda menys amb el rècord és el PSC, clarament per sota la resta de partits. Què fa una part important dels joves simpatitzants socialistes en les eleccions al Parlament, en lloc de votar el PSC? Abstenir-se. El PSC no aconsegueix mobilitzar el vot jove de la manera que ho fan la resta de formacions, especialment CiU, Esquerra i el PP. ICV-EUiA també té certs problemes per

mobilitzar els seus simpatitzants joves. La falta de consistència entre simpatia i rècord de vot en el cas del PSC afecta especialment el segment més jove, ja que a mesura que augmenta l'edat, incrementa també la correspondència entre els dos indicadors. Així ho ratifica la taula 4, que presenta el percentatge de correspondència entre simpatia i rècord de vot per cada grup d'edat –la diagonal de la matriu de simpatia per rècord de vot–. La taula també permet comprovar com, en el cas de CiU, tots els grups d'edat estaven més mobilitzats i de forma homogènia a les últimes eleccions catalanes. Esquerra també té un electorat amb més activitat que el del PSC, tot i que és una mica menor entre els més joves.

Si assumíssim la hipòtesi generacional, la distribució de les preferències dels joves podria arribar a transformar el joc polític a Catalunya

Conclusions

En el conjunt dels dos articles, hem pogut albirar un perfil distintiu dels joves catalans que els separa dels grans en un seguit d'actituds i comportaments polítics. Les prioritats dels joves se centren en problemes materials bàsics que encara no han resolt, com l'habitatge i la feina. La seva idea de bon ciutadà és més laxa que la dels grans, especialment pel que fa la participació en les eleccions i en associacions. En conjunt, els joves pertanyen a menys associacions que els grans i s'abstenen més. Els joves han pres part en més actuacions de caràcter no institucionalitzat, enteses com a noves formes de participació. El seu nivell de motivació per la política és similar al dels grans, tot i que històricament es trobava sempre una mica per sota. El grau de coneixement i d'informació sobre política dels joves és lleugerament més baix. A l'hora d'informar-se de política utilitzen més internet i menys la ràdio que els grans. Segueixen més els informatius d'Antena 3 i Tele 5, i llegeixen més la premsa gratuïta.

Els joves creuen que les decisions que es prenen al govern de la Generalitat tenen cada cop més influència en les seves vides. Tot i així, se senten cada vegada més distants de les institucions catalanes i dipositen menys confiança en els seus polítics. Des del punt de vista ideològic i nacional, els més joves són més d'esquerres i se senten més catalans. Pel que fa a la forma d'encaix entre Catalunya i Espanya, l'opció independentista guanya

punts, tot i que en conjunt hi ha més joves que se senten còmodes amb el fet que Catalunya sigui una comunitat autònoma. Els joves demostren menys simpatia pels dos partits grans, CiU i PSC, i els fan compartir protagonisme en peu d'igualtat amb Esquerra i ICV-EUiA. Aquestes preferències en l'àmbit de les simpaties acaben tenint un reflex en el comportament electoral als comicis al Parlament de Catalunya de 2006. El vot dels joves es troba més fragmentat que el dels grans, ja que Esquerra i ICV-EUiA gairebé empaten amb CiU. El PSC no ha aconseguit mobilitzar la seva base de simpatitzants, i per això obté resultats per sota el que li correspondria. |

+ INFO

Llibres

TORMOS, R., *La influència de l'edat en el comportament electoral a Catalunya. Cicle vital o generació?*. Observatori Català de la Joventut – Generalitat de Catalunya. Col·lecció Estudis núm. 19. Barcelona, 2005.

Fonts

- 📄 CEO, *Baròmetres d'Opinió Política, estudi R-346*. Març de 2006.
- 📄 CEO, *Baròmetres d'Opinió Política, estudi R-358*. Juliol de 2006.
- 📄 CEO, *Baròmetres d'Opinió Política, estudi R-363*. Octubre de 2006.
- 📄 CEO, *Baròmetres d'Opinió Política, estudi R-367*. Novembre de 2006.
- 📄 CEO, *Enquesta sobre participació política a Catalunya, estudi R-372*. Gener de 2007.

Enllaços

- 🌐 Centre d'Estudis d'Opinió (CEO)
www.idescat.cat/cat/idescat/estudisopinio/
- 🌐 Institut de Ciències Polítiques i Socials (ICPS)
www.icps.cat



Subscriure's a «**Serra d'Or**» és
conviure cada mes amb les més
destacades opinions sobre el
pensament, les lletres, l'art, la
música, els espectacles i tota
la nostra realitat.

BUTLLETA DE SUBSCRIPCIÓ

**SERRA
D'OR**

Subscripció per a un any (11 números), al preu de 55 €, IVA inclòs, a partir del mes
de l'any (A l'estranger: Europa, 71 €. Resta del món, 113 \$)

Nom i cognoms

adreça

codi postal població

telèfon

Se subscriu a **SERRA D'OR** a partir del mes de de l'any amb la quota anual de 55 €,
Europa: 71 €, * resta del món: 113 \$, que pagarà per:

☐ Gir postal (Adjunteu fotocòpia del resguard) ☐ Taló bancari adjunt

☐ Pagament amb targeta de crèdit. Data de caducitat /

Núm.

--	--	--	--

--	--	--	--	--	--	--	--

--	--	--	--	--	--	--	--

--	--	--	--	--	--	--	--

☐ Domiciliació bancària: Banc/Caixa

Població del Banc/Caixa

Títular del compte

--	--	--	--

--	--	--	--	--	--	--	--

--	--	--	--

--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--

Entitat Oficina DC Compte

Signatura

ESCRIVIU AMB MAJÚSCULES

*s'aplicarà l'IVA als països de la CEE.

CONNEXIONS



Sostenibilitat, un repte de país

Anna Simó | Vicesecretària general d'Acció Política i portaveu d'Esquerra al Parlament de Catalunya | anna.simo@parlament.cat

La conscienciació sobre els problemes territorials i ambientals s'està estenent progressivament entre la població, però els hàbits i les maneres de fer individuals, socials, privades i públiques cap a models més sostenibles canvien molt més a poc a poc. La gestió sostenible del creixement i del territori és una opció estratègica nacional i un repte social de primer ordre que ha d'anar lligada a les polítiques en el sector primari, en la política industrial, energètica, de mobilitat, de transport, de planificació territorial, turístiques, comercials o de construcció, de preservació de la biodiversitat i també a la prevenció de determinats efectes no desitjats del desenvolupament humà.

El debat sobre el medi, el canvi climàtic i la gestió del territori i dels recursos energètics i naturals que fa uns anys es veia com un repte de futur —especialment en àmbits ecologistes— ara ha esdevingut també part del debat públic no sectorial. Un debat polític al qual la Fundació Josep Irla vol contribuir.

El dossier central d'aquest quart eina està dedicat al desenvolupament sostenible. Un concepte que intenta definir Marcel Coderch, més enllà de la definició clàssica de l'Informe Brundtland com un desenvolupament que permet satisfer les necessitats del present sense comprometre la capacitat de les generacions futures de satisfer les seves pròpies necessitats tenint en compte els nostres límits i els del planeta. Josep Enric Llebot se centra en l'impacte del canvi climàtic a Catalunya, que des



del 1990 ha augmentat un 60% les emissions de CO² a l'atmosfera, proposant mesures concretes per pal·liar-ne els efectes. Per la seva banda, Jaume Font analitza l'evolució i l'estat de l'economia catalana i com hem d'afrontar un futur marcat per la globalització i la necessitat d'impulsar un desenvolupament

sostenible, concentrant especialment els esforços a gestionar de manera eficient el transport per carretera, a potenciar la renovació tecnològica del nostre teixit productiu i a promoure programes d'eficiència i de renovació dels edificis i del sector serveis.

D'altra banda, Francesc Muñoz centra el seu anàlisi en el canvi necessari de les estratègies de política territorial a Catalunya per fer front als riscos i impactes de la urbanització dispersa. Finalment, Joana Díaz fa un repàs d'algunes experiències actuals de conservació del territori analitzant com funcionen iniciatives de protecció del territori que relacionen territori i societat.

Les cinc aportacions a Connexions són relats valuosos, aprofundits i complexos, en el sentit terminològic que inclouen moltes parts diverses, com han de ser l'anàlisi i les propostes d'actuació per tal que el desenvolupament a casa nostra sigui realment sostenible a anys vista; perquè, com conclou Marcel Coderch, «A l'hora de triar, tinguem present el que diu un savi proverbi xinès: si no variem el rumb, el més segur és que acabem allà on ens dirigim.» |

Sostenibilitat i canvi climàtic a Catalunya

Josep Enric Llebot* | enric.llebot@uab.cat



El canvi climàtic és el repte col·lectiu més gran a què s'ha hagut d'enfrontar l'espècie humana al llarg de la història. En nom del progrés, hem anat obrint i tancant etapes a través d'importantes innovacions en el sistema de producció –amb les conseqüents derivades polítiques, econòmiques i socials–, les quals en cap moment no han tingut en compte les seves repercussions sobre el medi. Entrat el segle XXI, ha arribat l'hora de reaccionar, perquè tal i com s'està demostrant, no es tracta d'evitar una futura problemàtica, sinó de pal·liar una realitat present.

Alguns antecedents

La visió dels *gas flaring*, les grans torxes que moltes vegades acompanyen les extraccions de petroli, exemplifica la societat opulenta en relació a l'energia en què hem estat acostumats a viure des de l'inici de la revolució industrial, el que també s'anomena l'era de l'energia. La causa

* Catedràtic de Física de la UAB. Membre de l'IEC i del CADS

Actualment, ja es detecten els senyals d'un canvi climàtic d'origen antròpic que comportaran transformacions importants en els patrons de funcionament del món

del gas flaring és que el petroli i el gas natural sovint conviuen en el jaciment i l'un no es pot extreure sense l'altre. Com que als pous no hi ha capacitat, o voluntat, de portar el gas als mercats, la major part de productors cremen el gas que «molesta», malbaratant un recurs energètic important –d'alt valor econòmic i amb una combustió que produeix importants emissions de CO², alhora que el seu vessament a l'atmosfera produeix l'augment de la concentració de metà, gas amb un efecte de retenció d'energia vint vegades més eficaç que el propi CO². La imatge d'aquest procés, simbòlicament representa un món poc curós i malbaratador dels seus recursos.

D'exemples com aquest en podríem trobar molts, i també podríem trobar manifestacions, com la que va fer durant la tardor de 2003 el fins fa poc president rus Vladimir Putin, que plantegen l'actuació sobre la qüestió del canvi climàtic estrictament com una valoració dels impactes. El senyor Putin mostrava públicament el poc interès de Rússia a ratificar el Protocol de Kyoto argumentant que l'escalfament de l'atmosfera com a conseqüència del continu augment de la concentració de gasos amb efecte hivernacle donaria a Rússia millors condicions climàtiques, especialment durant l'hivern. Efectivament, en augmentar la temperatura els hiverns russos seran una mica menys freds i els russos hauran d'usar en el futur menys energia i menys roba d'abric. Els previsible i hipotètics beneficis d'un clima menys rigorós no es limiten a l'estalvi energètic per menys necessitat de calefacció als països

del nord. Les avaluacions que es fan sobre l'evolució de la superfície de gel a l'Àrtic, preveuen que en els escenaris d'emissions més plausibles es pugui separar la crosta de gel i permetre una via navegable, almenys durant els mesos d'estiu. Tot i que la navegació per aquells indrets no serà fàcil, la davallada de la coberta de gel afavoreix el posicionament dels països més propers com Dinamarca, Noruega, Canadà, Rússia o els EUA, davant d'un esdevenidor ambiental del mar Àrtic més favorable a l'activitat econòmica i a l'explotació dels recursos naturals que hi ha a la zona, alguns dels quals podrien produir conflictes territorials. No és aliè a tot això el descens, durant l'estiu de 2007, d'un batiscaf rus al fons del mar Àrtic com una mena d'intent d'escenificar un dret de conquesta en ple segle XXI. Aquesta dimensió favorable, a escala local, del canvi climàtic d'origen antròpic posa de relleu la complexitat del fenomen i l'evidència que el fenomen no serà igual arreu, així com tampoc les seves conseqüències.

L'anàlisi global de la qüestió de l'escalfament de l'atmosfera es pot situar en la perspectiva de l'ús genèric que es fa d'un recurs, l'aire, sense fronteres ni límits territorials i, per tant, comú a tots els habitants del planeta. Com diu el Conveni Marc de l'ONU sobre el Canvi Climàtic (CMNUCC) –signat a Nova York el 1992 i ratificat pràcticament per tot els països de l'ONU el 1994–, els països tenen responsabilitats comunes però diferenciades –segons els seus graus de desenvolupament– en tenir cura de l'atmosfera, la qual fins fa poc només es ges-

La principal causa del canvi climàtic és l'augment de gasos amb efecte hivernacle a l'atmosfera, especialment de CO²

tionava des de la perspectiva local i, en canvi, ara també s'ha de gestionar globalment.

El llarg camí que porta als primers passos per a la gestió global de l'aire s'inicia, de forma indirecta, quan el 1988 l'Organització Meteorològica Mundial (OMM)¹ i l'ONU varen crear el Grup Intergovernamental d'Experts sobre el Canvi Climàtic (GIECC)² amb l'objectiu d'aconseguir tenir una opinió contrastada sobre qualsevol aspecte científic, els impactes i les estratègies d'adaptació i de mitigació de les causes del canvi climàtic d'origen antròpic. Des d'aleshores, el GIECC ha produït quatre informes globals (1990, 1995, 2001 i 2007), el darrer dels quals es va fer públic el 2007 i que va culminar amb un informe de síntesi acordat a València al mes de novembre. L'existència del GIECC ha estat fonamental perquè s'ha disposat d'un ens independent de les organitzacions governamentals que opina i qualifica la fiabilitat de les seves prediccions i, a més, estableix metodologies de càlcul de les emissions i proposa els escenaris sobre els quals es validen els models i sobre els quals posteriorment s'elaboren les seves projeccions. El GIECC està format per científics però, tanmateix, els informes finals i els resums els aproven en unes conferències on hi ha presents els governs. Per tant, els resultats del GIECC no deixen de tenir un significat polític i una excessiva precaució en l'elaboració de les projeccions de futur.

L'esmentat CMNUCC és l'eina legal de major rang actualment vigent que estableix que els Estats signants han de procurar «...l'estabilització de les concentracions de gasos causants de l'efecte d'hivernacle a l'atmosfera a un nivell que impedeixi interferències perilloses en el sistema climàtic...» (article 2). Aquest redactat, deliberadament ambigu, no diu quines són aquestes concentracions, però és la base sobre la qual se sustenten les actuacions posteriors dels mecanismes que estableix el Conveni, en particular la celebració anual de les Conferències de les Parts (COP). El Conveni introdueix altres conceptes, com l'obligació dels Estats d'elaborar i presentar inventaris nacionals d'emissions, de formular programes nacionals i regionals per contrarestar el canvi climàtic, de crear estratègies per adaptar-se als seus efectes i de promoure i difondre pràctiques i processos que disminueixin l'emissió de gasos amb efecte d'hivernacle a l'atmosfera.

Al desembre de 1997 té lloc a l'antiga ciutat imperial de Kyoto, al Japó, la tercera COP que acaba amb l'acord i l'aprovació del Protocol de Kyoto, un primer i tímid pas per mitigar la causa del canvi climàtic, les emissions de gasos amb efecte d'hivernacle i per aconseguir, en el futur, l'estabilització de les concentracions dels gasos amb efecte hivernacle a l'atmosfera. El Protocol entra en vigor quan un nombre de països que representaven com a mínim el 55% de les emissions el varen ratificar. Això es produeix el 16 de febrer de 2005. El Protocol estableix unes limitacions d'emissions per als països del seu annex B, essencialment

1 En anglès World Meteorological Organization (WMO)

2 En anglès Intergovernmental Panel on Climate Change (IPCC)

Les emissions de CO² a Catalunya han crescut al voltant d'un 60% des de 1990 a causa de l'augment de l'activitat econòmica, el creixement del PIB per càpita i el creixement demogràfic

els països industrialitzats i els països de l'antic bloc de l'est europeu, que s'han de complir per la mitjana del període 2008-2012. També planteja la possibilitat d'utilitzar unes eines de gestió anomenades mecanismes de flexibilitat que dibuixen procediments per aconseguir les reduccions amb el mínim cost econòmic possible i que indiquen vies de transferència de tecnologia als països que no la tenen.

Durant el 2007 s'ha fet públic el quart informe del GIECC que ha estat publicat en format paper³ el 2008. Aquest informe, com els que l'han precedit, a banda de fer una anàlisi exhaustiva i completa de l'estat del coneixement científic sobre la qüestió del canvi climàtic i d'analitzar sectorialment els impactes i les mesures d'adaptació i mitigació, conclou que ja es detecten els senyals d'un canvi climàtic d'origen antròpic inusuals si es mira el passat. Les projeccions sobre el futur climàtic són inquietants, ja que preveuen canvis substancials en la temperatura i la precipitació arreu, a banda de projectar transformacions importants en els patrons de funcionament del món. A més, el grau d'inquietud es veu accentuat pel fet que la taxa de creixement de gasos amb efecte d'hivernacle a l'atmosfera augmenta a causa del creixement de les activitats industrials que produeixen més emissions, però també perquè els embornals naturals, especialment l'oceà, perden eficiència en absorbir-les.⁴ Final-

ment, de l'anàlisi dels documents del GIECC se'n desprèn la urgència d'actuació perquè les mesures que es puguin prendre ara tardaran força temps a reflectir-se en el comportament del clima, ja que els sistemes naturals tenen molta inèrcia, és a dir, que responen en un temps força llarg.

Pel que fa als països de la UE, és especialment rellevant destacar la publicació el 25 d'octubre de 2003 de la Directiva de Comerç d'Emissions⁵ que estableix un procediment encaminat a l'assoliment dins dels estats de la UE dels compromisos adoptats a Kyoto. Des d'aleshores, els estats han desenvolupat els anomenats Plans d'Assignacions en els cinc sectors objecte de la Directiva, els quals assignen, instal·lació per instal·lació, els drets d'emissió dels gasos amb efecte d'hivernacle comptats per l'administració. Paral·lelament, els estats s'estan dotant de la legislació complementària que ha de donar suport i cobertura legal a aquesta acció.

El canvi climàtic a Catalunya

Quan s'analitza el paper d'un país enfront del canvi climàtic, d'una banda se sol estudiar com contribueix a les emissions i, de l'altra, com els canvis que s'albiren per al

3 IPCC, *Climate Change 2007*. Cambridge University Press. Cambridge, 2008.

4 CANADELL, J. G. (et al.), «Contributions to accelerating atmospheric CO₂ growth from economic activity, carbon intensity, and efficiency of natural sinks».

PNAS. EUA, 2007. www.pnas.org/cgi/doi/10.1073/pnas.070273710

5 UE, Directiva 2003/87/CE L235/32 de 25 d'octubre de 2003. Diari Oficial de la UE

El canvi climàtic afecta el funcionament dels diferents ecosistemes dels Països Catalans, però també la nostra estructura socioeconòmica –l'agricultura, el turisme...

futur poden incidir en el seu entorn natural i social, el que es coneix com a impactes.

Pel que fa a Catalunya, des de 1990, any de referència establert pel Protocol de Kyoto, les emissions han crescut considerablement.⁶ S'hi poden distingir diverses etapes. Durant els primers anys, les emissions no creixen gaire i, singularment, el 1993 fins i tot disminueixen respecte al 1990 com a conseqüència de la davallada econòmica. En canvi, entre el 1993 i el 1995 es produeix un important increment de les emissions, de més d'un 20%, que porta a superar el 1995 el creixement del 15% respecte de les emissions de 1990, acordat pel govern espanyol amb els seus socis comunitaris en el marc del Protocol de Kyoto. Després d'una petita reducció entre 1995 i 1996, s'inicia una etapa d'augment continu de les emissions que arriba als nostres dies amb una petita inflexió els dos darrers anys. Com a resultat, les emissions de CO² a Catalunya han crescut al voltant d'un 60% des de 1990. Un dels factors d'aquesta evolució de les emissions ha estat l'important augment de l'activitat econòmica, el creixement del PIB per càpita –que ha estat aproximadament del 33%– juntament amb el del creixement demogràfic que aproximadament correspon a un 10%, especialment des de començament de segle.

Les emissions per càpita dels catalans han augmentat un 45%, la qual cosa no s'explica únicament per l'evolució de l'activitat econòmica. Hi ha altres indicadors que es poden utilitzar per entendre l'evolució de les emissions catalanes, com per exemple la intensitat energètica –la quantitat d'energia necessària per produir una determinada quantitat de PIB–, l'índex de carbonització –les tones de CO² emeses per produir una determinada quantitat d'energia–, o els canvis en l'estructura productiva i la tecnologia dels processos productius. A Catalunya, al marge del fort creixement econòmic i demogràfic, les dades mostren que la intensitat energètica ha augmentat considerablement i, en canvi, a causa probablement dels canvis experimentats en els combustibles per generar energia –fruit de la major utilització de gas– no ha canviat apreciablement la carbonització de la nostra societat. Una altra característica rellevant és el pes tan important que representa en les emissions el transport per carretera, ja que fa un ús intensiu de l'energia basat completament en els combustibles fòssils. Des de 1990, el consum total d'aquests combustibles en el sector del transport s'han incrementat al voltant d'un 70%. Uns altres sectors, petits pel que fa al percentatge sobre el total d'emissions, però importants pel que fa a la taxa de creixement de les emissions i del consum energètic, són el servei i el domèstic: el primer ha doblat el seu consum energètic i el segon ha augmentat un 60%.

Com a resum global de totes aquestes dades, podem dir que a Catalunya encara no s'ha produït una desvin-

⁶ ALCÀNTARA, V., PADILLA E. i ROCA J., «Emissions de gasos amb efecte d'hivernacle derivades de l'ús de l'energia» RAMOS J. i CANYELLAS S. (ed) *Anàlisi del Metabolisme Energètic de Catalunya*, Jesus Ramos i Silvia Canyellas (ed). CADS - Generalitat de Catalunya. Barcelona, 2008

La gestió de les emissions a Catalunya s'ha de basar en l'eficiència del transport per carretera, la renovació tecnològica del teixit productiu i programes d'eficiència per als edificis i el sector serveis

culació de les emissions respecte del creixement econòmic i que, del total d'emissions, només un 34% correspon a sectors regulats per la Directiva. La resta, un 66%, correspon a sectors difusos o no inclosos en la Directiva. Aquesta característica, més accentuada a Catalunya que a l'Estat espanyol, fa difícil la gestió de les emissions a casa nostra, que lògicament s'ha de concentrar en la gestió eficient del transport per carretera, la potenciació de la renovació tecnològica del nostre teixit productiu i la promoció de programes d'eficiència i renovació dels edificis i del sector serveis.

Fins ara, el GIECC analitza globalment i per grans àrees els efectes i les conseqüències del canvi del clima, per la qual cosa l'escala de les seves prediccions és relativament petita. Si bé la qüestió del canvi climàtic és global i afecta a tot el planeta en conjunt, els seus efectes es manifesten de forma diferent a cada lloc. Per això convé intentar assolir una visió propera a cada territori, per tal de saber quins són els indrets i les activitats de més risc enfront dels canvis ambientals produïts per l'escalfament de l'atmosfera. Actualment a Catalunya s'estan realitzant diversos intents per dur a terme la regionalització de les anàlisis prospectives dels models climàtics generals, de tal manera que es puguin discriminar les prediccions de l'evolució de les variables climàtiques, si més no, per les diferents regions climàtiques del país. Però per elaborar una estratègia d'actuació, els responsables del país necessiten alguna cosa més que projeccions sobre l'evolució

ció de les variables climàtiques, i per això es va elaborar un estudi que aportés una visió conjunta de les característiques climàtiques del territori, de les previsions sobre la dimensió dels possibles canvis del clima a un termini mitjà i dels seus efectes i conseqüències sobre els diferents sectors econòmics i d'activitat al nostre país.⁷

De cara a gestionar adequadament la problemàtica derivada del canvi de les condicions climàtiques convé tenir identificades les àrees i sectors de risc del nostre país, ja que moltes de les accions que es poden dur a terme són estructurals i, per tant, cares i prolongades en el temps, de manera que necessiten una estratègia d'actuació a llarg termini. Si es fa una diagnosi a l'engròs, el risc més important per al futur del país és la disponibilitat hídrica, ja que malgrat que els experts no s'acaben de posar d'acord sobre si en el futur plourà més o menys, l'augment de les temperatures de l'atmosfera i el conseqüent escalfament de la superfície terrestre tendiran a afavorir un grau major d'evapotranspiració i menor disponibilitat d'aigua per als ecosistemes, l'agricultura i el consum humà. Un altre entorn de risc són les zones costaneres, especialment les costes baixes, els deltes i els aiguamolls, que es veuran afectades per l'ascens del nivell del mar i, eventualment, per l'augment de la intensitat de les llevantades. Hi ha estratègies d'intervenció en aquests entorns,

7 LLEBOT, J.E. (ed.), *Informe sobre el Canvi Climàtic a Catalunya* CADS - Generalitat de Catalunya. Barcelona, 2005.

La qüestió del canvi climàtic és global i afecta a tot el planeta en conjunt. Per això els països tenen responsabilitats comunes, però diferenciades segons el seu grau de desenvolupament

però són costoses i no tenen uns efectes immediats i, per tant, s'ha de tenir present aquest risc en les actuacions de les administracions competents.

Les zones muntanyoses també són zones de risc. D'una banda, els prats d'alta muntanya són els ecosistemes més vulnerables, ja que es poden veure afectats pels canvis de les condicions climàtiques que poden significar una pèrdua de biodiversitat com a conseqüència de la impossibilitat de moviments d'adaptació cap a cotes més altes. La dificultat d'assolir condicions ambientals més adients, especialment pel que fa a la temperatura i la pluviometria, sembla que en fa difícil la seva supervivència.

Així, en diferents indrets de Catalunya els canvis atmosfèrics i climàtics afecten de manera important el funcionament i l'estructura dels ecosistemes terrestres mediterranis. En moltes espècies vegetals, la sortida de la fulla s'ha avançat i la caiguda s'ha retardat, de manera que en els darrers cinquanta anys el període vegetatiu s'ha perllongat, en terme mitjà uns cinc dies per dècada. El fet que unes espècies es vegin afectades més que d'altres provoca que s'alteri l'habilitat competitiva entre elles i en quedin afectades les comunitats vegetals. D'altra banda, els estudis més recents canvien una mica l'apreciació que es tenia sobre el paper d'embornals de carboni dels nostres boscos. Així, la capacitat dels boscos mediterranis d'actuar com embornals de carboni a llarg termini pot veure's seriosament compromesa durant les pròximes dècades a causa dels canvis fenològics i del dèficit



A dia d'avui no se sap si hi ha un llindar en la concentració de gasos amb efecte hivernacle a l'atmosfera per sobre de la qual es produiran canvis catastròfics en el funcionament de la Terra

hídric estival que s'albira per al futur però, en canvi, els sòls del país tenen un potencial relativament alt de segrest de carboni.

Des del punt de vista econòmic, el turisme de muntanya, i especialment les empreses que gestionen instal·lacions d'esports d'hivern, poden veure's afectades en la seva rendibilitat pel canvi en la innivació, especialment a les cotes baixes. Efectivament, per sota dels 2000 metres, sembla que en un futur s'haurà d'utilitzar amb més freqüència innivació artificial, amb els costos i els impactes que aquesta acció representa. Des d'una perspectiva més general, el sector del turisme del nostre país també albira per al futur una certa desestacionalització, ja que el previsible major rigor de les temperatures i manca de pluges durant els mesos d'estiu podria fer davallar l'ocupació durant aquests mesos però, en canvi, podria augmentar-la durant la primavera i la tardor.

Tanmateix, la complexitat de projectar quins impactes poden incidir en l'agricultura a causa de la seva diversitat, no impedeix albirar que els principals conreus en risc són els de secà, donada la seva menor capacitat d'adaptació als canvis de la disponibilitat hídrica. En canvi, pel que fa als cultius llenyosos, en disminuir les gelades probablement hi haurà l'oportunitat d'introduir cultius sensibles a les baixes temperatures com els nesprers, es podrà ampliar la superfície de conreu de cítrics o es podran introduir espècies primerenques amb un valor comercial més alt. El sector del vi també haurà d'actuar enfront d'un con-

text internacional cada vegada més competitiu i un canvi de condicions ambientals lligades al canvi del clima. Els viticultors es troben que els vins augmenten el seu grau per les característiques de la maduració –menys pluja estival i més calor–, la qual cosa els fa menys comercials. També s'estan plantejant plantar vinyes en indrets on les condicions climàtiques fins fa poc no eren favorables per al conreu productiu de raïm de qualitat.

Una altra vegada, veiem la manca d'un senyal inequívoc del canvi de les condicions ambientals: per algunes activitats, el canvi del clima pot ser un problema, però per d'altres pot esdevenir una avantatge.

El Protocol de Kyoto és vigent fins al 2012, amb compromisos que es refereixen al període 2008-2012. Aquestes dates són molt properes i, per tant, el que ja s' està intentant negociar són les noves fites de futur per tal d'arribar amb garanties de trobar un acord entre els països pel post-Kyoto a la Conferència de Copenhaguen del 2009. La UE està decidida a liderar el procés, per convenciment ambiental, però probablement també perquè la Comissió Europea està convençuda que és una oportunitat de fer Europa més competitiva. Ja s'han acordat reduccions del 20% en les emissions del 2020 i s'ha dibuixat un camí molt més restrictiu per al 2050. No obstant això, el primer que s'ha de fer és saber si en el temps que ha passat des de la seva formulació es pot respondre millor al contingut de l'article 2 de la CMNUCC sobre la concentració que ha d'estabilitzar la concentració

Si la temperatura mitjana respecte del període preindustrial augmenta més de 2 °C, la capacitat dels ecosistemes i de la societat d'absorbir els impactes del canvi climàtic es veurà fortament amenaçada

de gasos amb efecte d'hivernacle a l'atmosfera a un valor que impedeixi interferències perilloses amb el sistema climàtic.

Hi ha una concentració sostenible de gasos causants de l'efecte hivernacle a l'atmosfera?

Saber si hi ha una concentració de gasos amb efecte hivernacle a l'atmosfera per sobre de la qual es produeixen canvis catastròfics en el funcionament de la Terra és una fita encara per assolir. De la mateixa manera, tampoc no es coneixen prou bé les conseqüències de l'escalfament a causa de l'augment dels gasos amb efecte hivernacle per tal que la comunitat científica sigui capaç de definir una concentració acceptable basant-se en anàlisis de riscos potencials i de possibles danys.

Una forma de contestar aquestes qüestions és observar el passat. La paleoclimatologia ens aporta dades respecte la variació del CO₂ atmosfèric durant èpoques passades en la història geològica de la Terra. Fa uns cinquanta milions d'anys hi havia entre tres i nou vegades més CO₂ a l'atmosfera i sembla que feia molta més calor que ara. També s'han trobat períodes amb variacions sobtades del CO₂ atmosfèric relacionades també amb canvis força grans de la temperatura. D'aquestes oscil·lacions n'hi ha algunes en les quals els períodes càlids excedeixen en magnitud les projeccions més radicals dels

models climàtics. A vegades, aquests canvis estan associats a extincions o a redistribucions d'espècies, en cap cas a una desaparició total de la biosfera.

L'evolució del clima del futur depèn de la naturalesa del forçament climàtic, és a dir, del contingut en gasos amb efecte hivernacle i de la sensibilitat del sistema climàtic. Per tant, determinar una concentració sostenible dels gasos amb efecte hivernacle depèn de la capacitat de determinar la sensibilitat del sistema climàtic, així com del coneixement exacte dels factors de forçament i dels riscos i les vulnerabilitats. Amb el coneixement que es té actualment del sistema climàtic és difícil, per no dir impossible, establir una concentració atmosfèrica de gasos assumible, on els riscos i els impactes estiguin equilibradament relacionats amb l'esforç tecnològic i econòmic per assolir-la.

A més, aquests darrers factors tampoc no són uniformes per tothom. El canvi climàtic és diferent si es veu des de la perspectiva d'un ciutadà de la UE o dels EUA, amb bona capacitat tecnològica i econòmica per adaptar-se als canvis, o des de la d'un esquimal que depèn per a la seva alimentació de l'extensió del gel o la d'un habitant de les illes Maldives –conjunt d'unes 1600 illes de corall– pels quals l'extensió del seu país depèn de la magnitud de l'ascens del nivell del mar. Des d'un punt de vista realista i pragmàtic, l'actuació enfront del canvi climàtic comporta i ha de comportar en el futur dos tipus d'accions fonamentals: la mitigació de les causes i l'adaptació a les

El Protocol de Kyoto és un tímid pas per mitigar les causes del canvi climàtic que estableix un límit d'emissions per al període 2008-12 pels països industrialitzats i els de l'antic bloc de l'est europeu

noves condicions climàtiques. Pel que fa a la mitigació, és evident que en les condicions actuals hi ha tecnologia disponible per establir el contingut de CO² atmosfèric a 450 ppm,⁸ a 600 ppm o a 1000 ppm. Definir el grau al que s'ha d'assolir l'estabilització és una qüestió sobre tot d'ordre econòmic i, per tant, de voluntat política i social. Pel que fa a la adaptació, significa preparar-se per les condicions canviants, sobretot per les activitats econòmiques, com per exemple l'adaptació d'infraestructures. Ambdues estratègies, l'adaptació i la mitigació, són imprescindibles per tal de pal·liar el fenomen.

Com s'afronta el post Kyoto?

La UE ha formulat⁹ la proposta d'establir un límit a les emissions que garanteixin un augment de la temperatura mitjana respecte a períodes preindustrials, de com a màxim 2 °C. Aquesta xifra s'ha elaborat a partir de considerar que hi ha un grau de coneixement suficient com per assegurar que si l'augment és superior a 2 °C, la capacitat dels ecosistemes i de la societat per absorbir els impactes pot quedar fortament amenaçada. No sembla que sigui un

objectiu gaire ambiciós, ja que s'admet que un augment de la temperatura global mitjana d'aquesta magnitud haurà produït ja impactes significatius sobre els ecosistemes i la disponibilitat de recursos hídrics, tot i que les projeccions preveuen que les conseqüències més severes es produirien si la temperatura superava els 2 °C. No n'hi ha prou amb un objectiu genèric, sinó que s'ha de precisar també el ritme d'emissions. Segons la UE, l'augment de la temperatura s'hauria d'aconseguir que no superés els 0,2 °C per dècada. Això voldria dir que la concentració atmosfèrica de gasos amb efecte d'hivernacle hauria d'estabilitzar-se entre els 550 ppm i els 650 ppm. Ara per ara, aquest objectiu és una utopia difícilment assolible en les condicions actuals de creixement del consum energètic a tot el món i per la posició d'alguns països d'assolir en comptes d'una determinada concentració atmosfèrica de gasos amb efecte d'hivernacle a l'atmosfera una determinada intensitat energètica perseguint una millora de l'eficiència en l'ús de l'energia, però sense promoure un sostre a les emissions.

L'escenari per als acords posteriors al Protocol de Kyoto ha de ser més ambiciós que el protocol actual, de manera que les conseqüències puguin manifestar-se de forma clara en el comportament de l'atmosfera. L'acord que s'assoleixi ha de tenir l'objectiu d'establir la concentració atmosfèrica de gasos amb efecte hivernacle tot respectant el principi de responsabilitats comunes però diferenciades entre els diferents estats que estableix el

8 Les unitats de concentració d'elements molt minoritaris a l'atmosfera s'expressa en ppm, acrònim de parts per milió

9 Comission of the European Communities, *Winning the battle against global climate change*. Brusel·les, 2005.

L'objectiu després de Kyoto ha de ser estabilitzar la concentració atmosfèrica de gasos amb efecte hivernacle respectant el principi de responsabilitats comunes però diferenciades entre els Estats

CMNUCC. No obstant això, el 75% de les emissions a tot el món provenen d'un grup relativament petit –la UE, els EUA, Canadà, Rússia, Japó, la Xina i la Índia–, que són els que hauran de fer el major esforç de reducció d'emissions.

Actualment el Protocol de Kyoto contempla reduccions o augments de les emissions absolutes. Si es manté aquesta estratègia de comptabilització, la concentració de CO² a l'atmosfera a les magnituds esmentades als paràgrafs anteriors comportaria mantenir les emissions al voltant dels 7000 milions de tones de CO² l'any¹⁰ que els acords post Kyoto haurien de repartir entre tots els països. Si el ritme actual de creixement de les emissions es manté com ara, al voltant del 2050 s'assoliria l'emissió del doble: 14000 milions de tones de CO² l'any. Per tant, hi ha d'haver accions decidides per aconseguir canviar la taxa d'emissions i assolir, probablement durant la segona meitat del segle XXI, l'estabilització de la concentració atmosfèrica de CO². Actualment hi ha tecnologia disponible per assolir-ho, que passa, per exemple, per aconseguir millorar l'eficiència dels cotxes i de les centrals de generació d'energia elèctrica, aconseguir edificis més eficients energèticament, aconseguir capturar i emmagatzemar el carboni produït a les centrals de pro-

ducció d'energia elèctrica, augmentar l'ús de biofuels i la generació d'energia eòlica i fotovoltàica i gestionar adequadament els boscos i els sòls i naturalment desenvolupar polítiques d'estalvi.

Un altre tema important que es planteja quan es parla dels acords post Kyoto és saber si es mantenen els indicadors que s'han usat fins ara. Com ja s'ha dit, en el desenvolupament del Protocol de Kyoto es compta la quantitat total dels sis gasos amb efecte hivernacle que s'emeten a l'atmosfera. Però aquesta metodologia no està exempta de dificultats, ja que comporta visions parcials i amaga desigualtats. Probablement, uns indicadors més equitatius serien les emissions per càpita o per milió d'euros de producte interior brut dels diferents països, que són indicadors del grau de desenvolupament d'un país i del grau d'eficiència del seu sistema productiu. Així, s'ha de pensar si l'objectiu, a banda de la reducció d'emissions, ha de ser equilibrar les emissions per càpita dels països, tenint en compte, però, la seva situació i la climatologia que influeixen també en el seu consum energètic i, per tant, en les seves emissions absolutes i per càpita. Un país amb un clima rigorós probablement tindrà unes emissions per càpita superiors a un altre que necessiti menys despeses en calefacció o refrigeració.

En resum, els acords que configuren l'actuació ambiental per tal d'incidir en la qüestió del canvi climàtic d'origen antròpic més enllà del 2012, han d'afrontar reptes molt importants com són la incorporació i comptabilitza-

10 PACALA, S. i SOCOLOW R., «Stabilization Wedges: Solving the Climate Problem for the Next 50 years with Current Technologies» *Science* 305, pàgines 968-971. EUA, 2004.

Els futurs acords per fer front al canvi climàtic han d'afrontar els reptes de comptabilitzar les emissions de tots els països del món i la definició d'un sistema d'indicadors més just i equitatiu

ció de les emissions de tots els països del món i la definició d'un sistema d'indicadors més justos i equitatius. El procés d'elaboració i pacte d'un futur acord és difícil i probablement llarg, però és imprescindible assolir-lo si no volem que l'entorn ambiental experimenti canvis importants com a conseqüència de l'escalfament de l'atmosfera. D'altra banda, Catalunya ha de fer un esforç important per tal de desacoblar el creixement econòmic de les emissions i, a la vegada, reduir aquestes emissions. El transport i l'eficiència dels habitatges destinats a l'ús particular o del sector serveis són els sectors amb una taxa de creixement continu sobre els quals s'hauran de desenvolupar estratègies decidides d'estalvi, de millora de l'eficiència i de reducció d'emissions. Així mateix, s'ha d'abordar amb realisme el tema energètic de forma que s'asseguri poder subministrar l'energia adient per al funcionament de la nostra societat i paral·lelament reduir les emissions que comporta la seva generació i assegurar-ne el proveïment que actualment té una dependència exterior quasi total. |

+ INFO

Fonts

- ONU, Conveni Marc de les Nacions Unides sobre el Canvi Climàtic. Nova York, 1992
<http://unfccc.int/resource/docs/convkp/convsp.pdf>
- ONU, Protocol de Kyoto de la Convenció Marc de les Nacions Unides sobre el Canvi Climàtic. Kyoto, 1997.
<http://unfccc.int/resource/docs/convkp/kpspan.pdf>
- UE, Directiva 2003/87/CE L235/32 de 25 d'octubre de 2003. Diari Oficial de la UE.

Articles

- CANADELL, J. G., «Contributions to accelerating atmospheric CO₂ growth from economic activity, carbon intensity, and efficiency of natural sinks». *PNAS*. EUA, 2007.
www.pnas.org/cgi_doi_10.1073_pnas.070273710
- PACALA, S. i SOCOLOW R., «Stabilization Wedges: Solving the Climate Problem for the Next 50 years with Current Technologies» *Science* 305, pàgines 968-971. EUA, 2004.

+ INFO

Llibres

ALCÀNTARA, V., PADILLA E. i ROCA J., «Emissions de gasos amb efecte d'hivernacle derivades de l'ús de l'energia» RAMOS J. i CANYELLAS S. (ed) *Anàlisi del Metabolisme Energètic de Catalunya*, Jesus Ramos i Silvia Canyellas (ed). CADS - Generalitat de Catalunya. Barcelona, 2008

Comission of the European Communities, *Winning the battle against global climate change*. Brussel·les, 2005.

Departament de Medi Ambient – Generalitat de Catalunya, *La política internacional contra el canvi climàtic. Cimeres de Rio de Janeiro, Kyoto i Buenos Aires*. Col·lecció Documents, número 4. Barcelona, 1998.

IPCC, *Climate Change 2007*. Cambridge University Press. Cambridge, 2008.

LLEBOT, J.E. (ed.), *Informe sobre el Canvi Climàtic a Catalunya*. CADS - Generalitat de Catalunya. Barcelona, 2005.

LLEBOT, J.E., *El temps és boig? I 74 preguntes més sobre el canvi climàtic*. Rubes. Barcelona, 2005

MARTÍN VIDE, J. (Coor.), *Aspectes econòmics del canvi climàtic a Espanya*. Estudis Caixa Catalunya. Barcelona, 2007

+ INFO

Enllaços

■ Consell Assessor per al Desenvolupament Sostenible (CADS)
www.gencat.net/cads/

■ Grup Intergovernamental d'Experts sobre el Canvi Climàtic (GIECC)
www.ipcc.ch

■ Organització Meteorològica Mundial (OMM)
www.wmo.int

■ ONU
www.un.org

■ Programa de l'ONU per el Medi Ambient (PNUMA)
www.unep.org

Sostenibilitat, energia i societat

Marcel Coderch* | marcel@coderch.net



Quan interrelacionem els termes sostenibilitat, energia i societat a vegades es fa inevitable no decaure en el pessimisme. Si analitzem la situació actual –amb els primers impactes del canvi climàtic, la gran dependència respecte a les energies no renovables i l'efervescència d'una ciutadania cada vegada més consumista– no tenim gaires motius per afrontar el futur amb optimisme. Però no hem de caure en el derrotisme; hem de transformar els problemes en oportunitats, aconseguint a través de la necessitat de fer front al repte de la sostenibilitat, desenvolupar una nova societat que garanteixi un planeta saludable a les generacions futures.

Qualsevol ximple intel·ligent pot fer que les coses siguin més grosses, més complexes i més violentes. Però cal una espurna de geni – i molt de coratge i gosadia – per anar en la direcció contrària. Albert Einstein (1879-1955)

* Doctor enginyer per l'Institut Tecnològic de Massachussets (MIT), membre del CADS i vicepresident de la Comissió del Mercat de les Telecomunicacions

L'estructura que aguanta el sistema econòmic amenaça d'ensorrar-se perquè el consum energètic que requereix no és sostenible

No han transcorregut ni dos segles d'ençà del naixement de la societat industrial en què vivim, i ja ens trobem davant d'una cruïlla transcendental i de difícil elecció. La base energètica i material sobre la qual hem construït un desenvolupament tecnològic i un creixement demogràfic i econòmic sense precedents cruix sota el pes de 6.500 milions d'éssers humans que en el decurs del segle que ara comença poden passar a ser més de 9.000 milions i que, lògicament, aspiren i aspiraran a acostar-se al nivell de benestar del que gaudim menys d'una cinquena part de la humanitat, que és la que consumeix el 80% dels recursos naturals del planeta. L'estructura física que aguanta el sistema econòmic global amenaça d'ensorrar-se perquè el creixement exponencial continuat dels consums energètics que requereix no és sostenible, i molt menys pot estendre's a aquella part de la humanitat encara no industrialitzada. Però és que, fins i tot en el cas hipotètic que això fos possible, no seria convenient, ja que acceleraríem la desestabilització del sistema climàtic del planeta que hem iniciat, amb conseqüències imprevisibles però en qualsevol cas catastròfiques per a la nostra civilització.

Tot això ens planteja un greu dilema sobre el futur de les nostres societats, tant a nivell global com a nivell local, amb dues opcions bàsiques: intentar mantenir mentre puguem el rumb actual i seguir accelerant, com hem fet fins ara, amb una gran dosi de fe i esperança en què l'enginy humà acabi trobant solucions que avui no s'albi-

ren; o bé frenar i anar canviant de direcció, apuntant cap a un futur diferent, un futur d'autolimitació en què l'augment continuat dels consums materials no sigui l'únic, ni tan sols el principal, objectiu social, ni l'única forma de buscar el benestar i la felicitat. Un futur més sostenible en què moltes generacions futures puguin seguir gaudint d'una vida digna i satisfactòria dins els límits que ens marca la natura de qui som fills.

Òbviament, la decisió no és senzilla per moltes raons, però potser, i sobretot, perquè ens obliga a posar en qüestió, o almenys a replantejar-nos, quelcom que tenim molt arrelat en les nostres consciències: la noció de progrés i la visió antropocèntrica del món que ens envolta. Des del mite de la Creació del Gènesi –amb l'home com a objectiu últim d'aquesta creació i amb el mandat de «creixeu i multipliqueu-vos» dominant totes les criatures que ens envolten– fins al concepte de progrés de la Il·lustració, la cultura occidental s'ha construït suposant que l'espècie humana és quelcom a part del món que ens envolta i que tenim aquest món al nostre servei per fer-ne el que vulguem. La demostració del nostre èxit seria un progrés continuat que es concreta en el domini absolut i excloent de la natura.

Potser perquè no resulta gens fàcil enfrontar-nos a una realitat que no coincideix amb aquesta visió i que per això no ens agrada, i també perquè veiem que el problema que se'ns presenta és d'una magnitud aclaparadora, anem tirant, procurant, això sí, afegir l'adjectiu sostenible

Hi ha dues opcions: mantenir el rumb actual i seguir accelerant, confiant que l'enginy humà acabi trobant solucions que avui no s'albiren; o bé frenar i anar canviant de direcció

a tota mena de qüestions i polítiques socials i econòmiques. Així, parlem de desenvolupament sostenible, de progrés sostenible, de mobilitat sostenible, d'edificació sostenible, de turisme sostenible o, fins i tot, de creixement sostenible –una vertadera contradictio in terminis– com si pel sol fet d'adjectivar les coses ja en canviéssim la seva substància. Totes aquestes polítiques de sostenibilitat que puguem adoptar per mitigar les conseqüències negatives d'un model de creixement caòtic, descontrolat i malbaratador han de ser recolzades i benvingudes, perquè ens ajuden a guanyar temps, però hem de ser conscients que no eliminaran les causes últimes del dilema que se'ns planteja. La superació conscient d'aquesta disjuntiva requereix un canvi sistèmic que tant sols és possible si som capaços, primer, d'entendre quina és la situació actual i què és el que ens hi ha portat, i segon, convèncer els nostres conciutadans que el futur no pot ser una simple extrapolació del passat, amb més abundància material i més de tot, sinó que cal anar buscant altres formes de viure i de gaudir que no ens portin més enllà dels límits de l'únic planeta que tenim per viure.

El que segueix no aspira a ser més que una petita contribució a aquest canvi cultural que és del tot necessari per evitar una alternativa que només de pensar-hi esgarifa: una lluita despietada entre individus, nacions i estats per apropiarse d'uns recursos naturals cada cop més insuficients per mantenir el rumb que les societats occidentals vàrem marcar ara fa poc més de cent cinquanta anys.

Què és el desenvolupament sostenible?

Crec que no ens equivoquem si pensem que una majoria de la població creu que les polítiques de sostenibilitat són del tot desitjables, i que a poc a poc va contribuint amb les iniciatives que endeguen els governs al respecte. Però també crec que tots plegats tenim un cert grau de confusió sobre el que realment significa el concepte de desenvolupament sostenible. Aquesta confusió és conseqüència de la pròpia definició que en va fer el seu introductor, Gro Harlem Brundtland (1938) en l'informe *El nostre futur comú* (1987): «El desenvolupament sostenible és un desenvolupament que permet satisfer les necessitats del present sense comprometre la capacitat de les generacions futures de satisfer les seves pròpies necessitats.» Aquesta definició és reconfortant. Dóna per fet que és possible un model de desenvolupament amb què tothom podrà satisfer les seves necessitats, tant ara com en el futur, siguin quines siguin aquestes «necessitats». Però la veritat és que aquesta definició no ens ajuda massa, ni a saber quina mena de «necessitats» presents són les que tenim dret a crear i a satisfer, ni quines són les «necessitats» de les generacions futures que no podem posar en risc. En tot cas, es pot interpretar en el sentit que només tenim dret a satisfer determinades «necessitats» si aquesta satisfacció present no compromet el fet que les generacions futures també les puguin satisfer. Però no és aquesta la interpretació habitual, ja que,

La superació del canvi climàtic requereix convèncer els ciutadans que cal buscar noves formes de viure que no suposin anar més enllà dels límits de l'únic planeta que tenim per viure

per exemple, voldria dir que no tenim dret a seguir consumint recursos energètics no renovables mentre no puguem assegurar que les generacions futures tindran al seu abast fonts energètiques alternatives que puguin cobrir les seves mateixes necessitats.

Però la confusió no s'acaba aquí. L'informe Brundland intenta concretar, al mateix temps que relativitza, el principi de desenvolupament sostenible. Ho embolica una mica més: «La satisfacció de les necessitats essencials depèn en part d'assolir tot el potencial de creixement, i el desenvolupament sostenible clarament requereix creixement econòmic en llocs on aquestes necessitats no estiguin cobertes. En altres indrets, pot ser consistent amb el creixement econòmic si el contingut d'aquest creixement respon als principis generals de sostenibilitat i de no-explotació d'altres.» Afegeix que hi ha unes necessitats essencials que a determinats indrets del món no estan cobertes i que, per tant, la seva satisfacció requereix encara un creixement econòmic, la qual cosa és prou òbvia. Però a continuació fa extensiva aquesta possibilitat de creixement econòmic també a la resta del món, on aquestes necessitats essencials ja estan cobertes i amb escreix. És a dir, el desenvolupament sostenible no està enlloc renyit amb el creixement i com que per molta gent desenvolupament i creixement són sinònims, ens acabem creient que desenvolupament sostenible i creixement sostenible són el mateix. Però no és així. Un creixement sostenible no significa un increment de riquesa o benestar que un cop assolit es pugui mante-



S'ha volgut associar desenvolupament sostenible amb creixement sostenible, però aquest darrer element implica un increment exponencial que ignora els límits físics del creixement econòmic

nir a llarg termini, sinó un procés de creixement continuat, amb increments any rere any. D'aquesta manera, la idea de sostenibilitat queda lligada en l'imaginari col·lectiu a quelcom que és del tot insostenible: un creixement econòmic exponencial continuat com el que hem viscut en el decurs del darrer segle.

L'error bàsic de l'informe Brundtland és ignorar completament que poden haver-hi límits físics al creixement econòmic i que és molt possible que la humanitat, en el seu conjunt, els hagi superat en alguns aspectes pel que fa a la seva viabilitat a mig i llarg termini. Si Brundtland hagués tingut present l'existència de límits, no podria escriure la última frase que hem citat, ja que si és possible un creixement econòmic que respongui als principis generals de sostenibilitat, no hauria de tenir lloc als països rics, que romanen insostenibles en molts aspectes, sinó, en tot cas, en els països més endarrerits. I això és així perquè el creixement econòmic, avui per avui, necessàriament comporta la utilització de recursos naturals no renovables. I quan és possible, posem per cas, multiplicar per dos els serveis que obtenim d'una quantitat determinada d'un recurs, ho hauríem d'aprofitar per reduir la despesa total d'aquest recurs i acostar-nos així cap a la sostenibilitat, i no per seguir augmentant-ne els consums pel fet que hagi disminuït el cost unitari d'aquests serveis.

La vertadera sostenibilitat ha de tenir en compte els nostres límits i els del planeta; límits que en cada moment dependran de la nostra capacitat d'aprofitar els recursos na-

turals renovables, i per la capacitat que té el medi ambient d'absorbir els residus que l'activitat econòmica genera. El desenvolupament només pot ser sostenible si es fa respectant aquests límits. Però també hem de tenir en compte que el concepte de sostenibilitat és relatiu, ja que no sembla lògic que una societat o civilització aspiri a mantenir-se per sempre més. De fet, sabem que en uns milers de milions d'anys el Sol s'apagarà i que molt abans haurà fet bullir tots els oceans: s'haurà acabat tota possibilitat de vida a la Terra. Per tant, quan parlem de sostenibilitat no ens estem referint a un període il·limitat sinó a un horitzó semblant a la duració que han tingut altres civilitzacions anteriors, un quants segles o com a molt uns pocs milenis. Una societat sostenible és aquella que sembla capaç de mantenir-se un quants segles més. Des d'aquest punt de vista, és sostenible l'actual civilització industrial i el seu model de desenvolupament per creixement econòmic?

El Club de Roma i els límits del creixement

A finals dels anys 1960, en una època en què després de dues dècades de fort creixement econòmic la fe i l'optimisme envers el progrés tecnològic eren més potents que mai, un grup d'empresaris, científics, humanistes i economistes constitueixen el Club de Roma per estudiar els reptes que té la humanitat d'ara endavant. El seu primer projecte, encarregat a un grup d'investigadors de l'Institut Tecnològic

La vertadera sostenibilitat ha de tenir en compte els límits que depenen de la capacitat d'aprofitar els recursos renovables i els de la capacitat d'absorció de residus que té el medi ambient

de Massachussets (MIT), té per objectiu entendre la interrelació entre els factors que feien possible el creixement econòmic, així com quins d'aquests factors –població, producció agrícola, energia i recursos minerals, producció industrial o pol·lució– poden arribar a limitar un creixement que en aquells moments semblava il·limitat.

El resultat va ser un petit llibre titulat *Els límits del creixement*,¹ que en un moment d'eufòria pel desenvolupament massiu de l'energia nuclear, sense res que fes pensar en l'escassetat dels recursos energètics i minerals, i amb un important creixement de la població mundial, va suposar tot un xoc perquè els models matemàtics utilitzats pels científics del MIT pronosticaven un col·lapse del sistema econòmic mundial en algun moment de la segona meitat del segle XXI, a menys que es prenguessin mesures per limitar el creixement. Aquest hipotètic col·lapse es produiria per la combinació d'un progressiu esgotament dels recursos naturals, la sobrepoblació i per un augment desmesurat dels residus i la pol·lució. Inicialment, l'estudi fou rebut amb una gran expectació i es van arribar a vendre més de 30 milions de còpies a tot el món. En aquells moments, va ser molt llegit, debatut i criticat, segurament perquè tot i l'optimisme propi de l'època, encara perduraven records de l'etapa de depressió econòmica anterior a la Segona Guerra Mundial. Malgrat

això, molta gent va començar a preguntar-se si era possible créixer contínuament o, si no, fins quan era possible. L'informe del Club de Roma proporcionava respostes a aquestes preguntes; no gaire reconfortants, però al cap i a la fi, respostes.

En els anys posteriors a la seva publicació, l'estudi fou objecte d'una crítica ferotge, provinent almenys de quatre fronts. En primer lloc, el món empresarial i industrial que el considerava una amenaça pels seus interessos econòmics. També els economistes professionals el van atacar perquè posava en qüestió moltes de les seves teories i sobretot el domini que tenien (i tenen) els seus consells sobre el món polític. L'Església catòlica trobà inacceptable que la sobrepoblació pogués ser una de les causes del problema, i l'esquerra política del món occidental ho considerà una maniobra de la classe dominant per convèncer els treballadors que el paradís proletari que prometia el comunisme de l'abundància no era un objectiu assolible. Amb una coalició d'interessos com aquesta no és d'estranyar que hi hagués una forta reacció en contra dels autors, que eventualment van aconseguir desprestigiar l'estudi als ulls de la majoria del públic i dels especialistes, fins al punt que encara avui es sol considerar políticament incorrecte referir-se a aquest informe.

Aquest desprestigi es va veure facilitat per un factor que inicialment jugava al seu favor: la crisi del petroli de 1973, que tot i no tenir-hi res a veure semblava confirmar algunes de les prediccions dels models del MIT. La crisi,

¹ L'edició original d'aquesta obra encara es pot trobar a algunes biblioteques universitàries de Barcelona.

Des de finals dels 60, el Club de Roma cerca els factors que fan possible el creixement econòmic i quins d'aquests factores poden arribar a limitar un creixement que semblava il·limitat

però, s'acabà el 1979, i en les dècades següents el petroli tornà a fluir abundantment d'Aràbia Saudita i del mar del Nord; els preus s'abaixaren considerablement, i tot-hom va creure que era senyal que el petroli era molt abundant i que sempre seria així. Amb el col·lapse de la URSS i els inicis de la bombolla de la «Nova Economia», tots els problemes semblaven superats. La Historia, segons Francis Fukuyama (1952),² s'ha acabat, i no ens cal fer res més que relaxar-nos i gaudir dels fruits que el desenvolupament tecnològic i la globalització ens porten a taula.

Tres dècades després de la seva publicació, només en queda el tímid record d'un llibre que ha pronosticat una catàstrofe i que s'ha equivocat de totes totes, ja que els fets, suposadament, l'han desmentit. Aquesta és segurament l'opinió majoritària, entre els qui encara recorden la seva existència. És Ronald Bailey (1953), editor de la secció de ciència de la revista de negocis Forbes, qui més ha contribuït a difondre aquesta opinió al publicar l'any 1989 que l'estudi ha predit que «el petroli s'acabaria el 1992, el mercuri el 1985, l'estany el 1987 i el coure, el plom i el gas natural, el 1993». En un llibre posterior,³ publicat el 1993, Bailey reitera aquesta acusació, reafirmant que totes les prediccions de l'informe del Club de Roma fetes el 1972 han estat errònies.

Les acusacions de Bailey simplement són falses. Es serveixen d'algunes xifres sobre reserves i producció anual de recursos minerals que surten al llibre, citant-les totalment fora de context i interpretant-les a la seva manera, per fer dir als autors allò que no es diu enlloc dins el llibre. Segurament ni tan sols ha llegit tot el llibre, ja que els diferents escenaris analitzats plantegen un possible col·lapse econòmic cap a la segona meitat del segle XXI, i per tant difícilment es podien considerar desmentides unes projeccions que es refereixen a fets que poden o no succeir d'aquí a unes dècades. A més a més, i gràcies a internet, la idea que l'informe del Club de Roma s'ha equivocat del tot es popularitza de tal manera que ja no cal ni dir quins són els errors. N'hi ha prou amb repetir que s'ha pronosticat una catàstrofe que no ha tingut lloc i que, per tant, el concepte que hi ha límits al creixement econòmic és erroni.

Però la realitat és molt diferent, com es pot fàcilment comprovar llegint el llibre. Les conclusions dels autors bàsicament són tres:

- Que si continuen les tendències de creixement econòmic exponencial de la dècada de 1970, s'arribarà als límits del planeta en algun moment dels cent anys següents, fet que provocarà un accentuat declivi de la capacitat de producció agrícola i industrial, i de població.
- Que aquestes tendències es poden alterar i que, si es

² FUKUYAMA, F., *El fin de la historia y el último hombre*. Planeta. Barcelona, 1992

³ BAILEY, R., *ECOSCAM: The False Prophets of Ecological Apocalypse*. St. Martin's Press. EUA, 1993

El Club de Roma pronostica el 1972 un col·lapse, producte d'un progressiu esgotament dels recursos naturals, de la sobrepoblació i d'un augment desmesurat dels residus i pol·lució

fa a temps, el món pot assolir una condició «d'estabilitat ecològica» que sigui sostenible fins molt més enllà en el futur.

- Que per tenir èxit en aquesta segona opció, com més aviat comencin els esforços per limitar el creixement, millor; i al revés: com més tardem, més difícil i més traumàtica serà la transició.

Per tant, el llibre no vaticinava cap catàstrofe. Només diu que la catàstrofe és gairebé inevitable si no fem res per evitar-la, i apunta què s'ha de fer per no acabar com pronostiquen els pitjors escenaris. Malauradament, han passat trenta anys i, tot i que les taxes de creixement dels anys '70 s'han reduït a conseqüència de la primera crisi del petroli, s'estan confirmant les pitjors tendències, perquè encara no hem començat a fer res substancial per modificar-les.

La crisi energètica i el canvi climàtic

Avui, quan ens acostem a la primera dècada del nou segle, l'actitud envers l'informe del Club de Roma, i sobre tot envers la necessitat de limitar el creixement econòmic, sembla que comença a canviar⁴ a causa de dos circum-

stàncies que, d'una manera o d'una altra, vénen a confirmar allò que els autors d'aquell informe entreveïen: la més que probable arribada al cim de producció mundial de petroli (*peak oil*) en algun moment de la pròxima dècada,⁵ i el canvi climàtic provocat per les emissions de gasos d'efecte hivernacle –conseqüència d'un consum desmesurat de combustibles fòssils. Aquestes circumstàncies poden ser considerades expressions concretes de l'esgotament progressiu dels recursos minerals i energètics, i de la incapacitat del medi ambient per absorbir els residus industrials que l'informe del MIT assenyala com a causants de les dificultats amb què el procés de creixement econòmic es trobarà en el decurs del segle XXI. Per tant, lluny d'haver desmentit l'informe del Club de Roma, els fets sembla que li van donant la raó.

Els problemes lligats al futur energètic comencen a ser coneguts pel gran públic: la progressiva escassetat i, per tant, l'encariment dels combustibles fòssils –principalment i en primer lloc del petroli, però també del gas natural i del carbó, que conjuntament representen avui més del 85% del consum energètic mundial– i l'escalfament climàtic a causa de les emissions de CO² i altres gasos d'efecte hivernacle. Contràriament al que pugui semblar, l'escassetat del petroli pot

4 Fins i tot el Wall Street Journal, la biblia del món econòmic i financer, acaba de publicar en primera plana un llarg article recordant l'informe del Club de Roma: *New Limits to Growth Revive Malthusian Fears*, WSJ, 24 de Març de 2008.

5 Sobre el fenomen del *peak oil* podeu consultar, HEINBERG, R., *Se acabó la festa*. Barrabés editorial. Benasque, 2006 i la web www.crisisenergetica.org on es fa un seguiment dels esdeveniments més importants pel que fa a la situació energètica mundial.

Essent fortament criticat, l'informe del Club de Roma advoca per limitar el creixement i assolir així una condició d'estabilitat ecològica que sigui sostenible per al futur

fer augmentar les emissions de CO², perquè l'única solució industrial que tenim a mà per obtenir substituïts del petroli en quantitats significatives –les sorres asfàltiques i la líquüefacció del carbó– més que tripliquen les emissions del petroli. Davant d'aquesta problemàtica, es proposen o es proposaran algunes solucions tecnològiques que consisteixen a dividir a la meitat els consums energètics sense reduir la qualitat dels serveis que ara en deriven, aïllant millor els habitatges, reduint el consum dels cotxes fins als 3,5 l/100 km, equipant les llars amb col·lectors solars i fotovoltaica...; produint electricitat abundant sense generar CO² a partir de renovables i nuclear –ja sigui de fissió o de fusió– o capturant i segrestant les emissions de les centrals tèrmiques; i, finalment, substituint a la llarga el petroli per biocarburants, o eventualment per cotxes elèctrics o d'hidrogen.

Aquestes solucions hipotètiques tenen dues dificultats principals: avui no són ni de bon tros competitives i, per tant, no es desenvoluparan pels mecanismes de mercat, i el que és més greu, en cas que fossin tècnicament i econòmicament viables, no es podrien desplegar massivament abans de 25 o 30 anys. El sistema energètic de les dues properes dècades és el d'avui, i tot el que està en fase de recerca difícilment podrà desplegar-se abans del 2040. Les solucions que actualment preveuen els responsables polítics i econòmics fan referència, sobretot, a la millora de l'eficiència energètica, al desenvolupament

voluntarista de les energies renovables –i en alguns casos també de la nuclear⁶– i la captura i emmagatzematge del CO². Però difícilment aquestes polítiques podran compensar el declivi del petroli i aconseguir al mateix temps reduir suficientment les emissions.

El departament de recerca d'Électricité de France (EDF) ha publicat un estudi⁷ en què, fins i tot suposant unes taxes de creixement dels consums energètics molt modestes –d'un 0,4% anual a la Organització per a la Cooperació i el Desenvolupament Econòmic (OCDE) i als països de l'antiga URSS, i del 1,7% en els països en desenvolupament, clarament inferiors a les històriques i també a les que preveuen els organismes internacionals–, s'arriba a la conclusió que el que ells anomenen un escenari «tendencialment virtuós», que no representa cap ruptura però si un gran esforç mundial per assolir objectius ambiciosos en els àmbits que hem anomenat, no aconsegueix quadrar les necessitats energètiques i la reducció d'emissions. Aquest escenari «tendencialment virtuós» suposa l'electrificació progressiva del transport fins a cobrir el 15% l'any 2050; multiplicar per quatre la producció de calor i d'electricitat de fonts renovables, i per

6 L'opinió de l'autor sobre l'energia nuclear, tenint en compte les seves possibilitats i inconvenients, és globalment negativa, com explica a CODERCH, M., *El miratge nuclear*. Ediciones del Lince. 2008 (de pròxima aparició).

7 BAMBERGER, I. i ROGEAUX, B., «Quelles solutions des industriels peuvent-ils apporter aux problèmes énergétiques?», *Revue de l'Énergie*, n° 575, gener-febrer, 2007.

Tot fa pensar que el model energètic i econòmic basat en un creixement exponencial continuat és del tot insostenible. En els pròxims anys, ens enfrontarem als límits físics del planeta

vint el consum de biocarburants; i triplicar el nombre de centrals nuclears. Tot i això, i fent servir les estimacions més optimistes de reserves de petroli i de carbó, el petroli i el gas comencen el seu declivi al voltant del 2020, i el carbó, suposant que es pugui liquar en quantitats suficients, no pot compensar aquest declivi més enllà del 2040. Per tant, a menys que es trobin altres fonts energètiques, cap a mitjans de segle s'haurà arribat a la màxima producció energètica mundial i pel camí haurem multiplicat per cinc el límit d'emissions de CO₂ que recomana el Grup Intergovernamental d'Experts sobre el Canvi Climàtic (GIECC).⁸ Una trajectòria ben allunyada de qualsevol concepte de sostenibilitat.

Pel que fa a la possibilitat de noves fonts energètiques, els autors descarten la fusió per abans del 2080 i creuen que els nous reactors breeder de IV Generació, que han de funcionar amb plutoni, en el millor dels casos es podrien començar a desplegar a partir de mitjans de segle, per quan es preveu que les reserves efectives d'urani també s'hagin esgotat. Per tot això, els autors plantegen un conjunt de plans d'urgència que pel cas de França avaluen en uns 40.000 milions d'euros anuals, un 2% del PIB i una quantitat equivalent a la factura del petroli, per tal que als voltants del 2035 s'hagin pogut reduir les importacions d'energia fòssil en un 65%, i les emissions de CO₂ en un 57%. Segons aquest pla d'urgència, el con-

sum energètic total no creix els deu primers anys i a partir del 2015 es comença a reduir, de tal manera que l'any 2030 el consum energètic total és un 40% inferior a l'actual.

Per tant, tot fa pensar que el model energètic i econòmic actual, basat en un creixement exponencial continuat, és del tot insostenible i, com ja ens havien advertit fa més de 30 anys, en les pròximes dècades ens haurem d'enfrontar a la realitat dels límits físics del planeta. Podem continuar suposant que «alguna cosa trobarem», i seguir cremant els recursos fòssils que encara ens queden fins que ja no hi hagi marxa enrere, o els podem invertir durant els propers 20 o 25 anys en preparar un futur més sostenible. A l'hora de triar, tinguem present el que diu un savi proverbi xinès: si no variem el rumb, el més segur és que acabem allà on ens dirigim. |

⁸ En anglès Intergovernmental Panel on Climate Change (IPCC)

+ INFO

Llibres

BAILEY, R., *ECOSCAM: The False Prophets of Ecological Apocalypse*. St. Martins Press. EUA, 1993.

BRUNDTLAND, G. H., *Nuestro futuro común*. Comissió Mundial del Medi Ambient i del Desenvolupament. Madrid, 1989.

CODERCH, M., *El miratge nuclear*. Ediciones del Lince. 2008 – Pròxima aparició

FUKUYAMA, F., *El fin de la historia y el último hombre*. Planeta. Barcelona, 1992.

HEINBERG, R., *Se acabó la fiesta*. Barrabés editorial. Benasque, 2006.

MEADOWS, D., (et al), *Los límites del crecimiento 30 años después*. Galaxia. Gutenberg, 2006.

Enllaços

 Club de Roma
www.clubofrome.org

 Consell Assessor per al Desenvolupament Sostenible (CADS)
www.gencat.net/cads/

 Crisis Energética
www.crisisenergetica.org

 Institut Tecnològic de Massachussets (MIT)
www.mit.edu

El repte de les sostenibilitats en temps de globalització

Jaume Font* | jaume.font@gencat.cat



Hi ha només una «sostenibilitat» o hem de parlar de «sostenibilitats»? Segons el professor Font, hem d'entendre el desenvolupament sostenible com un concepte transversal, el qual va més enllà de la vessant ecològica, emmarcant també factors de caràcter econòmic, social i cultural. Una perspectiva integral del desenvolupament sostenible encaminada a donar resposta als reptes derivats de la globalització. Una perspectiva de la sostenibilitat allunyada de la cultura del «no»; com diu Font, cal seguir avançant, però preguntant-nos «com» volem créixer.

Introducció. La sostenibilitat, un repte de país en temps de canvi global

Els éssers humans són el centre de les preocupacions relacionades amb el desenvolupament sostenible. Te-

* Professor del Departament de Geografia Física i Anàlisi Geogràfica Regional de la UB

El concepte desenvolupament va més enllà de la visió economicista, atenent altres factors com la sanitat, l'educació i la cultura, en un marc de llibertats polítiques individuals i col·lectives

*nen dret a una vida saludable i productiva en harmonia amb la natura.*¹

Aquest article tracta de la relació entre desenvolupament i sostenibilitat o, millor dit, de la sostenibilitat del sistema socioeconòmic català, i consta de dues parts i unes consideracions finals. La primera subratlla algunes constants històriques del model de desenvolupament del país; un país que –sigui dit per endavant– ha realitzat un procés de desenvolupament i modernització, basat en la industrialització i més recolzat en el capital humà, el treball i la innovació, que no pas a partir de la disponibilitat de recursos naturals o d'unes circumstàncies geogràfiques, històriques i polítiques particularment favorables. La segona part del treball radiografia els principals sectors econòmics del país i suggereix algunes línies de futur que ajudin a consolidar un model de desenvolupament sostenible, entès aquest concepte des d'un punt de vista transversal i integrador que va més enllà d'una dimensió ambiental.

Abans d'entrar en matèria, convé definir el sentit amb què són emprats aquí els conceptes desenvolupament, sostenibilitat i industrialització, que són l'espina dorsal del present article. En aquest sentit, el concepte desenvolupament s'entén des del punt de vista del desenvolupament

humà, que va més enllà d'una visió economicista i comprèn també altres indicadors com són l'accés a la sanitat, l'educació i la cultura, en un marc de llibertats polítiques individuals i col·lectives. El Programa de l'ONU per al Desenvolupament elabora anualment l'Índex de Desenvolupament Humà (IDH), basat en tres paràmetres bàsics –esperança de vida, educació i PIB–, on Catalunya –amb un índex del 0,944– ocupa el 15è lloc del rànquing mundial i l'Estat espanyol el 19è –amb un índex del 0,938.² És a dir, des del punt de vista del desenvolupament humà, Catalunya se situa entre els primers països del món.

Dit això, cal recordar que el desenvolupament i transformació moderna de Catalunya té les seves arrels en la industrialització dels segles XIX i XX, entès aquest concepte com alguna cosa més que la fabricació manufacturera. És a dir, en parlar d'industrialització al·ludim al procés de canvi econòmic, social i territorial, anomenat pels estudiosos revolució industrial, que ha conduït cap a la formació de societats contemporànies desenvolupades. És per això que la industrialització no s'ha entès només com un fet productiu, sinó que s'ha de veure com un procés de canvi que afecta tota la societat, des del sistema productiu, els transports i les comunicacions fins al desenvolupament científic, tècnic i cultural, sense oblidar avenços socials com l'accés a la sanitat i a l'educació. Un procés reeixit d'industrialització és capaç de formar el seu propi capital humà, d'estar al cas dels avenços científics i tèc-

1 ONU, *Declaració de Rio sobre el Medi Ambient i el Desenvolupament*. Conferència de l'ONU sobre el Medi Ambient i el Desenvolupament; Rio de Janeiro, del 3 al 14 de juny de 1992. Principi 1. Publicat per Fundació Josep Irla, *L'ecologisme*. Col·lecció Textos Polítics, 3. Barcelona, 2007.

2 PNUD, *Índex de Desenvolupament Humà*. Idescat. Barcelona, 2006.

La industrialització no s'ha d'entendre només com un fet productiu, sinó com un procés de canvi que afecta tota la societat, des del sistema tecnològic als avenços socials

nics i d'incorporar les innovacions al procés productiu, com és el cas d'un país amb un elevat IDH com Catalunya.

Finalment, cal aclarir el sentit en què s'empra el terme sostenibilitat, que aquí s'entén des d'una perspectiva transversal més àmplia que l'ecològica i l'ambiental. És a dir, des d'un punt de vista que integra les «sostenibilitats» econòmica, social, cultural i identitària. Això és especialment important en un marc de canvi global com l'actual, que afecta tots els ordres de la vida i pot arribar a posar en perill la supervivència de cultures minoritzades com la nostra.

Hi ha molts exemples: en pocs anys l'avenç tecnològic i la conseqüent universalització dels modes de comunicació i transport –amb internet, telefonia mòbil i vols a baix cost– han convertit el món en un lloc cada vegada més petit i més interrelacionat. I el canvi social és encara més profund. Canvien ràpidament les formes de vida i de relació personal mentre aspectes que semblaven immutables, com la influència de la religió o la marginació de l'homosexualitat, han passat a ser cosa d'un passat que sembla remot. En aquest context, Catalunya, de la mateixa manera que tot Europa, acull una onada immigratòria que no té precedents perquè es planteja a escala planetària. Tot plegat configura un món cada vegada més integrat, globalitzat i uniformitzat, en el qual és probable que no tots els països sàpiguen –o puguin– estar a l'altura de les exigències del moment històric.

En aquestes circumstàncies, el primer objectiu que ha de perseguir un país com el nostre és consolidar un mo-

del de desenvolupament sostenible capaç d'afrontar els canvis esmentats. I en això hi ha en joc la pròpia supervivència o –millor dit– la pròpia sostenibilitat com a país. Aquest és el primer repte que cal superar, perquè la història és plena d'exemples de països que han estat a primera fila mundial i que a dia d'avui romanen estancats o bé registren processos irreversibles de decadència. I Catalunya pot ser un poble més d'aquesta llista si no aposta per una visió integral i transversal de la sostenibilitat; és a dir, si no promou un model de desenvolupament fonamentat en actius de país com l'existència d'una comprovada cultura de treball, una llarga tradició industrial i un esperit innovador.

Catalunya: un desenvolupament industrial fet a contracorrent

Hi hagué un temps en què, si s'esqueia, tota platja servia de port. Les naus, lleugeres i de poc calat, podien atracar quasi per tot. (...) Aquell tràfic marítim i mercant enriqué aquestes costes i donà nova alenada a Catalunya³.

3 VILA, P., «Els ports són nostres: l'obra anticatalana del govern de Madrid». La Publicitat, 18 de juliol de 1934 dins de Opinions d'un geògraf i actituds d'un ciutadà. Selecció d'escrits de Geografia de Pau Vila. Curial. Barcelona, 1979. Pàgines 78-79.

El terme sostenibilitat s'ha d'entendre des d'una perspectiva transversal més àmplia que l'ecològica i l'ambiental, integrant les «sostenibilitats» econòmica, social, cultural i identitària

Catalunya és un país que basa el seu desenvolupament modern en les transformacions socioeconòmiques i territorials que els historiadors sintetitzen en el concepte revolució industrial. I el que és més: el país culmina aquesta transformació sense comptar, en principi, amb unes condicions naturals i unes circumstàncies històriques favorables. O sigui, l'ingredient bàsic del desenvolupament català no és l'existència d'un recurs natural o d'un suport estatal explícit, sinó que és l'esperit emprenedor i innovador del país unit a un gran esforç col·lectiu. I la citació de Pau Vila (1881-1980), que encapçala aquest apartat, il·lustra prou bé aquesta afirmació de partida: «Hi hagué un temps en què, si s'esqueia, tota platja servia de port.»

En principi, Catalunya no té cap condició especial per a la industrialització: el territori és muntanyós, trencat i de circulació difícil que, històricament, es fa a través de mals camins de ferradura; el litoral tampoc no té bons ports naturals on resguardar els vaixells –el port de Barcelona fou durant segles una platja com les que esmenta Vila–; el subsòl és pobre en minerals explotables comercialment; els rius, llevat de l'Ebre i el Segre, són poc cabalosos i de règim irregular; l'agricultura ha estat sotmesa a l'oscil·lació i variabilitat del clima mediterrani. I així podem anar seguint. En l'ordre històric tampoc s'ha comptat amb unes circumstàncies favorables, sinó més aviat al contrari. La industrialització s'ha fet amb la incomprensió –i a vegades fins i tot amb l'hostilitat– dels aparèlls de l'Estat. En conclusió, es pot afirmar que la indus-

trialització del país, base de la prosperitat catalana, és un procés atípic, fet a contracorrent i en base al treball i a l'esforç humà. Això ho han subratllat des d'historiadors de prestigi com Pierre Vilar (1906-2003) o Jaume Vicens Vives (1910-1960) fins a geògrafs com Vila, Salvador Llobet (1908-1991) o Joan Vilà Valenti (1925), sense oblidar economistes com Ernest Lluch (1937-2000) o Francesc Nadal (1958).

És útil recordar alguns exemples del que diem, començant per l'ús d'uns recursos naturals migrats que l'enginy humà aprofita fins al límit del possible. Cap a finals del segle XVIII, les fargues pirinenques gairebé esgoten els boscos muntanyencs; milers de caps de bestiar pasturen l'estiu a muntanya, des del Costabona i el pla d'Anyella fins al pla de Beret; mentrestant s'amplien les terres cultivades mitjançant l'abancament de minúscules feixes en els vessants de les serralades, amb un increment progressiu de les rompudes que té un màxim a mitjans del segle XIX; fins i tot la producció de gel arriba a ser un recurs econòmic important a les muntanyes de la serralada Prelitoral, sobretot en el rerepaís de Barcelona. A les comarques gironines, un recurs natural com el suro propicia també un procés autòcton d'industrialització, coetani del primer desenvolupament tèxtil. Per aquells dies, la manufactura de cotó ja s'estén per bona part del país, d'Olot a Berga i de Mataró a Sabadell, Terrassa, Igualada i Manresa. Mentrestant, a ponent i a migjorn, de Vilafranca a Lleida i de Sitges a Tortosa, comença el desenvolupament

El primer objectiu que ha de perseguir un país com el nostre és consolidar un model de desenvolupament sostenible capaç d'afrontar els canvis que es deriven de la globalització

comercial i agrari, basat primer en el vi i l'aiguardent, que fa cèlebre la famosa frase «Reus, París, Londres», i més endavant en les grans obres de regadiu.

Cap a finals del segle XVIII, Catalunya ja és un país preparat per fer el salt de la industrialització moderna, un dels exemples més prematurs d'Europa, tot i no comptar amb unes condicions naturals favorables. Una citació del gran viatger i economista anglès Arthur Young (1741-1820) ho deixa palès quan intueix la proximitat de Barcelona, en observar el tragi de persones, cavalleries i carruatges pel pont de Molins de Rei: «No he vist, des que vaig sortir de París, una ciutat que projecti al seu voltant una animació tan gran; i quan es pensa que Barcelona no és més que la capital d'una sola província [Catalunya] i que París ho és d'un gran reialme, la diferència és del tot a favor de la primera».⁴

Són precisament les descripcions de viatgers il·lustrats com aquesta de Young, o d'altres de semblants de viatgers espanyols coetanis com Francisco de Zamora (1757-1812), que recorre el país entre el 1785 i el 1790, o Antoni Ponç (1725-1792), que publica el seu Viaje a Catalunya el 1787, les que acaben per divulgar la coneguda «legenda blanca» sobre la laboriositat dels catalans materialitzada en la coneguda frase feta «los catalanes de las piedras sacan panes».

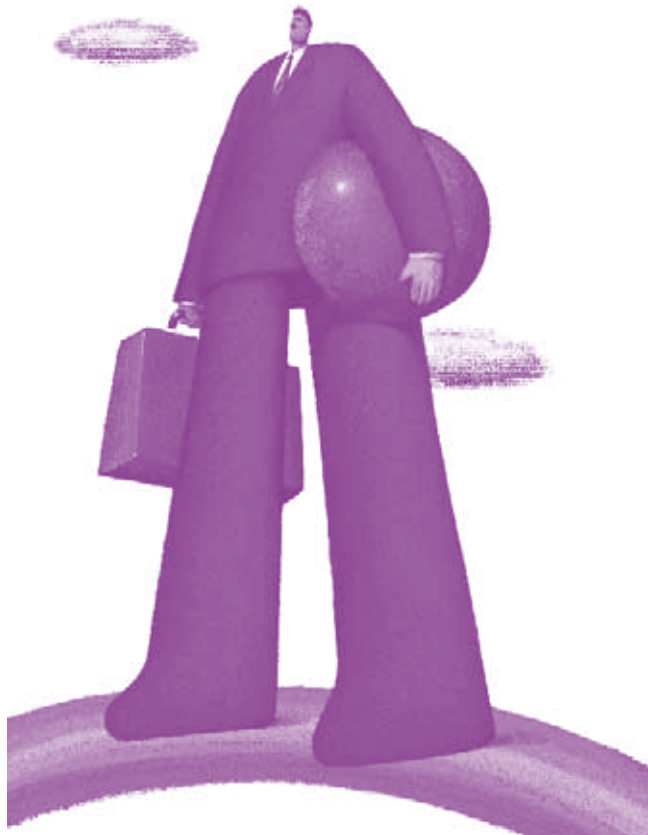
Innovació i revolució industrial: evidències del canvi cap a una societat moderna

*...els ports de Barcelona i Tarragona són en realitat les portes de Catalunya obertes de bat a bat al món per al comerç internacional i peninsular que ens donen vida. (...) Els ports de Barcelona i Tarragona són, doncs, ben nostres; ultra això, per ésser consubstancials amb la nostra economia, que és la vida de tots, hem de disposar-ne totalment. Per interès nacional, la Generalitat ha d'obrar en conseqüència.*⁵

Catalunya fa el desenvolupament industrial modern a contracorrent, de primer amb el vapor i el ferrocarril i més endavant amb l'electricitat i l'automòbil. I ho fa mitjançant l'esforç i l'enginy humà, sense tenir a mà cap de les matèries primes necessàries i sense comptar amb el suport d'un estat. És a dir, aquí no hi ha carbó de qualitat, limitat als pobres lignits del Berguedà i el Ripollès; tampoc es disposa de mineral de ferro fàcilment explotable, i el cotó, principal matèria primera de la indústria tèxtil, prové de països tan llunyans com Egipte i els EUA, a través del port de Barcelona. Tampoc no hi ha canals navegables, i rius de cabal pobre i irregular, com el Ter i el Llobregat –per no parlar de

4 YOUNG, A., *Viatge a Catalunya*, 1787. Garsineu. Tremp, 1991. Pàgina 62

5 VILA, P., «Els ports són nostres: l'obra anticatalana del govern de Madrid». *La Publicitat*, 18 de juliol de 1934 dins de *Opinions d'un geògraf i actituds d'un ciutadà. Selecció d'escrits de Geografia de Pau Vila*. Curial. Barcelona, 1979. Pàgines 78-79.



L'ingredient bàsic del desenvolupament català no és l'existència de recursos naturals o d'un suport estatal, sinó l'esperit emprenedor i innovador del país unit a un gran esforç col·lectiu

rierols com l'Anoia i el Brugent— són protagonistes d'una industrialització difusa que s'estén per bona part del país.

Paral·lelament, mentre Barcelona es converteix en una gran ciutat europea, el país basteix amb els seus propis mitjans la xarxa de ferrocarrils i endega obres gegantines de regatge com el canal d'Urgell. I ho fa sense comptar amb el suport de l'Estat, entre altres coses perquè aquest només té interès en promoure línies radials que n'assegurin la vertebració —o sia, mantenia una actitud semblant a l'actual, pel que fa a les grans infraestructures—. No obstant això, el 1860 —només dotze anys després de la inauguració del tren de Barcelona a Mataró—, el tren ja uneix Barcelona amb Lleida, Saragossa i Pamplona, mentre l'aigua comença a baixar pel canal d'Urgell, obra que possibilita la conversió de les planes lleidatanes, originàriament àrides i pobres, en una de les regions agràries més dinàmiques i innovadores d'Europa. Un procés de desenvolupament agrari coetani i indissociable de la formidable expansió industrial del segle XIX.

No cal dir que l'impacte ambiental del procés d'industrialització català és profund, tant des del punt de vista de la transformació del medi natural i el paisatge —cas dels regadius lleidatans— com de les transformacions humanes. En el primer cas, perquè s'exploten fins al límit els recursos naturals: les pastures, els boscos, la terra, l'aigua i els rius, com també els pocs minerals aprofitables comercialment. I en el segon, perquè la industrialització modifica radicalment la distribució de la població catala-

L'impacte del procés d'industrialització català és profund, tant des del punt de vista de la transformació del medi natural i el paisatge com de les transformacions humanes

na. D'aquesta manera, mentre comarques agràries i de muntanya no industrialitzades es despoblen irremeiablement, Barcelona esdevé una de les grans ciutats europees. Són temps en què la gran ciutat creix sense parar i sembla que acaba xuclant totes les energies del país. Ho subratlla Vila, quan Barcelona supera el milió d'habitants: «La ciutat cap i casal de Catalunya ens ofereix, en relació amb aquesta, un cas de macrocefàlia demogràfica, el qual en els transcurso de la centúria actual s'ha agreujat de mala manera.»⁶

En resum, la petita història de la industrialització catalana demostra que aquest país està a l'altura dels reptes històrics. Les màquines de vapor i els telers mecànics s'implanten aquí durant el primer terç del segle XIX al mateix temps que a la indústria tèxtil europea. Som pioners en el finançament i desplegament de la xarxa ferroviària; també ho som en el camp de la fabricació de material ferroviari i naval. Destaquem també en el camp de l'urbanisme, amb la figura d'Ildefons Cerdà (1815-1876), que dissenya l'Eixample barceloní fa més de 150 anys; projecte reconegut avui a tot el món com a capdavanter i avançat al seu temps, tant pel que fa als aspectes funcionals de la ciutat –habitar, circular, treballar– com a una visió social de la ciutat contemporània.

Els catalans som capdavaners en l'ús de l'electricitat: en el segon decenni del segle XX ja s'ha construït la central hidroelèctrica de Cabdella, a l'alt Pirineu, mentre es fabriquen els primers trens i tramvies elèctrics. També destaquem en la utilització primerenca del motor d'explosió, tant des del punt de vista industrial i comercial com esportiu. En una data tan reculada com el 1910, el país ja fabrica automòbils i compta amb marques de prestigi com Hispano-Suiza o Elizalde; per aquells mateixos dies s'implanten les primeres línies regulars d'autobús, que arriben a llocs tan «llunyans» com la Seu d'Urgell, Tremp o Gadesa, sense oblidar la creació del Reial Automòbil Club de Catalunya (1906) i l'endegament de grans iniciatives públiques i privades en l'àmbit turístic o de l'esport.

Catalunya també és capdavanera en el desplegament dels telèfons, sobretot amb l'impuls de la Mancomunitat (1914-1923), que es veu estroncada per la dictadura de Miguel Primo de Rivera (1870-1930), o la radiodifusió comercial –Radio Barcelona. També som capdavaners en el desenvolupament agrari, cas del combat contra la fil·loxera, la fabricació i la utilització de maquinària agrícola, la creació de centres d'investigació agrària i escoles d'agricultura o l'impuls a la indústria del vi i el cava. I així podem anar citant camps diversos en què Catalunya destaca, com en el desplegament de les xarxes de proveïment d'aigua, gas i electricitat, impulsades primer per la Mancomunitat i després per la Generalitat republicana, però que no arriben a completar-se fins a l'etapa democràtica actual. En l'àm-

⁶ VILA, P., «Concentracions deficitàries» *La Publicitat*, 29 de novembre de 1936 dins de *Opinions d'un geògraf i actituds d'un ciutadà. Selecció d'escrits de Geografia de Pau Vila*. Curial. Barcelona, 1979. Pàgines 78-79.

Catalunya té una economia diversificada on predominen els serveis. Aquesta és la tònica mundial: l'increment progressiu del sector terciari, preponderant a totes les economies avançades

TAULA 1. ESTRUCTURA ECONÒMICA DE CATALUNYA.
EVOLUCIÓ DE L'OCUPACIÓ, 1975, 1991, 2004 (%)

Sectors productius	Ocupació (llocs treball*)		
	1975	1991	2004
Primari (agricultura i pesca)	6,9	3,7	2,7
Secundari (indústria)	55,5	44,4	33,0
Terciari (serveis)	37,7	51,9	64,3

Font: INE-Idescat

bit turístic sobresurt, per exemple, l'Oficina de Turisme de Catalunya,⁷ creada per la Generalitat el 1932, en temps del President Macià, que endega una tasca pionera en matèria de planificació i promoció turístiques.

El present: una economia diversificada de tradició industrial

Catalunya té avui una economia diversificada amb un predomini dels serveis que, tal com hem vist abans, té les seves arrels en la industrialització. Les dades bàsiques de l'estructura econòmica actual es presenten en quatre taules de dades. En aquest sentit, la taula 1 mostra l'evolució de l'ocupació per sectors de l'activitat els últims trenta anys. De la lectura de les xifres és constata la tònica, general a tot el món, de la pèrdua de pes dels sectors primari –agricultura, ramaderia i pesca– i secundari –indústria més construcció–, mentre s'incrementa progressivament el paper del sector terciari, que a dia d'avui és preponderant a Catalunya i a totes les economies avançades.

Més enllà d'aquesta evolució general, les dades de les taules 1 i constaten el pes de la indústria en l'estructura econòmica catalana, que el 1975 concentra més del 50% dels llocs de treball del país. Aquesta importància

7 FARRERAS, A., El turisme a Catalunya, del 1931 al 1936. Editorial Pòrtic, Barcelona, 1973

Massa sovint s’ha volgut enterrar,
per obsoleta, la indústria catalana,
malgrat que tingui una capacitat
demostrada d’adaptació als canvis
tecnològics i productius

ha disminuït, lògicament, però actualment la indústria concentra encara una tercera part dels llocs de treball, percentatge que situa Catalunya entre el grup de grans regions industrials europees, fet que li va permetre formar part, en el marc de la UE, del grup Quatre motors d'Europa, integrat per Rhône-Alps (Lyon), Baden Wutemberg (Stuttgart), la Llombardia (Milà) i Catalunya (Barcelona).

El pes relatiu dels diversos sectors s’observa amb més detall a la taula 2 –distribució del valor afegit brut i de l’ocupació per sectors de l’activitat–, que compara les dades de producció i ocupació de Catalunya amb les de l'Estat i la UE. La taula mostra, en aquest cas, que Catalunya és un país d'economia diversificada que té en la indústria un dels seus motors econòmics, en percentatges força superiors als estatals i europeus. Es podria dir, en aquest sentit, que Catalunya ha fabricat de tot –teixits, locomotores, motors, electrodomèstic, perfums, medicaments...– però continua fabricant de tot. Un fet que té les arrels en la tradició i la cultura industrial del país i que també explica la capacitat del teixit productiu per afrontar crisis i reestructuracions.

Això ho ha subratllat Josep Hugué (1951) en escriure que Catalunya té un saber fer industrial que li ha permès superar crisis successives i reconversions sense traumes excessius i, el que és més, ha desenvolupat clústers que poden encarar la seva internacionalització per poc que se’ls doni suport. És el cas dels sectors químic, electrònic i agroalimentari de les indústries culturals, del tèxtil i la moda, del metall i l’automoció i el disseny industrial, sen-

TAULA 2. DISTRIBUCIÓ DEL VALOR AFEGIT BRUT
I L'OCUPACIÓ PER GRANS SECTORS DE L'ACTIVITAT, 2006 (%)

Sectors productius	Producció (VAB)			Ocupació (llocs treball*)		
	CAT	ESP	UE-25	CAT	ESP	UE-25
Primari (agricultura i pesca)	1,5	3,1	1,9	2,7	5,5	5,0
Secundari (indústria)	22,4	17,5	20,2	22,8	16,7	18,0
Construcció	10,4	12,2	6,0	10,2	11,7	6,8
Terciari (serveis)	65,7	67,2	71,9	64,3	66,1	70,2

Font: Dades 2007. Departament d'Innovació Universitats i Empresa.
Dades INE-Idescat * dades referides al 2004

TAULA 3. INDÚSTRIA: PRODUCCIÓ I OCUPACIÓ PER BRANQUES INDUSTRIALS, 2005

Subsectors industrials (CRE)	VAB %	Ocup. %	Volum Negoci Cat/Esp %	Prod. Esp=100	Prod. UE=100
Extracció, petroli i energia	8,0	2,4	17,0	104,6	99,7
Indústries agraolimentàries	9,7	11,6	22,6	97,7	74,7
Tèxtil, confecció, cuir i calçat	7,4	12,3	35,3	114,7	95,1
Indústries del suro i de la fusta	1,2	2,2	14,7	105,1	65,8
Paper, edició i arts gràfiques	9,7	9,0	30,8	103,8	79,2
Indústries químiques	14,4	10,0	46,5	94,8	62,2
Cautxú i matèries plàstiques	4,8	5,1	30,7	99,1	87,2
Min. no metàl·lics (mat. construc.)	4,4	3,7	15,1	114,1	99,4
Metal·lúrgia i prod. metàl·lics	12,0	13,0	18,4	97,9	82,1
Maquinària i equips mecànics	7,7	7,9	25,4	100,3	79,8
Mat. elèctric, electrònic i òptic	6,5	7,1	36,9	97,9	72,4
Material de transport	10,4	9,5	23,1	106,1	81,0
Manufactures diverses	3,8	6,2	21,0	113,1	74,2
Total subsectors industrials		100	24,5	100,4	83,3

Font: Dades 2007. Departament d'Innovació Universitats i Empresa. Dades INE-Idescat-Eurostat

La indústria concentra una tercera part dels llocs de treball i situa el nostre país dins del grup dels Quatre motors d'Europa: Rhöne-Alps, Baden Wutemberg, la Llombardia i Catalunya

se oblidar el turisme».⁸ És important remarcar aquest mots d'Huguet, perquè massa sovint s'ha volgut enterrar la indústria catalana per obsoleta, malgrat que tingui una capacitat demostrada d'adaptació als canvis tecnològics i productius. Es podria dir, en aquest sentit, que Catalunya, en tant que país industrial, ha pogut superar fins ara l'embat de successives reconversions tecnològiques i els efectes de la globalització. Això es constata a la taula 3, que mostra l'elevat nivell de diversificació del teixit industrial català.

Les dades de la taula 3 mostren la diversificació industrial esmentada, amb tres sectors preponderants –químic, metal·lúrgic i material de transport–, però amb presència destacada d'altres sectors com l'agroalimentari, del paper i les arts gràfiques, l'energètic i el tradicional sector tèxtil que representa encara el 12% de l'ocupació industrial. O sigui, les dades corroboren que de cap manera es pot infravalorar el paper de la indústria catalana. No és un motor econòmic exclusiu, com ho fou durant bona part dels segles XIX i XX, però configura un teixit productiu innovador, altament tecnificat, que té una gran capacitat d'arrossegament del conjunt del sistema econòmic català, en camps com els serveis a les empreses, el transport, les comunicacions i fins i tot el turisme.

L'efecte multiplicador de l'activitat productiva del teixit industrial català arriba també al terreny de la recerca i la

TAULA 4. SERVEIS: PRODUCCIÓ I OCUPACIÓ PER PRINCIPALS SUBSECTORS, 2005

Sectors productius	VAB %	Ocup. %	Product. €	Prod. Esp=100	Prod. UE=100
Comerç i reparació	17,9	24,0	31.185,0	109,2	70,4
Hoteleria	11,3	10,1	46.572,1	101,4	122,2
Transports i comunicacions	11,5	9,1	52.529,8	103,8	81,7
Immobiliària i serveis empreses	25,5	15,7	67.861,6	91,8	65,4
Altres subsectors de serveis	33,9	41,0	34.494,8	106,2	95,9
Total subsectors industrials		100	41.812,5	105,1	78,6

Font: Dades 2007. Departament d'Innovació Universitats i Empresa. Dades INE-Idescat-EurostatDades INE-Idescat * dades referides al 2004

8 HUGUET, J. (2008): *L'economia del coneixement, la gran oportunitat de Catalunya*. Generalitat de Catalunya, Departament de Presidència. Barcelona, 2008

La diversificació industrial té tres sectors bàsics –químic, metal·lúrgic i material de transport–, però també cal destacar l'agroalimentari, el paper i les arts gràfiques, l'energètic i el tèxtil

innovació, malgrat que la relació universitat-empresa ha estat sempre menys intensa del que seria desitjable. La recerca aplicada és important en les indústries química i farmacèutica, i també en l'enginyeria de processos i la logística. També és important en el camp de les enginyeries i les tecnologies ambientals en el cas, per exemple, del desenvolupament tecnològic de les energies renovables o la millora dels processos de depuració i tractament d'aigües i residus, camps tots ells a primera fila de la lluita per la sostenibilitat ambiental i el combat contra la contaminació i el canvi climàtic. I aquests sectors de futur són alguns en els que pot ser competitiu el teixit industrial català en el marc general de l'economia del coneixement.

A tall de cloenda i conclusió: nous reptes, igual a noves oportunitats

Els estats haurien de cooperar per reforçar la creació de capacitats endògenes per assolir un desenvolupament sostenible, augmentant el saber científic, l'intercanvi de coneixements científics i tecnològics, i intensificant el desenvolupament, l'adaptació, la difusió i la transferència de tecnologies, incloses les tecnologies noves i innovadores.⁹

⁹ ONU, *Declaració de Rio sobre el Medi Ambient i el Desenvolupament*. Conferència de l'ONU sobre el Medi Ambient i el Desenvolupament; Rio de Janeiro, del 3 al 14 de juny de 1992. Principi 9. Publicat per Fundació Josep Irla, *L'ecologisme*. Col·lecció Textos Polítics, 3. Barcelona, 2007.

No voldria acabar sense explicar perquè he centrat bona part del treball en el procés històric d'industrialització de Catalunya, amb la qual cosa es podria dir que he parlat més del passat que del present. L'explicació és fàcil: m'ha semblat necessari subratllar d'on venim i a què devem el desenvolupament català, per diversos motius que sintetitzo a continuació: d'entrada, per no oblidar que el desenvolupament del país s'ha fet a contracorrent, sobre la base d'uns recursos i unes condicions naturals mediocres i a partir d'un gran esforç col·lectiu, no exempt de tensions, lluites socials i costos ambientals; en segon lloc, perquè la globalització econòmica obliga el país a afrontar contínuament nous reptes en matèria de transformació i adaptació del teixit productiu i de millora de les infraestructures, procés que té innegables costos ambientals i territorials, sobretot si volem continuar essent sostenibles en desenvolupament econòmic, cohesió social, innovació i qualitat de vida. Finalment, perquè el coneixement de la nostra pròpia història –el recordar d'on venim– pot contribuir a superar l'anomenada «cultura del no a tot», que tanta volada ha pres al nostre país entre determinades capes urbanes.

En el present, la globalització planteja cada dia nous reptes territorials, ambientals i socials que el país ha d'afrontar si no vol quedar en una posició subordinada i marginal. Nous reptes en matèria d'infraestructures tècniques que ens connectin amb el món, com són els ports, els aeroports, les zones logístiques i la millora i el despla-

Cal substituir el «no» pel «com». La perseverança en la «cultura del no» porta irremeiablement cap a un país insostenible des del punt de vista econòmic, social, cultural i identitari

gament de xarxes de ferrocarrils convencionals i d'alta velocitat. I nous reptes en matèria d'infraestructures socials que permetin avançar en formació, en cohesió social i en sostenibilitat cultural. Davant d'aquests reptes, que afecten el conjunt del planeta, només hi ha dues posicions possibles: o bé mantenir-se en l'immobilisme de la «cultura del no» o bé convertir els reptes en oportunitats, per continuar essent un país capdavanter en matèria de desenvolupament econòmic, cohesió social i qualitat de vida. I la història ens mostra que això és el que ha fet Catalunya en cada etapa històrica que ha hagut de superar: convertir els reptes en oportunitats i ser capdavantera en innovació.

I això és el que han fet –i fan– els països més avançats del món, com Holanda, Suïssa o Suècia: convertir els reptes en oportunitats, mitjançant la recerca, la innovació i l'excel·lència aplicades a la construcció d'infraestructures, a la correcció d'impactes ambientals i paisatgístics, a la millora de l'eficiència energètica i a tants altres projectes de futur en què el no pot ser substituït pel com. Per comprovar-ho n'hi ha prou amb viatjar virtualment a través de Google-earth i verificar l'altíssima qualitat de les infraestructures portuàries d'Holanda o bé l'atenuació i correcció dels impactes ambientals de les autopistes suïsses o daneses, per no parlar de la implantació territorial i la inserció paisatgística de les gran àrees industrials i logístiques alemanyes, com les de la conca del Rhur i de Baviera. Per acabar, la perseverança en la «cultura del

no» porta irremeiablement cap a un país insostenible des del punt de vista econòmic, social, cultural i identitari. En el present, l'aposta de Catalunya, tal com assenyala Huguet, ha de ser preparar el país per estar a l'altura de «les exigències econòmiques i de competitivitat internacional que exigeix el món globalitzat del present».¹⁰ |

¹⁰ HUGUET, J. (2008): *L'economia del coneixement, la gran oportunitat de Catalunya*. Generalitat de Catalunya, Departament de Presidència. Barcelona, 2008

+ INFO

Llibres

BOADA, M. i **SAURI, D.**, *El cambio global*. Editorial Rubes. Barcelona, 2003.

FARRERAS, A., *El turisme a Catalunya, del 1931 al 1936*. Editorial Pòrtic, Barcelona, 1973

HUGUET, J., *L'economia del coneixement, la gran oportunitat de Catalunya*. Generalitat de Catalunya, Departament de Presidència. Barcelona, 2008.

PNUD, *Índex de Desenvolupament Humà*. Idescat. Barcelona, 2006.

PONÇ, A., *Viaje a Catalunya* dins la col·lecció *Viaje de España* volum XIV. Madrid, 1787.

VILA, P., *Opinions d'un geògraf i actituds d'un ciutadà. Selecció d'escrits de Geografia de Pau Vila*. Curial. Barcelona, 1979.

VILA, P., *Visions geogràfiques de Catalunya*. Barcelona, Biblioteca geogràfica Barcino, 1962.

YOUNG, A., *Viatge a Catalunya*, 1787. Garsineu. Tremp, 1991.

ZAMORA, F. De, *Diario de los viajes hechos en Cataluña, 1785-90*. Curial. Barcelona, 1973.

Fonts

DIUE, Dades 2007. Generalitat de Catalunya. Barcelona, 2007.

FUNDACIÓ JOSEP IRLA, *L'ecologisme*. Col·lecció Textos Polítics, 3. Barcelona, 2007.

Enllaços

 **Idescat** - Índex de Desenvolupament Humà (IDH)
www.idescat.net/novetats/?id=127

 **Departament d'Innovació Universitat i Empresa**
www.gencat.net/diue/

 **Programa de l'ONU per al Desenvolupament (PNUD)** - Índex de Desenvolupament Humà (IDH)
hdr.undp.org/en/espanol/

Revitalització versus Rurbanització. Estratègies de política territorial a Catalunya

Francesc Muñoz* | franc.munoz@uab.cat



Generalment, quan parlem de desenvolupament sostenible ens vénen al cap paraules com creixement econòmic, canvi climàtic, energia, contaminació... i sovint oblidem l'àmbit que acull tots aquests fenòmens: el territori. Més enllà d'una superfície determinada, el territori és el lloc on ens movem, l'espai on vivim, l'entorn amb el qual interactuem cada dia. Sense ell, cap d'aquestes activitats és possible. Per aquest motiu, és importantíssim definir quin és l'ús que en volem fer a través d'una planificació territorial que traci el model de país que volem.

De la urbanització a la rurbanització

En el decurs dels dos últims segles, el desenvolupament de la ciutat i la urbanització ha constituït un procés ininterromput que ha tingut una conseqüència molt clara: la ciutat ha deixat ja de ser una excepció en un territori sense urbanitzar per convertir-se en la característica més important

* Observatori de la Urbanització - Departament de Geografia de la UAB

En el decurs dels dos últims segles, la ciutat ha deixat ja de ser una excepció en un territori sense urbanitzar per convertir-se en la característica més important de l'espai habitat

de l'espai habitat. Un territori on, si bé és veritat que existeixen graus diferents d'urbanització, no es menys cert que els espais no urbanitzats, agrícoles o naturals, dominants en el passat, resten com entorns moltes vegades captius, envoltats de trames urbanes, infraestructures i edificació.

De fet, en els últims trenta anys s'ha produït una progressiva dispersió del poblament, les activitats i les formes de la urbanització en termes globals a tot el món urbanitzat. Així, ha aparegut un espai metropolità comú a la majoria de ciutats, caracteritzat per la seva estructura dispersa. Un territori que integra espais, llocs i paisatges diferents: uns més urbanitzats, altres menys construïts, però tots ells intensament utilitzats per habitants i visitants metropolitans el nombre dels quals varia en funció del temps. La vida urbana, que al segle XIX s'entenia com quelcom característic de la ciutat i que era substancialment diferent a la vida que tenia lloc al camp, ha acabat abastant tot el territori.

Aquesta intensificació de les dinàmiques de dispersió de la urbanització ha significat l'aparició d'un paisatge suburbà, caracteritzat per la clonació dels usos del sòl de la ciutat concentrada que han anat apareixent adaptats, a escala regional:

- Les activitats econòmiques, abans localitzades a la ciutat central i les seves perifèries immediates, van ocupant nous parcs o districtes industrials, de serveis o gestió logística de mercaderies, a enclavaments estratègics cada vegada més llunyans.

- El comerç s'ofereix a contenidors com les grans superfícies comercials que, situades entre els centres urbans més importants i a espais de fàcil accessibilitat viària, no només ofereixen productes bàsics, sinó que s'especialitzen en aspectes concrets del consum, com el mobiliari i el disseny interior (IKEA), el bricolatge (BAUHAUS) o la jardineria (AKI) i s'acompanyen de tot tipus d'opcions d'entreteniment i serveis que van des d'agències de viatges a gimnasos.
- L'esbarjo característic del centre urbà va donant pas a l'aparició de grans espais temàtics i resorts fora de les zones més urbanitzades, mentre que el declivi del cinema a l'espai de la ciutat es produeix en paral·lel a l'èxit de les noves sales multicinema, els espais multiplex, situats fora de les ciutats.
- La nova activitat de les infraestructures de transport de segona jerarquia planteja alternatives a l'ús intensiu d'aquelles de localització més urbana i central. És el que passa, per exemple, amb els aeroports de baix cost, aquells on majoritàriament operen aquest tipus d'aerolínies, situats en espais periurbans i fins i tot agrícoles, els quals representen un escenari complementari a l'ús dels aeroports de primer rang, localitzats prop de les ciutats més importants.

Estudiosos com el geògraf Giuseppe Demateis (1935) o l'urbanista Robert Fishman (1946) expliquen a finals de la dècada de 1990 com aquesta dilatació física de l'es-

**La vida urbana, que al segle XIX s'entén
com quelcom característic de la ciutat
i que és substancialment diferent
a la vida que té lloc al camp,
ha acabat per abastar tot el territori**

pai construït i, en general, les dinàmiques de suburbanització, fan que sigui cada vegada més fàcil trobar característiques metropolitanes a llocs tradicionalment al marge dels processos d'urbanització. Fishman argumenta fins i tot el final de la ciutat, més específicament, de la gran ciutat. Una metàfora que incideix sobre el fet que el tipus de territori metropolità que ha estat necessari pel desenvolupament del cicle econòmic fordista durant el decurs del segle XX, la gran metròpolis, la gran ciutat, ja no és un requeriment tan important des del punt de vista de l'acumulació tardo-capitalista.

En canvi, primer les ciutats intermèdies i més tard el territori dels municipis de grandària poblacional més petita, assisteixen a un progressiu creixement de la urbanització que va colonitzant un territori tradicionalment associat als usos agrícoles del sòl. Lluny de les imatges idíl·liques, bucòliques o romàntiques heretades de l'art i la literatura dels segles anteriors, un camp ja urbanitzat comença a mostrar-se de forma ubíqua. A finals del segle XX es fa palès que, més que d'urbanització, cal parlar d'urbanització del camp, una rurbanització que, precissament per tenir lloc a territoris encara poc o gens ocupats pels usos de sòl urbans, presenta característiques morfològiques i funcionals sensiblement diferents en comparació amb els anteriors processos d'urbanització de les àrees més properes a les grans ciutats que s'han produït des del segle XIX.

El paisatge rural anava així donant pas a un paisatge urbà caracteritzat per les carreteres secundàries, els

centres comercials, els espais de pàrquing i les emergents àrees residencials o de serveis de caràcter banal. Actualment, aquesta seqüència d'usos del sòl compon un collage d'imatges on el caràcter –unes vegades productiu, altres clarament residual– del paisatge suburbà es barreja amb els vestigis del paisatge, la cultura i la iconografia rural encara existent. Més que de suburbanització en els termes tradicionals, en tot cas cal parlar d'una sub-rurbanització en la mesura que l'expansió dels usos de sòl urbans no deriva tant de les necessitats de creixement i expansió física de cap gran ciutat, sinó de la intensa dinàmica urbana que experimenten ciutats intermèdies properes o, fins i tot, de la localització de grans artefactes o infraestructures de tipus netament metropolità, com passa amb implantacions com centrals de mercaderies, parcs temàtics o aeroports *low cost*.

**La rurbanització a Catalunya:
de l'urbanisme democràtic al camp urbanitzat**

En el decurs dels últims vint-i-cinc anys, la imatge de les ciutats catalanes ha anat lligada a la d'un urbanisme de recuperació d'espais públics i rehabilitació dels centres urbans degradats. Després de la celebració de les primeres eleccions lliures el 1979, l'urbanisme es converteix en un instrument de comunicació dels nous ideals democràtics a les ciutats catalanes. Les primeres autoritats demo-

Les dinàmiques de suburbanització fan que sigui cada vegada més fàcil trobar característiques metropolitanes a llocs tradicionalment al marge dels processos d'urbanització

cràtiques es caracteritzen per portar a terme polítiques sectorials que intenten mostrar que, efectivament, la societat ha canviat.

En el cas de les polítiques urbanes, des de la dècada del 1980 apareixen una sèrie de receptes comunes que es desenvolupen a les principals ciutats i àrees urbanes: la millora dels barris construïts les dècades del 1960 i 1970 de manera accelerada i sense serveis col·lectius; la política de rehabilitació dels barris històrics; les operacions de vialitat i de connexió entre diferents àrees de la ciutat; l'establiment de programes socials i polítiques d'equipaments; o la recuperació d'espais anteriorment destinats a l'edificació massiva per convertir-los, en molts casos, en zones verdes.

Les dues orientacions de l'urbanisme democràtic a Catalunya són clarament la recuperació dels centres històrics —entesos com una forma urbana encara hàbil per ser habitada i habitable— i la rehabilitació de les perifèries residencials heretades del desarrollismo. L'èmfasi sobre l'espai públic a totes dues línies d'actuació no només és referència a la recuperació i ordenació del ja existent, sinó també a la producció de nous espais públics aprofitant la urbanització d'àrees buides i la construcció d'equipaments socials o de caire cultural.

Malgrat aquesta retòrica, la densitat, la mixtura d'usos i la diversitat de l'estructura urbana, el paisatge que trobem a la costa, a la muntanya, prop dels boscos i entre els principals nuclis urbans, ha mostrat cada vegada més

un caràcter certament allunyat d'aquella imatge de ciutat compacta i mediterrània: les urbanitzacions de baixa densitat, l'especialització funcional i morfològica i l'estandardització del territori. Unes dinàmiques territorials que ja no són patrimoni de l'espai metropolità barceloní, sinó que caracteritzen actualment els espais periurbans a tot Catalunya. És el territori entre ciutats intermèdies com Igualada, Manresa, Berga, Vic, Olot, Vilafranca o Reus allò que ens mostra com es configuren avui dia els nous paisatges de rodalia.

L'anàlisi de la producció d'habitatge en el decurs de les dues últimes dècades, mostra força bé aquest model de producció de l'espai construït, caracteritzat per la proliferació de tipologies d'habitatge de tipus unifamiliar a una escala fins ara desconeguda a molts territoris i amb un ús real que no únicament es refereix a servir de segona residència, sinó que correspon, en gran mesura, a una funció d'habitatge principal.¹

És del tot cert que les fotografies dels espais renovats a la ciutat històrica, rejuvenida i renovada, formen part del patrimoni col·lectiu que l'urbanisme democràtic ha anat generant a les ciutats del país durant els últims vint anys,

¹ És del tot cert, però, com els treballs d'Antoni Font han demostrat, que l'habitatge unifamiliar apareix i es desenvolupa molt abans, sobretot des dels anys seixanta, i que les tipologies edificatòries unifamiliars enfonsen les seves arrels a la tradició de la ciutat-jardí, encara més anterior. No obstant això, els nivells elevadíssims de construcció i d'especialització dels parcs d'habitatge que es detecten i la prevalença de l'ús com a habitatge principal i no secundari, són característiques que fan especialment significatives les dues últimes dècades.

Aquesta sub-rurbanització no deriva simplement de les necessitats de creixement i expansió física de cap gran ciutat, sinó de la intensa dinàmica urbana que experimenten les ciutats intermèdies

però no és menys veritat que aquestes imatges han anat acompanyades per la seqüència triomfant de jardins privats i cases en filera. L'adjectiu no és gens gratuït quan es comproven els volums i ritmes de construcció: així, les cases unifamiliars van representar més de la meitat de l'habitatge nou construït a 8 de cada 10 municipis de la província de Barcelona entre el 1987 i el 2001.²

L'anàlisi de les dades més actuals mostra com la tendència no només no ha minvat sinó que s'ha accelerat. Així, prenent en consideració el territori més metropolità, entre el 2002 i el 2005 s'han construït 40.281 cases unifamiliars a la província de Barcelona. És a dir, més de 10.000 per any, que equivalen a imaginar la construcció de 1,25 cases unifamiliars per hora. Una producció que, a més a més, s'ha orientat sobretot vers les cases adossades que han sumat volums mitjans de més de 7.000 unitats anuals, és a dir, una mitjana de 20 cases adossades diàries. Malgrat produir-se de forma fragmentada i discontinua o, millor dit, precisament per això, aquesta urbanització del territori ha provocat un continu consum de sòl i deixa en herència un territori que es defineix per la seva absoluta insostenibilitat. Una insostenibilitat sos-

tinguda, ja que els creixements en els parcs d'habitatge unifamiliar són constants durant les dues últimes dècades any rere any i municipi a municipi. A mesura que el sòl o les vistes –al bosc, al camp, al mar o a la muntanya– s'han saturat, nous municipis poc o gens metropolitans han pres el relleu per mantenir un sostre de construcció global que no ha deixat de créixer. És aquí on l'evident paper dels municipis més petits mostra que parlem d'un camp ja urbanitzat. En efecte, el període 2002-2005 mostra molt clarament com els municipis més petits, per sota de 1.000 habitants, amb una tradició de construcció de cases unifamiliars aïllades estable però amb nivells baixos, estan començant a especialitzar-se en la producció d'habitatge unifamiliar adossat, en molts casos de forma força intensa. Així ho mostren els municipis petits de la província de Barcelona, on el 43% dels habitatges adossats construïts des del 1987 s'han edificat precisament en el període 2002-2005. Unes dades que permeten mostrar l'abast actual de la rurbanització.

Aquesta expansió de la urbanització, dispersa no només al territori de les ciutats intermèdies sinó també al dels municipis petits, explica de forma progressiva els paisatges que podem apreciar a qualsevol indret del territori català tant a vista d'ocell com des de la finestra del nostre vehicle. Uns paisatges que mostren la versió més crua del que he anomenat urbanalització: un tipus d'urbanització replicable arreu i, per tant, independent del lloc.

² Per a una anàlisi exhaustiva de la producció residencial segons tipologies edificatòries dels municipis de la província de Barcelona durant aquest període vegeu tesi doctoral de Francesc Muñoz *UrBANALització: la producció residencial de baixa densitat a la província de Barcelona, 1987-2001*. Departament de Geografia, UAB, 2004, i l'ampli resum d'aquest treball publicat a *Elements de Debat Territorial*, num. 21, amb el títol «La producció residencial de baixa densitat. Diputació de Barcelona», 2005.

Els llocs de major dinàmica de construcció d'habitatges des de 1987 no són les grans ciutats, sinó les poblacions de menys de 50.000 habitants

El sistema de mobilitat de la urbanització dispersa

En aquest context territorial definit per la dispersió de la urbanització i els usos del sòl propis de l'hàbitat urbà, els volums de la mobilitat són cada vegada més importants i això té a veure amb diverses causes. En primer lloc, hi ha un major nombre de persones que es desplacen, però també s'enregistra un major nombre de desplaçaments per persona que en moments anteriors. L'explicació rau en el fet que la mobilitat actual obeeix a raons diferents i no només depèn de motius laborals o d'estudi sinó també de qüestions com l'oci i el temps lliure dedicat al consum, la visita o el turisme. A més a més, aquesta mobilitat creixent dibuixa uns arcs territorials cada vegada més amplis. És a dir, es tracta de fluxos, moltes vegades amb un caràcter quotidià, entre punts del territori cada vegada més distants. El resultat és que les relacions urbanes s'estenen així sobre espais no estrictament metropolitans a partir d'una utilització més intensiva dels mitjans i xarxes de transport existents. Aquestes evidències mostren, en realitat, un canvi profund pel que fa al sistema de la mobilitat associat al procés d'urbanització. Així, a una ocupació del territori pràcticament suportada en la seva totalitat per la dinàmica de les ciutats més grans, i en especial de Barcelona, li correspon un model de mobilitat caracteritzat per la preponderància de les relacions biunívokes entre punts del territori amb un predomini molt clar dels fluxos anada-tornada entre els mateixos llocs i per l'exis-

tència d'un model d'infraestructures que prioritza les connexions del territori amb la ciutat central mentre que deixa sense planificar itineraris de tipus transversal entre ciutats intermèdies.

En canvi, la rurbanització significa la gestació d'una gran regió urbana on les ciutats de grandària mitjana, localitzades en intersticis metropolitans, generen importants dinàmiques d'urbanització, atrauen població i, en conseqüència, produeixen més desplaçaments. No es tracta, però, d'un simple augment del volum i magnitud dels fluxos de mobilitat. El gran canvi rau en el fet que s'estableixen i intensifiquen relacions múltiples entre punts del territori amb un protagonisme creixent dels desplaçaments de tipus poligonal sobre els de tipus pendular. És a dir, de forma progressiva, els fluxos de mobilitat posen en relació més territoris en un mateix itinerari de mobilitat quotidiana, de manera que es generen trajectes molt més complexos que els definits per l'anada i la tornada entre un punt origen i un punt destinació.

És evident que aquest nou sistema de mobilitat és el resultat de la nova estructura del poblament caracteritzada per la dispersió d'activitats, residències i població que abans s'esmentaven. Una urbanització dispersa que situa els nous creixements urbans en municipis poc connectats amb la xarxes de transport públic on, per tant, es generen bosses de demanda de mobilitat no suficientment servida. En conseqüència, en aquest escenari és l'automòbil privat l'únic mitjà de transport que actualment

Les dues orientacions de l'urbanisme democràtic a Catalunya són la recuperació dels centres històrics i la rehabilitació de les perifèries residencials

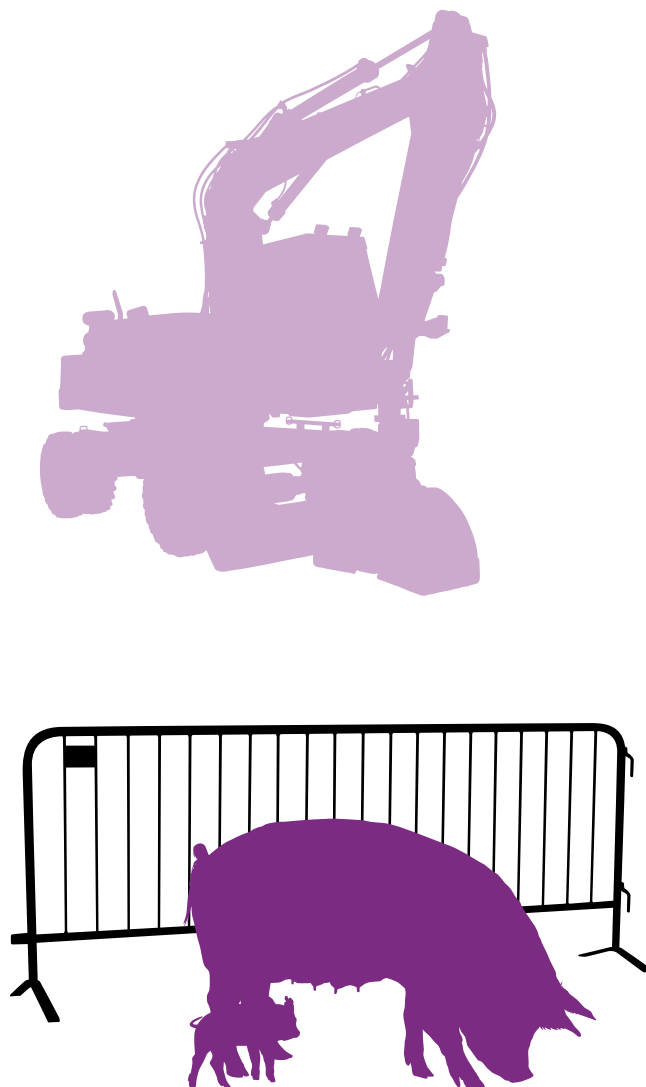
cobreix els dèficits i manté les relacions entre els territoris, les activitats i les poblacions amb el preu, òbviament, d'assumir els costos de caràcter ambiental que representen una creixent motorització i congestió.

Les polítiques urbanes al territori

La Catalunya urbana actual ja no és, per tant, el resultat de les grans concentracions de poblacions en uns punts concrets del territori, les grans ciutats. De fet, els llocs de major dinàmica en termes de construcció d'habitatges des del 1987 no són les ciutats de major grandària poblacional, sinó els municipis de grandària inferior a 50.000 habitants. En conseqüència, es fa evident la necessitat de canvis pel que fa a les maneres d'entendre les dinàmiques urbanes al territori, la seva previsió i planificació.

Ara bé, aquesta tasca es revela difícil sense un esforç per superar la manca d'integració a molts nivells que històricament ha caracteritzat la política territorial a Catalunya. Una problemàtica que s'expressa en quatre dèficits principals:

- **Les contradiccions** en el disseny de les diferents polítiques urbanes sectorials, la qual cosa fa que el desenvolupament d'iniciatives concretes es vegi moltes vegades dificultat pel funcionament d'altres polítiques que poden anar en direccions diferents.



El paisatge de la costa, la muntanya i entre els principals nuclis urbans, va divergint cada vegada més el caràcter de la imatge de ciutat compacta i mediterrània

- **Els encobriments** en el dibuix d'atribucions, competències i la implementació de polítiques urbanes en sentit horitzontal-sectorial, que dificulta tant la gestió eficient en el procés de presa de decisions com la visibilitat de responsabilitats administratives, element que redueix considerablement la possibilitat de fer una avaluació conscient de les polítiques implementades.
- **Les redundàncies** en el disseny i la implementació de les polítiques urbanes a escala local, producte de la mínima o inexistent coordinació supramunicipal a l'hora de definir objectius comuns, terminis i metodologies de desenvolupament.
- **La dispersió** de les polítiques urbanes, caracteritzada per l'absència d'una actuació integrada que vinculi política urbanística i política social i que permeti visualitzar clarament relacions o sinergies entre accions de planificació concretes.

A aquestes problemàtiques específiques, referides a les polítiques urbanes, n'hi cal afegir d'altres de generals, com la necessitat de marcs de planejament i gestió basats en la definició d'estratègies a mitjà i llarg termini o els déficits d'organització entre diferents nivells de govern a l'hora d'establir marcs de gestió per al desenvolupament de les polítiques concretes.

Precisament, algunes noves experiències a Europa van encaminades a resoldre, almenys parcialment, aquesta sèrie de problemes que afecten tant la definició concre-

ta de les polítiques urbanes i territorials com els processos de presa de decisions i que dificulten l'avaluació de les mesures i accions implementades. Aquest és el cas de la nova autoritat metropolitana per al Gran Londres, la Greater London Authority. La nova entitat de govern va ser creada l'any 2000 amb l'objectiu d'aconseguir un millor disseny i una gestió més eficient de les polítiques urbanes i territorials en aquest territori regional. Per exemple, la implementació de polítiques urbanes sectorials de transport fins ara passava per una xarxa integrada per més de 69 ens públics i partenariats privats, amb capacitat de decisió i/o gestió sobre fragments diferents del sistema de transport i amb una, d'altra banda esperable, gran dificultat per a treballar de forma coordinada.³

Deixant de banda el debat metropolità, on costa albirar una proposta de similar impacte i magnitud en el cas català, s'ha de valorar positivament l'acció de l'actual govern de la Generalitat pel que fa a les quatre grans problemàtiques de l'acció pública abans esmentades a partir d'instruments aprovats i en funcionalment com el Pla Director Urbanístic del Sistema Costaner –com a exem-

3 La nova autoritat metropolitana desenvolupa la seva tasca de projecte i gestió en 8 àrees principals de responsabilitat: transport, planejament, regeneració i desenvolupament econòmic, medi ambient, plans d'emergència i serveis contra incendis, policia, salut pública i cultura. Per a l'exercici de les seves funcions, el nou govern metropolità compta amb quatre entitats funcionals que articulen la seva tasca de gestió: la Transport for London, la London Development Agency, la London Fire and Emergency Planning Authority i la Metropolitan Police Authority.

La urbanització de forma fragmentada i discontinua ha provocat un continu consum del sòl, deixant en herència un territori que es defineix per la seva absoluta insostenibilitat

ple de plantejament de l'escala supramunicipal de planificació–, la Llei de Barris –com a exemple de superació dels dèficits d'integració vertical en la presa de decisions en incorporar el cofinançament entre el govern i els ens locals–, o les actuacions en matèria de paisatge –com a exemple de la introducció d'elements de tipus transversal en l'elaboració de les planificacions sectorials–.⁴

La revitalització com a estratègia territorial inclusiva

L'ambició col·lectiva per unes ciutats més sostenibles en termes ambientals, més coherents en termes urbanístics i més accessibles i diverses en termes socials descansa, en gran mesura, en la capacitat per dissenyar estratègies de planificació territorial concebudes no a partir de les inèrcies i herències de l'urbanisme anterior, sinó a partir del model de dispersió extensiva i mobilitat intensiva que actualment caracteritza el territori català.

En aquest sentit, la idea de revitalització del territori pot resultar certament inspiradora de cara a proposar estratègies territorials que assegurin tres objectius generals:

- **Promoure** la diversitat tant econòmica com social al territori.
- **Implementar** projectes de desenvolupament territorial en termes estratègics, la qual cosa exigeix procurar sinèrgies i relacions entre diferents territoris, activitats econòmiques i poblacions.
- **Avaluar** de forma continua ambdós objectius prenent en consideració tant els problemes com les oportunitats del territori dins del mateix procés de planificació i decisió estratègica. En altres paraules, comprendre que aprofitar oportunitats pot ajudar a resoldre els problemes existents i a la inversa, que encarar les problemàtiques proveeix el territori de noves oportunitats estratègiques.

Es tracta d'una planificació transversal estratègica, en el sentit de proposar visions del territori a llarg termini en funció d'iniciatives, projectes i polítiques que posin en comú diferents sectors de l'actuació pública. Una aproximació que s'oposaria al planejament sectorial i a curt termini, el qual:

- Produeix l'especialització territorial tant en termes econòmics –a partir de la proliferació de monocultius funcionals– com socials –a partir de l'exclusió i la segregació dels habitants del territori.
- Implementa projectes de desenvolupament territorial inspirats en oportunitats immediates i a curt termi-

⁴ Les actuacions en aquest sentit han tingut un triple caràcter : en primer lloc, normatiu, referit a la promulgació de la Llei del paisatge i el seu reglament. En segon lloc, organitzatiu, relatiu a la creació de la Direcció General d'Arquitectura i Paisatge i l'Observatori del Paisatge. Finalment, innovador, amb la introducció de nous elements amb la vocació de posar en relació la política de paisatge amb la política territorial, com els Catàlegs de Paisatge o els nous Estudis d'Impacte i Integració Paisatgística.

La revitalització estratègica té tres objectius: la diversitat territorial, la implementació de projectes i convertir els problemes en oportunitats

ni, amb la qual cosa no es generen sinèrgies entre diferents territoris, activitats ni poblacions.

- Es caracteritza per l'absència de mecanismes fiables o protocols estables d'avaluació del procés de planificació territorial. D'aquesta manera, els problemes i les eventuais oportunitats del territori es consideren qüestions pertanyents a esferes de decisió, intervenció i gestió completament diferents i sense connexió entre si. En altres paraules, aprofitar les oportunitats s'entén simplement com un requeriment associat a la competició amb d'altres territoris, mentre que la resolució de problemes és concebuda merament com una externalitat indeslligable del procés de planificació i estrictament associada, en tot cas, a l'àmbit decisió public.

El «catàleg de territoris» de la revitalització estratègica

Els tres objectius de la revitalització entesa com a estratègia –la diversitat territorial, la implementació de projectes generadors de sinèrgies i la monitorització simultània i paral·lela del procés d'aprofitament d'oportunitats i resolució de problemes– poden plantejar-se en funció de diferents tipus de territori on poden presentar un significat sensiblement diferent.

Així, es pot proposar un «catàleg de territoris» on l'estratègia de revitalització podria actuar de forma prioritària:

centres històrics; barris de perifèria; àrees d'oportunitat; espais amb contingut paisatgístic; territoris rurals.

- **Centre històrics** degradats o en procés de declinació urbana. Es tracta de territoris on als problemes heretats se n'hi afegeixen de nous que tenen a veure amb els processos de redensificació i sobreocupació, en uns casos, o d'abandonament i deteriorament en altres. En canvi, els potencials de revitalització són obvis a la llum de l'èxit de la sèrie d'experiències desenvolupades en el decurs dels últims trenta anys.
- **Barris de perifèria urbana o periurbana.** Es tracta igualment d'espais certament complexos on, als problemes de partida comuns a la gran majoria d'assentaments d'aquest tipus –relatius a la mínima qualitat de l'habitatge, la manca de serveis i d'espais i serveis de sociabilitat–, s'hi han d'afegir problemàtiques creades per la manca de resposta pública eficient al repte que representen les arribades de noves poblacions immigrades en situació de pobresa. Al mateix temps, les millors condicions d'accessibilitat, derivades del propi procés de metropolització, fan que molts d'aquests enclavaments tinguin una localització actualment estratègica entesa com un nou valor.
- **Àrees d'oportunitat puntual o estratègica** vinculades a projectes d'infraestructura, per exemple. Es tracta d'espais on la implementació de projectes de gran escala determina l'aparició de noves oportunitats amb

Cal una actuació diferenciada per cada territori, diferenciant entre centres històrics, barris perifèrics, àrees d'oportunitat, espais amb contingut paisatgístic i territoris rurals

caràcter puntual que el mercat acostuma a aprofitar. Les intenses revaloracions que es produeixen dels usos del sòl en la cartografia poden constituir igualment una font de potencialitats pel que fa al disseny d'estratègies més complexes i que necessiten, a llarg termini, d'un esforç públic per fer-se visibles.

- **Espais amb contingut paisatgístic**, relacionats amb el nou valor que poden adquirir territoris naturals o agrícoles en termes de paisatge i sostenibilitat ambiental. Es tracta d'una evolució previsible i comuna a tota Europa en funció de la progressiva implementació del Conveni Europeu del Paisatge i que introdueix noves possibilitats per a la gestió i l'ordenació dels continguts paisatgístics del territori, entès no únicament en termes físics, sinó també socials. S'obre, així, una finestra per a tot tipus de projectes de revalorització del paisatge en funció del patrimoni cultural i de polítiques de sostenibilitat territorial en sentit ampli.
- **Territoris rurals** que es referirien, bàsicament, a l'existència de municipis de grandària poblacional petita, localització poc metropolitana i contingut socioeconòmic vinculat a l'activitat agrària o a l'ús tradicional que representa la segona residència. Es tracta d'un territori en transició on es poden distingir dos tipus de situacions: d'una banda, aquells municipis afectats per dinàmiques de dispersió de la urbanització amb una clara orientació vers la construcció, exacerbada en molts casos, d'habitatges unifamiliars amb un ús

d'habitatge principal; de l'altra, aquells municipis on comencen a desenvolupar-se de forma clara dinàmiques d'urbanització fins al punt que es localitzen usos i funcions tradicionalment associats amb el fet metropolità, com passa amb el cas dels entorns dels aeroports *low cost*.

Així doncs, la revitalització estratègica ofereix clares possibilitats per redefinir les polítiques urbanes en aquests territoris pilot de manera que es pot definir una primera agenda d'actuacions prioritàries a explorar. És, sens dubte, un exercici que urgeix en el temps si es considera la velocitat dels processos d'integració metropolitana que s'han explicat i la magnitud dels riscos territorials que deriven de la voracitat i extensió actual que mostren les dinàmiques de rurbanització.

L'actuació sobre el catàleg de territoris proposat, no només ofereix bones oportunitats per plantejar polítiques i estratègies transversals i complexes, sinó que pot ser un instrument certament útil per a la bona diagnosi, planificació i ús del territori. |

+ INFO

Fonts

- ▮ DPTOP, *Pla director urbanístic del sistema costaner (PDUSC)*. Generalitat de Catalunya. Maig de 2005.
- ▮ *Llei 2/2004 de millora de barris, àrees urbanes i viles que requereixen una atenció especial*. Generalitat de Catalunya.
- ▮ MUÑOZ, F., *UrBANALització: la producció residencial de baixa densitat a la província de Barcelona, 1987-2001*. Departament de Geografia de la UAB. Cerdanyola del Vallès, 2004.
- ▮ UE, *Conveni Europeu del Paisatge*. Florència, 2000.

Articles

MUÑOZ, F., «La producció residencial de baixa densitat». *Elements de debat territorial*. Número 21. Diputació de Barcelona. Barcelona, 2005.

Enllaços

- ▮ Greater London Authority
www.london.gov.uk/gla/
- ▮ Observatori del Paisatge
www.catpaisatge.net

NAVEGADOR



La propietat com a forma de protecció ambiental: velles i noves fórmules

Joana Diaz* | joana.diazp@uvic.cat



Les primeres iniciatives de caràcter ecologista sorgeixen a Anglaterra a la segona meitat del segle XIX encaminades a preservar la natura, la diversitat d'espècies i d'ecosistemes, considerats un element patrimonial més de l'impacte de la Revolució Industrial. Un dels primers exemples és la fundació el 1895 de la National Trust britànica, un bon exemple de com articular la preservació del nostre llegat natural i històric.

Ens trobem en un moment en què sembla que el problema global del canvi climàtic ha superat les consciències actives per ocupar espais del debat polític i fins i tot econòmic. Encara que només sigui aparentment i sovint per motius estètics, és cert que el llenguatge de l'escalfament global s'ha incorporat a les campanyes polítiques, a les estratègies de competitivitat en el llançament de nous productes i serveis, i en programes educatius a múltiples nivells.

De forma simultània es produeix la paradoxa que, quan més sembla que preocupa el model de sostenibilitat i els

* Directora del Departament de Comunicació Corporativa de la UVic

La connexió entre biodiversitat, canvi climàtic, globalització i model energètic és tan clara que indica algun problema de comunicació quan no es tradueix en les conductes socials

canvis que el model de desenvolupament econòmic actual pot provocar en el planeta a llarg i no tan llarg termini, més s'allunya la gent del seu territori i la seva biodiversitat. Alguns símptomes clars són la proliferació de fórmules de planificació territorial extensiva, sovint a costa del medi natural, amb promocions de vivendes pròpies del model de ciutat dispersa; l'agricultura industrial i intensiva; l'ús dels organismes modificats genèticament; o la construcció d'infraestructures energètiques, de mobilitat o d'altre tipus, com a prioritat davant de qualsevol crida a la conservació del patrimoni natural a expenses del qual s'han de fer aquestes intervencions sobre el territori.

Però, en canvi, la connexió entre biodiversitat, canvi climàtic, biotecnologia, globalització o model energètic és tan clara que indica algun problema de comunicació quan no es tradueix de forma igualment òbvia en les percepcions i conductes socials. És com si el terme biodiversitat hagués quedat inscrit en les campanyes conservacionistes dels setanta i vuitanta. Tan bon punt neix el concepte de desenvolupament sostenible i, amb ell, la resta de termes ambientals «globals», es va desdibuixant el temor a la desaparició de les balenes blanques, l'ós panda, les sequoies gegants i altres espècies i medis en perill d'extinció. Al seu lloc creixen les pors a amenaces més invisibles, però també més properes a la persona, com les sequeres produïdes pel canvi climàtic, els riscos sobre la salut a causa dels organismes modificats genèticament, o el perill derivat de les radiacions electromagnètiques, per citar-ne algunes.

De nou, com en l'origen dels moviments ambientals a finals del segle XIX i principis del segle XX, recuperar la connexió entre terra i gent està en mans d'organitzacions socials i no governamentals que tenen com a principal objectiu la defensa i protecció del territori i la seva biodiversitat. Avui en dia, aquest repte exigeix una perspectiva molt més ambiciosa i complexa perquè s'hi suma la protecció de tradicions, cultura i diversitat d'identitats, gènere, justícia social, entre altres múltiples aspectes que formen part del panorama global i local.

Moltes de les organitzacions de conservació de la natura que existeixen a l'actualitat a Europa i als EUA remunten els seus orígens a finals del segle XIX i neixen d'iniciatives com la protecció de les aus, amb la fundació de la Real Societat per a la Protecció de les Aus de Gran Bretanya el 1889 o el Sierra Club dels EUA, constituït tres anys més tard. Més a prop del segle XX, els objectius conservacionistes s'amplien i es creen altres organitzacions com la National Trust britànica, nascuda el 1895 quan un grup de filantrops lleguen les seves cases i propietats a l'organització per tal que n'asseguri la conservació de l'equilibri ecològic i el seu patrimoni històric i cultural. A partir d'aquí i a tota Europa van naixent organitzacions vinculades, moltes d'elles, a la protecció de les aus, però també a la conservació de la natura en un sentit més ampli, encara que sempre des d'una perspectiva conservacionista. Una de les característiques comunes de les organitzacions conservacionistes dels primers

L'ecologisme s'ha allunyat dels reptes més propers, els que afecten el territori que viu en contacte amb la gent i que es veu amenaçat per les premses i prioritats de la globalització

tres quarts del segle XX era el fet que s'assentaven sobre una forta base social, és a dir, la seva força provenia del fet que comptaven amb un gran nombre de socis, en ocasions fins i tot més que alguns moviments polítics.¹ El pas del conservacionisme a l'ecologisme coincideix amb la irrupció de nous actors en el que fins aleshores constituïa el fonament principal d'acció de les organitzacions no governamentals, que eren els socis. Amb Greenpeace i el tema nuclear de principis dels setanta s'incorporen els mitjans de comunicació de masses com actors clau de les campanyes de protecció ambiental, fins al punt de deixar en un segon terme l'acció de les bases. La prioritat és la difusió mediàtica com a canal per aconseguir sensibilitzar i mobilitzar la gent. I d'aquí a les cimeres internacionals amb presència de líders estatals, polítics i econòmics, o el naixement d'iniciatives provinents del sector privat, com el Club de Roma.

Així arribem als moviments ecologistes actuals, que es caracteritzen per integrar objectius ambientals, socials i econòmics; per defensar un model alternatiu de desenvolupament econòmic; per usar les noves tecnologies com a canal per a la comunicació amb la seva base social i per a la mobilització i difusió de campanyes –un requeriment també econòmic, pel fet que amb l'abast global dels problemes ambientals, la comunicació global només es pot

assumir per part de les ONG a través de l'ús de les noves tecnologies. Els nous reptes i noves fórmules d'acció dels moviments socials s'han alineat amb la globalització dels problemes del medi ambient. Però també s'han allunyat, en part –tal com s'apuntava al principi– dels reptes més propers i immediats, els que afecten el territori que viu en contacte directe amb la gent i que es veu amenaçat per les premses i prioritats de la globalització.

Per analitzar aquesta premissa amb més profunditat, en aquest text s'aborda una revisió d'algunes experiències de conservació del territori. Ara bé, no es farà un repàs històric, vertical en el temps, sinó transversal en l'espai. Vegem algunes de les iniciatives actuals de connexió entre terra i gent i comparem-les prenent com a referència els moviments ambientals originals i, en particular, l'experiència de la National Trust i les seves motivacions. Aquest repàs ens ha de dur a través de l'espai geogràfic global, des de l'Índia fins a l'Amèrica Llatina i Central, per tornar a Europa i analitzar com funcionen i evolucionen les iniciatives de protecció del territori vinculades a la societat i la gent.

Amb aquest repàs es vol insistir en el que es consideren els reptes i amenaces més importants per a la protecció del medi natural, més que no pas en l'evolució històrica d'alguns moviments conservacionistes pioners. Aquest enfocament respon al fet que en aquest article es vol donar importància a la visió des de fora, des de la societat, de les iniciatives de protecció del territori, pel fet

¹ VARILLAS, B., *Las organizaciones no gubernamentales de medio ambiente en Europa Occidental*. Asociación CODA/Quercus. Barcelona, 1991.

Iniciatives com les de Shiva, de Tompkin o el Xochilt Acalt passen per la propietat de la terra com a forma de defensa i protecció. Tots tenen un component social

d'entendre que allà on tenen majors dificultats és justament en la comunicació amb la gent, i no en el funcionament intern i més endogàmic. Ens sembla que convé insistir en una mirada crítica externa, i no només interna, per començar a abordar els desafiaments de comunicació externa que cal plantejar des de les iniciatives de conservació del territori si es vol «competir» amb la terminologia i programes de la globalització, sobretot per deixar clar que es tracta, en definitiva, del mateix.

Amb aquest objectiu, ens proposem explicar algunes de les principals característiques de cinc experiències que relacionen territori i societat, amb el problema de la biodiversitat com a teló de fons, però amb el llast dels problemes ambientals que estan més «de moda» com a limitació per a la comunicació social. Veurem el cas del moviment indi Chipko en relació amb els organismes modificats genèticament i el seu efecte sobre la diversitat biològica i també cultural. Revisarem el cas de la protecció d'espais naturals a Xile i les seves contradiccions amb el model energètic. També apuntarem alguns trets diferencials de la iniciativa Xochilt Acalt, que treballa aspectes de protecció de la terra en relació amb qüestions de gènere. I finalment relacionarem aquestes iniciatives amb la National Trust britànica, les seves accions actuals, i amb algunes iniciatives catalanes que també tenen com a prioritat el territori i la relació amb la societat.

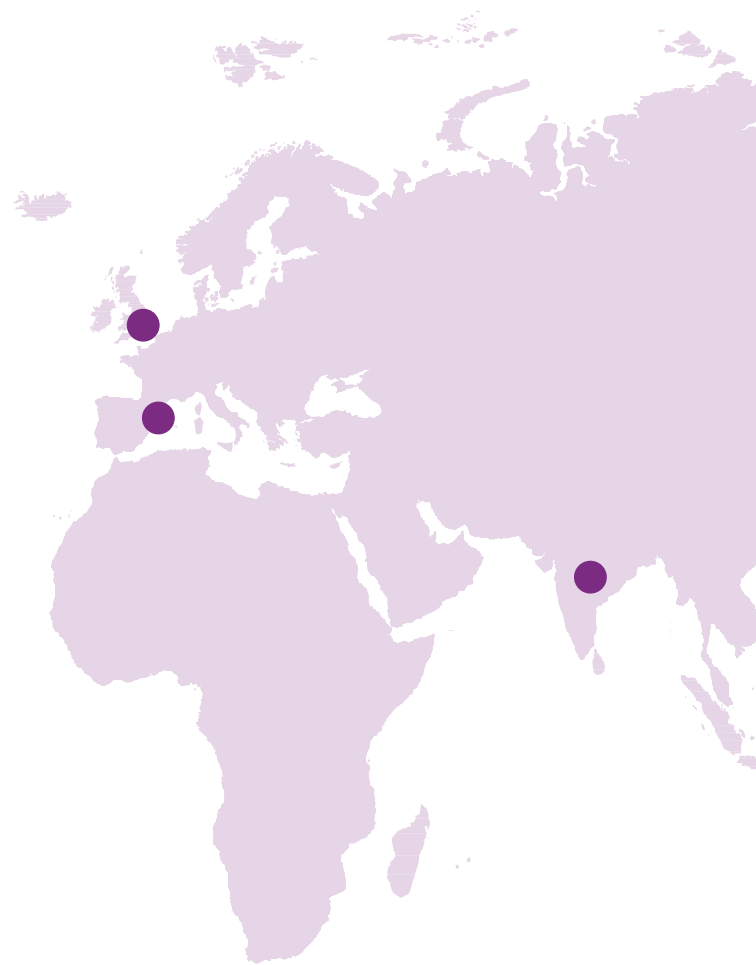
L'abordatge de les crisis locals des de la seva arrel global és especialment característica d'alguns moviments



Shiva impulsa a l'Índia projectes de conservació de la biodiversitat i defensa dels drets del camperol fomentant la repoblació dels boscos i lluitant contra el monopoli de les llavors

ambientals ben coneguts de l'Índia. Fa uns 30 anys, als pobles de l'estat indi d'Uttar Pradesh, un grup de dones creen el moviment Chipko. Encara avui, la seva lluita es dirigeix contra els projectes de deforestació que es realitzen al marge de les comunitats locals i les arruïnen. El moviment Chipko organitza des dels anys setanta camps d'eco-desenvolupament per formar la gent del camp en el manteniment dels boscos. Aquesta iniciativa fa néixer el major programa de repoblament forestal del país, amb una implicació directa del govern que subvenciona aquests camps i atorga fons a les organitzacions no governamentals que hi participen.

El moviment, liderat per l'activista Vandana Shiva (1952), centra la seva acció en les multinacionals que roben coneixements ancestrals i els patenten. Se situa en primera línia de la lluita contra els acords internacionals sobre la propietat intel·lectual. Shiva inicia el programa Navdanya als anys noranta, un moviment per a la conservació de la biodiversitat i els drets dels camperols que, sobretot, es dedica a lluitar contra el monopoli que hi havia aleshores. El programa Navdanya crea bancs de llavors amb una finalitat pràctica, no de museu. Shiva inicia el moviment com un acte polític per proveir els grangers de llavors gratuïtes amb les quals puguin abastir les seves granges d'agricultura sostenible, lliures del sistema de control monopolístic de les multinacionals. Fa gairebé una dècada, les corporacions pioneres en enginyeria genètica comencen a introduir programes per convertir



Tomkin és un multimilionari que compra terres riques en biodiversitat a la Patagònia per protegir-les, però que no disposa de suficient suport social per legitimar les seves accions

els grangers a l'ús dels seus híbrids modificats. El principal argument és una millora important de la productivitat i major resistència a plagues. Pels grangers participants, el programa suposa una dependència important dels productes químics i pesticides proveïts per la mateixa empresa i, allò que és més important, l'obligació de comprar les llavors cada any.

Els programes impulsats per Shiva inclouen des de la constitució de bancs de llavors fins a la formació dels camperols en agricultura sostenible, passant per accions a nivell global com l'oposició frontal –intel·lectual, activista o fins i tot política– a la legislació per implementar les provisions del General Agreement on Tariff and Trade (GATT) sobre acords internacionals de propietat intel·lectual.² Ens trobem davant d'un tipus de moviment que ha hagut de transcendir al nivell local per aconseguir resultats i força de pressió. Davant l'amenaça de les noves tecnologies aplicades a la biologia i els seus efectes no només sobre la biodiversitat, sinó també sobre la cultura, la tradició i l'estructura social, les iniciatives Chipko i Navdanya han connectat les principals urgències locals amb la pressió a nivell global. El resultat: un moviment que ha estat font d'inspiració a molts altres indrets i que serveix també com a exemple per a la sensibilització i mobilització social contra els efectes dels organismes modificats genèticament.

L'exemple que s'acaba de descriure té com a protagonistes les comunitats locals afectades i la seva terra, liderades per una figura carismàtica que, a més, és el premi Nobel Alternatiu el 1993. De característiques ben diferents, però amb la figura del líder com a tret comú, tenim el moviment xilè de protecció de la Patagònia impulsat per l'exempresari Douglas Tompkins (1943). Aquest multimilionari es reconverteix en activista ambiental i des de finals dels vuitanta destina la seva fortuna a comprar terres riques en biodiversitat a la Patagònia Sud-americana. Amb la seva dona –també exempresaria– s'han fixat com a objectiu desenvolupar reserves naturals privades.³

La principal diferència amb la iniciativa anterior prové del fet que, en aquest cas, no es pot parlar de l'existència d'una base social que doni suport al projecte i n'asseguri aspectes importants com la transparència, la continuïtat o, fins i tot, la viabilitat. Es tracta d'una iniciativa privada i, en molts sentits, individual, trets que podrien encabir-la en les anomenades Individus No Governamentals (ING). El risc –o, fins i tot, perill– de les ING és que, més enllà de les consideracions ètiques que les moguin, no hi ha el suficient suport social que legítimi les seves accions i les traslladi més enllà de l'espai individual.

La prova de la feblesa dels suposadament lloables objectius de protecció de la natura de Tompkins està en les

2 DIAZ, J., «Vandana Shiva. La mirada ètica del sud». *Revista Medi Ambient, Tecnologia i Cultura*. Número 30, p. 77-83. 2001

3 DIAZ, J., «Comprar natura per protegir-la: de les ONG a les ING». www.xarxanet.org. 15 de novembre de 2007

El projecte Xochilt Acalt a Nicaragua pretén donar territori a les dones perquè, a través de la terra, tinguin l'oportunitat de superar la seva posició tradicional de subordinació

múltiples crítiques que rep de diversos sectors de la societat xilena, i també de la comunitat internacional. Per exemple, el moviment Atina Chile de protecció de la terra denuncia que Tompkins és el típic nord-americà que sota el colonialisme modern de l'ecologia profunda s'instal·la allà on li ve de gust. De forma irònica, aquesta organització li atribueix com a mèrit que hagi assolit en poc temps allò que va ser vetat als mapuche en lluites de segles i amb molta sang vessada: tenir el seu propi territori.⁴

Les altres crítiques tenen a veure amb el model energètic del país i provenen tant de les empreses i del govern com d'un bon sector de la societat que no accepta que una sola persona pugui limitar les aspiracions xilenes de desenvolupament tecnològic i econòmic. El fet és que les propietats naturals i protegides de l'empresari-activista barren el pas a la construcció d'infraestructures de comunicacions i línies elèctriques, a més de limitar els interessos forestals i pesquers.

El cert és que, si els objectius de Tompkins són genuïnament ambientalistes, estem parlant d'un projecte de conservació molt ambiciós que, només a la regió patagònica, suposa la protecció d'un patrimoni de 200 mil hectàrees, la meitat dintre de zones humides, incloent una illa on neix el riu Corrientes. Tota la superfície es troba habitada per una valuosa fauna sota risc d'extinció, en-

tre la que s'hi compten espècies com el cérvol dels pantans, llops de riu, jacarés, varietats de micos i al voltant de 350 aus identificades pels especialistes. El gran dubte rau en aclarir les motivacions reals d'un projecte i desvetllar les incerteses al voltant d'empreses de la família que ronden la iniciativa i enfosqueixen la seva imatge davant la societat.

Per aportar un tercer exemple de defensa de la biodiversitat a partir de la propietat de la terra anem a un moviment molt local a Nicaragua, impulsat també per líders carismàtiques i construït a partir de suports globals pel seu lligam amb un tema de preocupació global com és la justícia social i la igualtat de gènere. Es tracta del projecte Xochilt Acalt, una organització pertanyent al moviment de dones de Nicaragua que treballa impulsant projectes de desenvolupament humà amb l'objectiu de contribuir a l'eliminació de la subordinació i la discriminació de les dones del camp mitjançant l'anomenal empoderament i la incidència política en la societat. Desenvolupa processos de capacitació de gènere, fomenta la participació de les dones com subjectes actives en la producció agropecuària i comercialització agrícola, obtenció de recursos i béns, impuls de tecnologies alternatives, serveis de salut reproductiva i legalització del patrimoni de les dones. La idea bàsica és donar territori a les dones perquè a través de la terra tinguin l'oportunitat de millorar i superar importants obstacles derivats de la seva posició tradicional de subordinació.

4 PEÑA, J., «El colonialismo velado de Douglas Tompkins». www.atinachile.cl. 17 de març de 2007

La National Trust britànica neix el 1895 quan uns filantrops lleguen les seves propietats a l'organització per tal que n'asseguri la conservació de l'equilibri ecològic i del patrimoni històric

Des que es va constituir, tot el seu funcionament ha estat dirigit fonamentalment a l'empoderament integral de les dones rurals a nivell local. El centre Xochilt Acalt comença a treballar en el municipi de Malpaisillo el 1990. En un principi, s'inicien projectes de desenvolupament que tendeixen a cobrir les necessitats bàsiques de les dones. La producció agrícola i agropecuària es mostra com un camí fèrtil, en especial quan es dóna prioritat a la protecció del medi, l'agricultura ecològica i l'ús de tecnologies i materials locals per afavorir les xarxes econòmiques properes, la creació d'aliances i complicitats, i la garantia de la independència i, per tant, la sostenibilitat del projecte. Més tard, es veu que la satisfacció de necessitats bàsiques com l'alimentació, la salut, l'educació... ha d'anar acompanyada d'una definició per part de les pròpies dones dels seus interessos estratègics. A través de la participació i la formació per augmentar l'autoestima, el seu poder econòmic i les seves capacitats, es va teixint un projecte íntimament lligat a la propietat de la terra com a forma d'empoderament.⁵

Ens tornem a trobar davant d'un projecte que té com a puntal la propietat de la terra amb finalitat social i ambiental. En aquest cas, i a diferència dels exemples anteriors, la propietat de la terra és l'objectiu que s'ha de perseguir

per assolir la protecció del medi integrada amb l'emancipació social de les dones i la seva alliberació d'un model opressiu i humiliant.

Amb els exemples exposats fins ara, ja es poden identificar alguns dels trets que caracteritzen els moviments territori-societat actuals. Tots ells passen d'una manera o altra per la propietat de la terra com a forma de defensa i protecció. Tots tenen un component social fonamental, ja sigui per fer-los créixer, per donar-los suport o bé vigilar-los i per aportar una mirada crítica. Tots tenen, també, un component exemplificador molt important: són font d'inspiració per a altres iniciatives, ja sigui per seguir el mateix camí o bé per, al contrari, alertar sobre possibles efectes negatius. Justament, la característica que ens interessa destacar de forma especial és aquella que diferencia les iniciatives mostrades fins ara de les fórmules més clàssiques de protecció del territori a través de la propietat. Es tracta del fet que en aquests nous models el factor principal és el suport o contestació social, és a dir, l'èxit o el fracàs prové del paper central que juga la societat —en especial la comunitat local— però també l'entorn social que obté informació sobre el projecte i li dóna suport —ja sigui a través de xarxes socials, dels mitjans de comunicació, de la difusió per internet o per vies institucionals, polítiques i fins i tot corporatives.

Les fórmules —diguem-ne clàssiques— més antigues de propietat de la terra com a via per a la protecció ambiental, cultural, patrimonial i històrica, tenen un origen di-

⁵ ALDAKETAREN BIDEA, *La Ruta del Cambio: Historia del proceso de desarrollo llevado a cabo por mujeres nicaragüenses*. Centro Xochilt-Acalt. Bizkaiko Foru Aldundia - Diputación Foral de Bizkaia. Bilbao, 2004.

El patrimoni de la National Trust prové de donacions, herències i ingressos obtinguts de les diverses operacions comercials desenvolupades a partir del patrimoni que es gestiona

ferent i un model de suport també diferent que les fa més fortes en determinats aspectes, però també les debilita en d'altres. Per començar, es tracta de models de dalt a baix, és a dir, impulsats per poders econòmics o institucionals que han buscat (i gairebé sempre, trobat) el suport social necessari per assegurar el seu èxit i continuïtat. L'exemple més conegut i estudiat a nivell europeu i fins i tot internacional és el de la National Trust britànica, al qual ja es feia referència al principi del text.

La National Trust neix de la iniciativa filantròpica d'un grup de propietaris que van donar el seu patrimoni a l'organització per assegurar-ne la conservació natural, cultural i patrimonial. Es constitueix com a entitat no lucrativa, completament independent del govern. En l'actualitat, el seu finançament continua provenint en bona part de donacions, herències i també dels ingressos obtinguts de les diverses operacions comercials desenvolupades a partir del patrimoni que es gestiona. Aquestes operacions inclouen l'entrada als castells, monuments històrics i jardins que formen part del patrimoni de l'organització. Aquestes propietats també es lloguen i s'exploten comercialment sempre dins d'un model que posa com a prioritat la protecció.

Només al Regne Unit, la National Trust aplega un patrimoni que la converteix en la tercera propietària de terres del país, amb milers d'hectàrees de terreny i boscos, incloent més del 10% del litoral britànic i uns 300 castells i edificis històrics. Aquest patrimoni es gestiona amb una

vocació d'ús i gaudi públic integrat amb la conservació natural, cultural i arqueològica. A diferència dels foscots o qüestionables objectius de Tompkins a Xile, la National Trust té l'aval de 3,5 milions de membres i 43000 voluntaris, a part dels més de 12 milions de persones que visiten les propietats cada any. Tot i aquest important suport social, la National Trust no es pot considerar un moviment de base.

Aquest model s'ha exportat a diverses regions geogràfiques, entre elles Catalunya. Probablement per assegurar l'èxit de les iniciatives inspirades en la National Trust, els models coneguts i reeixits al nostre país també provenen de la iniciativa privada i institucional. El més conegut és la Fundació Territori i Paisatge que forma part de l'obra social de Caixa Catalunya. Si bé l'obra social és a l'origen de les caixes d'estalvi, després dels successius processos de liberalització de la banca i el sector financer, avui dia es perceben socialment no com un requeriment legal sinó, com accions de patrocini i mecenatge. Bona part de la ciutadania no és totalment conscient que les caixes d'estalvi tenen l'obligació legal de dedicar part del seu benefici a obra social i, de fet, poden arribar a percebre aquestes accions com operacions cosmètiques parapetades darrere una aclamada i ben publicitada estratègia de responsabilitat social.⁶ Tanmateix, la Fun-

6 **DIAZ, J.**, *Responsabilitat corporativa i sostenibilitat: actors socials, comunicació i governança*. Tesis doctoral – UAB. Barcelona, 2007.

La Fundació Territori i Paisatge és coneguda per haver fet possible la protecció, a través de la compra, d'espais de valor ecològic que quedaven fora de la xarxa oficial d'espais protegits

dació Territori i Paisatge és ben coneguda a Catalunya per haver fet possible la protecció, a través de la compra, d'espais de valor ecològic que es podrien haver vist amenaçats o que, senzillament, quedaven fora de la xarxa oficial d'espais protegits.

Tant l'exemple britànic com el català es poden considerar iniciatives d'èxit que han tingut una transcendència important en el territori i que han suposat la protecció de zones de patrimoni natural en relació amb la cultura, la història i les tradicions de la seva gent. Si alguna limitació es pot apuntar sobre aquests models és probablement en relació a la seva capacitat de comunicació social i de mobilització ciutadana. De fet, en termes comunicatius es considera que es tracta d'accions més properes a la filantropia i el mecenatge que no pas als moviments socials de base. Això pot suposar un relatiu afebliment de la seva capacitat d'acció i, fins i tot, de la seva continuïtat a llarg termini, si el finançament econòmic i el suport institucional i també legal no estan absolutament garantits.

Un repte pendent per a les iniciatives d'origen «clàssic» de protecció ambiental a través de la propietat és la comunicació no únicament com a divulgació, educació ambiental i sensibilització, sinó orientada a una major intervenció cívica en la presa de decisions que assegurir el suport de base, de baix a dalt. Només així els projectes d'aquestes organitzacions podran «competir» en un entorn que, afortunadament, és cada cop més actiu socialment, però que alhora, i pels mateixos efectes de la

globalització, va distanciant la gent de la seva connexió directa amb la terra.

Les mobilitzacions actuals sovint estan més alineades amb grans reptes globals com el canvi climàtic o les biotecnologies que amb la protecció de patrimoni local. En l'actualitat, les mobilitzacions de tipus local responen més aviat als paràmetres de l'anomenada «cultura del no». Es tracta de reaccions de rebuig a infraestructures o intervencions sobre el territori, que són percebudes com un risc directe sobre la salut o la qualitat de vida. L'origen de les mobilitzacions no és necessàriament –o és molt rarament– la protecció del medi i la conservació de la biodiversitat. En tot cas, aquest també és un objectiu, però secundari, que forma part del paquet d'argumentacions i reivindicacions socials.

Comença a ser urgent que les organitzacions i iniciatives conservacionistes de tall clàssic posin en la llista de les seves prioritats programàtiques, estratègies de comunicació integral i participativa que superin els vells –encara que necessaris, poderosos i efectius– models del gran documental i del centre d'interpretació i passin a dissenyar plans de comunicació basats en la intervenció directa de la societat. |

+ INFO

Articles

DIAZ, J., «Vandana Shiva. La mirada ètica del sud». *Revista Medi Ambient, Tecnologia i Cultura*. Número 30, p. 77-83. 2001.

DIAZ, J., «Comprar natura per protegir-la: de les ONG a les ING». *www.xarxanet.org*. 15 de novembre de 2007.

PEÑA, J., «El colonialismo velado de Douglas Tompkins». *www.atinachile.cl*. 17 de març de 2007.

Documentals

ALDAKETAREN BIDEA, *La Ruta del Cambio: Historia del proceso de desarrollo llevado a cabo por mujeres nicaragüenses*. Centro Xochilt-Acalt. Bizkaiko Foru Aldundia - Diputación Foral de Bizkaia. Bilbao, 2004.

Enllaços

 **Atina Chile**
www.atinachile.cl

 **The Conservation Land Trust – Fundació de Douglas Tompkins**
www.theconservationlandtrust.org

 **Fundació Territori i Paisatge**
www.caixacatalunya.es/territoriipaisatge

 **The National Trust**
www.nationaltrust.org

 **Navdanya**
www.navdanya.org

 **Xochilt Acalt**
xochilt.net

ARA CADA SETMANA LES RUTES JAUME I
Durant 16 setmanes una ruta de Jaume I amb el setmanari El Temps.



Subscriu-t'hi

Subscriu-t'hi o regala una subscripció anual a El Temps, paga només 145 euros i estalvia't fin el 30% del preu de coberta.

Aprofita aquesta oferta avui mateix i tindràs els avantatges següents:

52 exemplars d'El Temps lliurats a casa teva, tan sols per 2,78 euros cada revista.

Especials d'El temps que no pots deixar escapar.

6 números l'any d'El temps d'Art.

Garantia de reemborsament.



Subscriu-t'hi / 902 131 025 / subscripcions@eltemps.net

12082008
Jaume I

ELTEMPS

BLOC



La sostenibilitat com a model per construir un país lliure

Montserrat Bergés | Secretària de Política Territorial d'Esquerra | mberges@paeria.cat

No cal dir que l'actualitat està marcada per un intens debat sobre el greu problema de la sequera i l'ús que hem de fer de l'aigua en tots els àmbits de la nostra vida. Aquests darrers dies estem immersos en una pluja d'opinions que, si fóssim capaços de depurar-les, traient el soroll i contaminació que en alguns casos s'hi afegeixen per aconseguir altres objectius allunyats de la resolució del problema real, és possible que fos més fàcil arribar no només a un consens, sinó també a la millor solució.

Des d'Esquerra ja fa un grapat d'anys que a nivell ideològic tenim molt clar que el model de país que defensem i que volem, comporta incorporar les tres potes sobre les que pivota el concepte de sostenibilitat: territori, societat i activitat econòmica. Una mostra d'això es va posar de manifest en la darrera Escola de Tardor sota el títol Sostenibilitat: superant els tòpics.

Algunes de les conclusions més rellevants encaixen perfectament amb la tasca que duen a terme els nostres representants en les diferents administracions en què som presents i, sobretot, en aquelles on desenvolupem responsabilitats de govern. Pel que fa al bloc de sostenibilitat i territori, podem destacar la preservació de la identitat territorial que ens ha de permetre la integració del passat en el present, alhora que també ens ajuda a posar en valor el nostre patrimoni. A més a més, la planificació de l'entorn ha de ser la primera decisió per dur a terme propostes de gestió.



Pel que fa a l'aigua, hem de continuar defensant la diferència entre l'aigua com a recurs i l'aigua com a medi: un bon estat del medi ens garanteix un bon estat del recurs. Conceptualment no és correcte que la gestió de l'aigua estigui lligada directament a la demanda. Aquesta pràctica ha estat una de

les causes que fa que avui tinguem el problema de manca d'aigua de consum. Hem d'apostar per fer decreixer el consum d'aigua, i això no ha de ser sinònim de disminució d'alguns paràmetres econòmics com el PIB.

Un altre bloc que es va treballar amb profunditat va ser el de l'energia i societat, i en aquest cas es va posar de manifest la necessitat d'actuar amb urgència aplicant mesures decisives. Hem d'afrontar la realitat del canvi climàtic analitzant les oportunitats i els impediments lligats a les energies renovables, així com trencar els mites sobre l'energia nuclear.

Finalment, en el darrer bloc dedicat a l'activitat econòmica, vam analitzar quina ha de ser la nostra estratègia per assolir els espais de sobirania a nivell de sostenibilitat econòmica, com per exemple definir el nostre model energètic, afavorir l'equitat social i ambiental, treballar per una mobilitat lligada a la planificació territorial...

Aquesta ha estat una breu pinzellada sobre la important tasca realitzada per les sectorials de Medi Ambient, Política Territorial i Agricultura, així com la Secretaria de Formació, que han permès actualitzar el discurs d'Esquerra sobre la sostenibilitat. |

FÒRUM





Martí Boada

«Una societat que té problemes amb l'aigua és una societat que té conflictes molt sever»

Sergi Sol | Periodista

David Campos | Fotògraf

És temps de sequera. Fa temps que no plou, els embassaments estan secs i l'amenaça de les restriccions d'aigua cada dia és més present. El país viu una situació difícil, gairebé d'emergència nacional. Però, per què plou menys? Quins problemes es poden derivar de la sequera? Què podem fer per corregir aquesta situació?

Totes són preguntes de difícil resposta, però les seves implicacions afecten la vida quotidiana de les persones. Per aclarir alguns d'aquests dubtes hem parlat amb Martí Boada (Sant Celoni, 1949) un dels acadèmics amb la veu més autoritzada en matèria mediambiental. Llicenciat en Estudis Catalans (Universitat de Perpinyà) i en Geografia (UAB) i doctor en Ciències Ambientals (UAB), Boada encapçala les investigacions de l'Institut de Ciència i Tecnologia Ambiental de la UAB en matèria de canvi global, biodiversitat urbana i forestal i comunicació ambiental. Amb la mirada posada en la necessitat de socialitzar el coneixement, Boada ha bastit una important trajectòria que l'ha conduït a esdevenir un dels científics més rellevants del país.

Els embassaments registren uns mínims històrics i les previsions indiquen que podria arribar a condicionar el consum de boca a curt termini.

Una societat que té problemes amb l'aigua és una societat que té conflictes molt sever. En aquests moments, hi ha una situació crítica, perquè la mitjana dels embassaments es troben al 20% de la seva capacitat a l'inici de la primavera. És una situació molt extrema.

Hi ha antecedents similars?

Hem tingut episodis de fortes sequeres des de la Catalunya post industrial, però han sigut fets puntuals. Crec que això és un fenomen nou, sobretot a l'àrea metropolitana. És difícil pensar en un sistema metropolità que no tingui un flux d'entrada d'aigua pel seu mateix metabolisme metropolità, urbà. I aquesta dissortadament és la situació en què ens trobem.

Que hàgim arribat a un punt tan crític, que s'hagin encès totes les alarmes, és a causa d'una falta de previsió de l'aigua, d'una mala gestió dels recursos hídrics, o bé també es pot dir que és una conseqüència més del canvi climàtic?

És un tema que depèn d'una conjuntura. Estem en una situació especial. Les precipitacions que s'han produït els

Estem en una situació especial. Les precipitacions que s'han produït els últims cinc anys estan molt per sota del que serien les mitjanes des de principis de segle

últims cinc anys estan molt per sota del que serien les mitjanes des de principis de segle. Es pot entendre, en part, com una manifestació, no ben bé del canvi climàtic ni de l'escalfament global, sinó més aviat de canvi global. Actualment hi ha estudis molt seriosos sobre el canvi climàtic, de Barriendos –doctor en Geografia i Història i professor titular de la UB– i Martín Vide –catedràtic de Geografia Física de la UB–, que són dos geògrafs i físics molt bons que estudien les sequeres històriques a partir del nombre de vegades que els pagesos han pujat i baixat a la Mare de Déu per demanar que ploqués. Deixant de banda aquesta perspectiva i els estudis que poden fer-se a partir de tradicions com aquesta, és cert que ha plogut menys, sobretot aquests últims cinc anys, que la mitjana dels darrers 100 anys. També sabem que a Catalunya hi ha hagut un increment d'un grau en els últims 100 anys –que és molt–, fet que coneixem gràcies a les dades de l'Observatori de l'Ebre (Roquetes). Però, en canvi, durant aquests 100 anys la mitjana de precipitacions es mantenia. Però ara plou menys i de manera més extrema, plou més a la tardor i a la primavera i molt de cop. Per exemple 300 litres en un sol dia.

Aquest és un fenomen nou que alguns autors relacionem amb aquest augment de la temperatura. També hi ha hagut un augment considerable de la població. A Catalunya, en aquests moments som 7.400.000 persones, i aquesta és una xifra molt i molt superior a la de fa un segle. El consum d'aigua per càpita en aquests moments se

situa en una mitjana d'uns 140 litres diaris. No ens imaginem el que realment significa, ni la gran quantitat d'aigua que arribem a consumir cada dia, tot i que la població metropolitana n'ha fet una important reducció. I això no deixa de ser una mitjana. El municipi que més aigua gasta és Sant Andreu de Llavaneres, perquè té una tipologia d'habitatges on hi ha molta gent que utilitza un sistema de rec pel jardí o que té una piscina –poden passar dels 300 litres diaris. A l'altra banda hi ha municipis de muntanya amb uns consums molt més moderats que encara tenen aigua de pou o que tenen consums molt inferiors. Però el problema real dels embassaments és que no hi ha aigua. El que és segur és que la situació ens ha de portar a replantejar la política de l'aigua i la seva escassetat, davant unes necessitats creixents.

Disculpi l'atreviment quan m'assalta un dubte segurament poc raonat. Si en comptes de disposar de deu embassaments, en disposéssim de vint, per exemple, podríem pensar que el potencial d'aigua, en principi, seria suficient per donar resposta a situacions d'emergència com aquesta, no?

Segurament això es pot millorar. El que és necessari és fer una gestió molt més acurada i més sostenible de l'aigua com a recurs. No són aconsellables el manteniment de les formes modernes de malbaratament d'un bé escàs i indispensable com és l'aigua. Un exemple domèstic ben conegut és el del consum que suposa prémer el botó del wàter. Hi ha un estudi que ha fet un investiga-

**És difícil pensar en un sistema metropolità
que no tingui un flux d'entrada d'aigua
pel seu mateix metabolisme metropolità.
I aquesta és la situació que trobem**

dor de l'ICTA¹ que encara no ha sortit ni publicat on diu –i la dada és molt interessant– que la quantitat d'aigua de pluja que cau a Barcelona és superior al consum actual. Però és clar, amb l'actual sistema no es recullen pluvials i, per tant, l'aigua que precipita en un sistema urbà, sigui el que sigui, és escopida. Escopida en els sistemes litorals, és a dir, que va directament al mar. La ciutat no és permeable. Tot i que Barcelona té alguns aqüífers saturats, com el del Poble Nou. Aquesta curiositat és una altra dada que indica que hi ha moltes possibilitats per millorar el consum i gestió de l'aigua.

Els darrers dies s'han publicat dades on s'assegura que Barcelona no és pas de les capitals europees que més aigua consumeixen i que fins i tot asseveren que la capital catalana està bastant per sota de la mitjana europea pel que fa a consum d'aigua per habitant.

Bé, el consum d'aigua a Barcelona ha baixat. El problema que tenen països centre europeus com Suïssa és que tenen tanta aigua i tan estancada que el veritable problema és que no se'ls passi, que no se'ls faci malbé. Tot i que és cert que el consum d'aigua a Barcelona ha baixat a uns 130 litres per càpita, no és menys cert que s'ha de continuar treballant en l'arquitectura sostenible, segur.

He llegit que vostè no atribuïa els problemes d'abastament d'aigua, en determinats llocs, al consum i al malbaratament –si se'n pot dir així– que es provoca amb



¹ Institut de Ciència i Tecnologia Ambientals

S'ha de dir amb claredat que el problema de la sequera no ve en absolut pels camps de golf

els camp de golf. En una entrevista (Mathew Tree a *Passatgers*, de TV3), l'escriptor Ferran Torrent afirmava paradoxalment que, tal i com estan les coses, a la costa valenciana prefereix un bon camp de golf abans que la urbanització-depredació de la costa a base de grans edificis, apartaments o fins i tot gratacels, perquè considera que d'aquesta manera la situació és reversible. És com si plantegés alhora, davant l'evidència dels fets, de buscar un mal menor reversible.

Sí que és veritat que encara funcionem amb tòpics i que hem creat estigmes que s'han enquistat i que no responen a fets objectivament nocius o no pas tant com ens pensem. D'entrada, s'ha de dir que l'àrea mediterrània no sembla, a priori, la regió més adequada per fer-hi camps de golf. Ara, siguem raonables. Dius un camp de golf i hi ha gent que s'enfila per les parets. En canvi, no ens posem mai amb els camps de futbol i gasten més aigua, segur. I, per contra, és un tema tabú que no ha sigut mai objecte de cap titular.

Jo, que sóc un home posicionat sempre a favor del sector primari, del món pagès, forestal i ramader, per la seva funció social i socioambiental a la nostra societat i al territori —i és que som un país que no tenim cap mena d'autoestima en aquest sentit—, crec que de vegades en fem un gra massa, de tot plegat. Per exemple, al Montseny hi havia 700 masies que tenien, si fa no fa, tres hectàrees cadascuna, on una part era cereal de muntanya de regadiu, normalment blat de moro o sogro, el que vindria a ser un equivalent a 700 camps de golf.

Els camps de golf, en aquest sentit, són un element de lluita fonamentada en un tòpic que transcendeix segurament a l'impacte real. Si la gent es mobilitza perquè és un esport d'elit ho puc entendre, si parlem de lluita de classes, tot i que caldria preguntar-se si, per exemple, no hi ha avui molts més esports, com l'esquí, que segurament són bastant més cars de practicar. A vegades ens movem per situacions «papanàtiques» i no tant per reflexions solvents, contrastades. I s'ha de dir amb claredat que el problema de la sequera no ve en absolut pels camps de golf.

També passa, per exemple, amb les plantacions d'eucaliptus. En el seu moment es va fer una barbaritat fent re-plantacions massives. Però no hi ha arbres bons i dolents. Ara dius «eucaliptus» i hi ha una reacció visceral. Si parlo d'un eucaliptus parlo d'un arbre polinesi molt interessant que aquí no s'ha de plantar. Però si algú en té un al pati de casa, no passa res. Hi ha tòpics molt arrelats...

Bé, en qualsevol cas, hi ha un problema de sequera evident. Com es pot resoldre el que alguns ja han definit com una situació d'emergència nacional?

Entenc perfectament els polítics quan diuen que el sistema urbà no pot estar sense un flux d'entrada d'aigua, perquè sinó s'ensorra. La ciutat és un sistema vulnerable. L'aigua és un recurs indispensable pel funcionament del metabolisme urbà. La disponibilitat i gestió són totalment estratègiques. Per raons de tot tipus: de seguretat, hospitalàries... Entenc que, davant de la conjuntura i de les previsions que tenim actualment, s'estiguin buscant alternati-

**El que és necessari és fer una
gestió molt més acurada i més
sostenible de l'aigua com a recurs.
El malbaratament és una barbaritat**

ves. La portada amb aigua en vaixell des d'Almeria és un tema insostenible. I és d'una complexitat notòria. Perquè és clar, que els vaixells amb la quantitat d'emissions que fan, o el mateix tractament d'una aigua de boca transportada a través d'un vaixell tan gran... és insostenible però tanmateix no podem oblidar que estem davant d'una situació d'emergència... L'altra, la proposta que es fa per traspassar l'aigua des de la capçalera del Segre, la gent de la zona em diuen que la quantitat d'aigua demandada és superior al cabal, en aquests moments.

I quina és la solució adequada?

No em veig en cor de dir quina és la solució. Sóc un científic i procuro anar amb molt de compte amb el que dic. De vegades m'esgarriro del que sento a dir a determinats opinadors, de la frivolitat amb què opinen de tot i per tot, aquests tenors dels mitjans de comunicació que tant planxen un ou com fregeixen una corbata. Només de sentir-los em ve vertigen i el pitjor és que creen opinió pública amb veritats no contrastades i amb unes caixes de ressonància espectaculars. No sents mai cap opinador dir «mireu, aquest tema és tan complex que prefereixo no dir-ne res». T'hauries de guardar molt d'opinar d'aquest tema si no ho pots acreditar.

La meua percepció –a partir dels estudis que fa el meu grup, no tant d'escenaris de futur sinó de les manifestacions d'aquest canvi climàtic– és que hi ha símptomes que les coses estan canviant com a conseqüència del denominat canvi global.

I quins són aquests símptomes?

Aquest procés accentuat de «mediterraneització». El sud paisatgístic, estepari i mediterranti va pujant cap al nord territorial. Una altra manifestació del canvi global és que a Catalunya, contràriament al discurs predominant que diu que cal repoblar amb més arbres, en realitat s'està produint un augment de la massa forestal que associat a l'increment de la temperatura, augmenta l'evapotranspiració que provoca una segrestació molt més gran d'aigua. Aquest procés en part explica el descens lineal dels cabals d'aigua. Tanmateix, el discurs dominant postulen que encara hem de repoblar més. Aconseguir canviar aquestes discursos que no responen a la realitat, és d'una gran complexitat. El tema dels boscos al país sens dubte demana una major atenció estratègica i institucional car Catalunya és un país de boscos. La nostra superfície forestal és de les més elevades d'Europa, superant la mitjana de la UE, la dels EUA, la de l'Estat espanyol, la de França...

No em veig amb cor de dir quina és la solució. Podem parlar de les dessaladores però... alguna cosa caldrà fer, perquè la població creix i tot plegat són faves comptades. Segur que l'urbanisme i les construccions han d'incorporar un sistema més efectiu i estalviador. Si l'increment de la temperatura porta associat aquest canvi de pluges, aquí no sóc capaç de fer prediccions. Perquè fins i tot en els escenaris de futur ningú sap amb precisió què passarà. L'augment de temperatura és una constatació, però ningú sap dir quan es parará. Una correcció a nivell bios-



La principal demanda que li faria al conseller de Medi Ambient és que sigui clar, que sigui transparent

fèric hom la pot desplegar, l'impacte ambiental dels rius els podem corregir, els boscos també. Però en un sistema atmosfèric la nostra capacitat de correcció és molt més baixa. Podem reduir emissions, sí. Però la capacitat de corregir els desequilibris creats és molt menor. Tornant a l'aigua, la meva opinió, i no vull fer prediccions apocalíptiques, és que ens vénen anys difícils.

Si de sobte tinguéssim aquest any una primavera i tardor extraordinàriament plujoses, n'hi hauria prou per recuperar els cabals d'aigua estàndards?

Ens pot passar com aquell pagès afectat per una malaltia greu que feia temps que demana l'extremunció. Es diu que quan fou mort el combregaren; valgui aquesta cita rural com a metàfora, ben lluny de cap invocació religiosa o nostàlgica. La urgència de l'actual situació extrema és un indicador que demana actuar. A més, s'acosta l'estiu i amb el turisme es tripliquen els consums del nostre país.

Més val que no plogui tot de cop. Ens faria mal. Estem especulant, però si de sobte, si hi poguéssim intercedir i ens caiguessin molts litres d'aigua, seria una primavera molt moguda... per dir-ho d'alguna manera. Ara el que necessitem pluja que no ens caigui de cop. Alguns meteoròlegs indiquen que cal esperar el desgel, però tanmateix és que les nevades també han estat inferiors a les mitjanes habituals. Ja som a la primavera, una estació de pluja, i hem de tenir l'esperança que plogui el que toca.

El refranyer popular diu allò de «abril pluges mil» i «al maig cada dia un raig».

M'esgarribo de la frivolitat amb què opinen de tot determinats opinadors, tenors dels mitjans de comunicació que tant planxen un ou com fregeixen una corbata

Exacte. El cicle estacional de la natura sol tenir uns ritmes definits. Ara és un moment que la demanda d'aigua en els ecosistemes és molt alta perquè, a nivell de vegetal, es posen en marxa una demanda de nutrients i aigua molt gran com a conseqüència de l'arribada de la primavera. Els boscos han estat dormint i en aquest moment estacional s'activen, amb una producció de fulles espectaculars. Estem en una estació que més val que ens plogui. Més val. Si no és així, hi haurà problemes.

Hi ha precedents de restriccions severes?

En la modernitat, en l'àrea metropolitana, no recordo una regulació imposada en aquest sentit d'una manera important. Això no ha d'arribar a aquest extrem. Demano als polítics que en aquests moments siguin transparents i clars i que es belluguin, com em consta que està passant, i sé que aquesta és la principal preocupació mediambiental, en aquests moments. La principal demanda que li faria al conseller de Medi Ambient és que sigui clar, que no escatimi la transparència.

L'increment de les temperatures i aquesta falta d'aigua fan que el risc d'incendi augmenti d'una manera remarcable. Això vol dir que hi ha una situació de risc elevada, i no en el sentit forestal, sinó social. Perquè hem construït dins dels boscos mediterranis. És una cosa increïble.

El Garraf és un exemple d'això, té urbanitzacions increïbles. Hi ha poblacions com Olivella que en molt pocs anys ha passat d'una població d'un centenar de persones censades a milers que s'han instal·lat en ur-

banitzacions que s'han fet molt més grans que no pas el nucli històric.

Doncs això, precisament això, és un greu problema, i no té precedents històrics. Mai cap cultura mediterrània havia construït el seu habitatge dins del bosc mediterrani, mai. Hi havia construccions episòdiques, com els carboners, que l'usaven temporalment però no vivien al bosc. El foc forma part del metabolisme dels ecosistemes forestals mediterranis! Des del punt de vista ambiental és l'amenaça més gran que tenim, més gran que el de l'aigua. Amb l'actual sequera, el risc que es produeixin incendis és de gran abast.

Aquest incendis de gran abast no són els habituals del bosc mediterrani, sinó que són producte de la construcció en el seu mateix interior, no?

Efectivament. Per tant, el que estem veient és que no hi ha una separació ambiental i es veu clarament que hi ha una interrelació amb tot. Hi ha una interrelació entre sequera i boscos que fa que el risc d'incendi augmenti exponencialment. Tot plegat té a veure amb el model territorial i d'ocupació de l'espai. L'augment de temperatura està relacionat amb el model energètic que sosté la nostra mobilitat. És un sistema de insostenibilitat molt gran. Aquesta mobilitat té uns costos ambientals i, entre d'altres, provoquen les emissions de gasos d'efecte hivernacle, particularment de CO₂. El resultat és un excedent de carboni que no hi era a l'atmosfera, i que explica en part, només en part, aquest efecte hivernacle, del que en de-

Contràriament al discurs que cal repoblar amb més arbres, hi ha un augment de la massa forestal i de la temperatura, combinació que provoca una segrestació molt més gran d'aigua

riva un increment de la temperatura. Basar tot el nostre sistema de desenvolupament amb una dependència gairebé exclusiva en els hidrocarburs encara fa més gran el problema. Tot i que hi ha discrepàncies de tot tipus i teories per a tot, en aquests moments, el col·lectiu científic és molt pessimista respecte aquests grans problemes de la dependència del hidrocarburs. Això situa el pick oil, és a dir, el moment en què la demanda de petroli dispara pels països emergents –Xina, Índia, Brasil...– es creua amb una disponibilitat decreixent del discurs, provocant una creixent dificultat extractiva i amb l'esgotament d'alguns dels principals jaciments. Això, depenent de l'autor, ja té data. Hi ha una acceptació força estesa que sosté que en els pròxims vuit, deu anys ens quedarem a les fosques quant al recurs energètic vital. Què passarà? Estic convençut que, en tres o quatre anys, veurem grans canvis en els models energètics, en els models industrials de producció. Històricament, la indústria està fonamentada en l'explotació dels hidrocarburs, tant la farmacèutica com la del tèxtil, per posar un parell d'exemples. Ens trobem en un context que no té precedents històrics. Un nou providencialisme fonamentat en el coneixement científic i amb els avenços tecnològics que ens situen en un escenari de tranquil·litat excessiva instal·lada en el fet de pensar que som tan savis i tenim tanta capacitat científica i tecnològica que ho superarem. Però tampoc no hem d'oblidar que centenars de civilitzacions anteriors a la nostra cultura occidental post industrial, que

han tingut períodes d'inici, progrés i de decadència. La societat actual és capaç de fer grans avenços socials, científics i tecnològics. Però alhora estem en mans, de vegades, d'uns polítics a nivell planetari d'una dubtosa qualitat humana i amb uns coeficients d'intel·ligència que, si els sabéssim amb certesa, ens esgarriaríem. Només has de veure el món com va, en aquest sentit. Tanmateix, com a persona que he intentat comprometre'm sempre amb el canvi social i la lluita social, tinc tota l'esperança en la capacitat reactiva, de la que hem donat mostres socialment. És el futur, diguem-ne.

Ara que has tornat de l'Antàrtida (ha participat els darrers mesos en un estudi sobre l'impacte ambiental d'un turisme en creixement), creus que amb aquesta capacitat expansiva de la humanitat, de transformar el medi –fins i tot a vegades destruir-lo– amb el turisme, es pot tenir esperança en la societat?

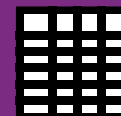
No ens podem permetre ser pessimistes. A l'Antàrtida he tingut un xoc. He vist un territori enorme no magrejat. I això té una mística, una potència molt gran. El continent està protegit per un tractat signat per 40 països, alguns dels quals hi tenen bases científiques i, d'altres, militars. T'adones que una de les característiques de l'Antàrtida és que ets en un territori nou... tens una sensació de llibertat molt gran. Tanmateix, hi ha turisme creixent que canvia la fesomia del territori atlàntic. Aquest any gairebé hi han anat 50.000 persones i, a més a més, algunes d'elles ja hi han arribat amb avió. Es produeix un fenomen de bana-

Al llarg de la propera dècada ens quedarem a les fosques quant al recurs energètic vital: l'hidrocarbur. D'aquí a poc temps veurem grans canvis en els models energètics i industrials

lització de l'espai. Majoritàriament són elits econòmiques que hi van de turisme, a les que, en alguns casos, no els importen ni els pingüins. El viatge a l'Antàrtida representa que podran dir que han estat allà, de vegades com un acte d'exhibicionisme econòmic. Gairebé és un viatge de classe. No vull desqualificar la gent que hi arriba, perquè n'hi ha que hi van per interessos culturals. Però és que només per arribar fins allí, el turista provoca un impacte ambiental molt gran. També és veritat que les companyies que organitzen els viatges subscriuen uns acords per l'impacte i han de mostrar que són respectuosos amb el discurs. Però la gent trepitja espais que no s'havien trepitjat mai i l'impacte hi és. Es prenen mesures per no contaminar, però aquella sacralitat natural... |



FULL DE CÀLCUL



La bombolla es desinfla

Enric Llarch* | ellarch@gencat.cat



El debat entorn de l'estabilitat del mercat immobiliari, un dels pilars de la nostra economia, és cada dia més present a la nostra vida quotidiana. Entendre com s'ha configurat l'anomenada bombolla immobiliària i els diferents elements que interactuen en el mercat de l'habitatge són elements clau per analitzar els hipotètics escenaris de futur i aplicar mesures correctores que, com diu Enric Llarch, afavoreixin que la bombolla es desinfi sense que arribi a explotar, el sector es modernitzi i el mercat sigui més eficient.

Fa més de dos anys que es parla d'un inevitable esclat de la bombolla immobiliària a Catalunya i al conjunt de l'Estat espanyol. L'auge del mercat immobiliari i l'espiral alcista de preus no ha estat un fenomen exclusiu de les nostres latituds, sinó que ha afectat diversos països europeus –des d'Irlanda i Gran Bretanya a molts dels països de l'est, on encara dura– i, evidentment els EUA.

* Analista econòmic de *La Vanguardia*

L'auge del sector immobiliari ve afavorit per un creixement econòmic sostingut molt superior a la mitjana europea des de mitjans dels anys '90

S'ha parlat molt de les causes d'aquest auge immobiliari, algunes de més o menys comunes a tot arreu –com ara els prolongats períodes d'intens creixement econòmic en un context de contenció de preus i de tipus d'interès– i d'altres d'específiques per a cada indret. Per entendre veritablement què passa i entrellucar per on poden anar les coses en un futur més o menys immediat, cal inevitablement fer un breu i sistematitzat repàs dels factors que ens han dut a l'actual situació, els quals també contemplen de forma sintètica l'impacte que ha tingut l'auge immobiliari sobre el conjunt de l'economia i sobre les empreses vinculades al sector.

Posteriorment, descrivim quina ha estat la concurrència de factors que han portat al desinflament –que no a l'esclat– de la bombolla i quines són les conseqüències que se'n deriven sobre el sector immobiliari i sobre el conjunt de l'economia. Finalment, mirem d'avançar quines són les perspectives que s'obren en un futur més o menys pròxim i quines alternatives des de l'acció de l'administració poden plantejar-se, ja sigui per acció o bé per omissió.

Els fets estilitzats

Anomenem fets estilitzats el conjunt de circumstàncies i fenòmens que han portat Catalunya i el conjunt de l'Estat espanyol a un període d'extraordinari dinamisme del feno-

men immobiliari, que s'estén des de 1995 fins pràcticament a dia d'avui. Alguns són prou coneguts i reconeguts. Pel que fa a d'altres, les anàlisis més habituals sovint no els han tingut gaire en compte. Per motius de claredat expositiva, en farem una exposició lineal que obeeix a una certa seqüencialitat, però hem d'entendre que bàsicament es tracta de fenòmens que en la immensa majoria s'encavalquen i es retroalimenten entre ells.

1. En primer lloc, ens trobem amb una reactivació de l'economia espanyola a partir de 1995 –després de superar per primer cop des que hi ha estadístiques fiables un exercici amb creixement negatiu. A casa nostra, l'esgotament dels efectes beneficiosos derivats de la incorporació a la Comunitat Econòmica Europea (CEE) i la ressaca postolímpica triguen un parell o tres d'anys a superar-se i, tot i alguna crisi immobiliària sonada, el mercat torna a recuperar-se. S'inicia un període de creixement econòmic sostingut, molt superior a la mitjana europea, on la disciplina en els comptes públics deriva dels compromisos de Maastricht i pressiona els preus a la baixa, element que conjuntament amb el procés de privatització i de liberalització de nombrosos sectors de l'economia –energia, transport, telecomunicacions, banca...– alliberen energies i augmenten la competència i l'eficiència de l'economia espanyola. La progressiva obertura a les importacions de països de nova industrialització també contribueixen a contenir a la baixa els preus de bona part dels béns de consum.

L'augment de competència en el sector bancari i l'elevada liquiditat existent han afavorit la concessió de crèdits hipotecaris, tradicionalment els que menor risc comporten

2. En aquest context, doncs, el tipus d'interès comencen a baixar, primer referenciats al Madrid InterBank Offered Rate (MIBOR) espanyol i des de 2002 a l'European InterBank Offered Rate (Euribor). L'augment de competència en el sector bancari i l'elevada liquiditat existent afavoreixen la concessió de crèdits hipotecaris, tradicionalment els que menor risc comporten. S'allarguen els períodes d'amortització per poder fer front a imports més elevats amb menors costos mensuals i es relaxen les condicions amb què es concedeixen les hipoteques; encara que les quantitats demandades arribin o superin el 100% del valor de taxació de l'immoble, perquè de ben segur que en pocs mesos es revalorarà prou perquè aquest percentatge baixi substancialment.

3. El creixement econòmic es tradueix en un augment continuat del nombre de persones que tenen feina. Primer, això comporta un increment extraordinari de la taxa d'activitat femenina, fins a equiparar-nos als estàndards europeus. A les noves famílies, els dos membres de la parella treballen i, encara que els salaris creixin moderadament, els ingressos familiars són més elevats i permeten accedir a nivells d'endeutament inimaginables quan no més és un dels cònjuges qui treballa.

4. La demanda no només creix per les noves famílies tradicionals. D'una banda, els nous models familiars –llars unipersonals, matrimonis separats que conviuen alternativament amb els fills, l'augment de l'esperança de vida que fa difícil esperar a disposar de l'habitatge patern

per viure-hi amb la nova família– provoquen que, amb un mateix volum de població, la demanda d'habitatge creixi i, per tant, disminueixi el nombre de persones que viu en un mateix habitatge.

5. D'altra banda, l'anomenada «demanda per millora» també augmenta, fruit d'unes expectatives laborals més bones, i dona lloc a unes noves tipologies d'habitatge –cases adossades, blocs poc densos amb zona verda i piscina comuna...– amb més espai i un entorn natural més agradable. Aquesta millora d'habitatge es tradueix tot sovint en una intensificació de la suburbanització. Al principi, el fenomen bàsicament es produeix a Barcelona i després s'estén als municipis del continu urbà i, finalment, a la majoria de capitals de comarca. La millora de les comunicacions per carretera i per tren i l'augment de l'oferta de serveis –sanitaris, educatius, d'oci...– als nous municipis d'acollida reforça i retroalimenta el fenomen de la suburbanització i la demanda d'habitatge per millora.

6. Un altre element que incideix sobre la demanda és l'interès per les segones residències, en bona part induïda per estrangers comunitaris. Molts jubilats –i no jubilats– europeus veuen a la costa mediterrània –sobretot al País Valencià, les Illes Balears, Múrcia i Andalusia oriental– un bon lloc per passar llargues temporades a l'hivern. Els preus encara són més assequibles que als seus països, les condicions climàtiques són més favorables, l'atenció sanitària és universal i de qualitat i la implantació de l'euro fa més transparents els mercats. A més, so-

La incorporació de les dones al món laboral provoca un augment dels ingressos familiars, element que permet un nivell d'endeutament inimaginable quan només un dels cònjuges treballava

vint, llogant l'immoble a turistes els mesos d'estiu, es financen la hipoteca i l'evolució dels preus fa que es tracti d'una inversió amb un alt nivell de rendibilitat, a part que l'augment continuat de la demanda facilita convertir la inversió en diners líquids fàcilment.

7. Des de les administracions locals es respon ràpidament amb un augment de la superfície urbanitzable. Allà on ja hi havia sòl qualificat com a urbanitzable, sovint des de feia dècades –com als municipis del Vallès inclosos dins el Pla General Metropolità de 1977– els propietaris enceten ràpidament processos d'urbanització. A moltes ciutats amb importants implantacions industrials al centre urbà –Barcelona, l'Hospitalet, Cornellà, Sabadell, Terrassa...– els processos de substitució s'acceleren. Gairebé cap municipi de la primera, la segona i la tercera corona metropolitana s'està d'emprendre nous plans urbanístics expansius. El fenomen es reproduïx a menor escala a l'àrea metropolitana de Tarragona-Reus i després entorn de les principals capitals de comarca.

8. D'una banda, les autoritats municipals troben en l'expansió urbana una font important d'ingressos fiscals, tant per la concessió de llicències i permisos com pels impostos que graven l'habitatge ja construït. Per a molts municipis, augmentar de dimensions comporta incrementar l'oferta d'equipaments públics i de serveis privats que pot oferir el municipi. Aquest argument resulta suficient per abocar-se a una política urbanística expansiva. També són freqüents les «polítiques de campanar»: a veure

qui creix més ràpidament i, aparentment, esdevé més important. N'és només un exemple l'afany de Terrassa d'arribar als 200.000 habitants abans que Sabadell. Fora de Catalunya, sovint els nous desenvolupaments urbanístics trenquen la continuïtat urbana i s'associen a algun nou equipament privat, sigui un camp de golf o un centre comercial. Hi ha casos en què es pacten compensacions amb els promotors urbanístics en forma d'inversions per al municipi. En d'altres, les compensacions són més obscures i irregulars.

9. Les autoritats urbanístiques autonòmiques oscil·len entre posar un cert fre i una certa racionalitat –continuïtat urbana, accessos i plans de mobilitat, equipaments públics, subministraments...– i un campí qui pugui, en algun cas amb irregularitats financeres i tot. Al marge d'això, l'augment d'activitat urbanística també comporta increments a curt termini en els ingressos directes i indirectes de les comunitats autònomes. Entre els primers, i amb una incidència molt rellevant en els impostos cedits, cal fer referència als ingressos procedents dels actes jurídics documentals i de les transmissions patrimonials.

10. L'augment de preus i el fet que molts joves hagin de renunciar a emancipar-se o hagin de marxar del seu municipi a la recerca de preus de l'habitatge més econòmics, impulsa diversos tipus d'iniciatives públiques per mirar de pal·liar el problema. Les diverses formes d'habitatge de protecció oficial, amb mòduls uniformes per a tot l'Estat, esdevenen inviables en zones com Catalunya,

Els nous models familiars, la millora de les expectatives laborals i l'interès per les segones residències provoquen un augment de la demanda d'habitatge

on els costos del sòl i de la construcció generen un nivell de preus més elevat. Alguns municipis enceten, aleshores, iniciatives d'habitatge públic a partir de l'aprofitament de part del sòl cedit per part de les noves promocions. Aquesta és una solució pal·liativa d'un mercat especulatiu i ineficient i limitada en l'espai –en aquells municipis amb una intensa urbanització de nova creació– i en el temps. Quan el creixement o la reconversió urbanística s'acaba –sovint per esgotament del sòl susceptible de ser urbanitzat– ja no es pot recórrer a aquest sòl gratuït, si més no per a l'Ajuntament.

11. El sector respon amb un esclat d'activitat constructora. Tothom es veu amb cor d'entrar en una activitat que genera uns marges molt elevats de benefici i on les necessitats de capital són més reduïdes del que sembla. Els promotors d'habitatge nou recorren sistemàticament a l'endeutament, que traslladen sempre que poden al comprador. Les entitats financeres es mostren predisposades al crèdit perquè encara que els promotors puguin retornar el crèdit quan vinguin el pis al cap de dos o tres anys, en molts casos aquests se subroguen als compradors individuals i es converteixen en veritables crèdits a llarg termini amb la millor garantia: la hipotecària. El preu del sòl es dispara i les mateixes promotores hi contribueixen perquè tothom es vol assegurar els millors terrenys –més ben comunicats, amb més equipaments en l'entorn... – per poder encetar noves promocions i fer més gros el negoci. Una part molt important de l'oferta es ven sobre

plànol, la qual cosa representa una disminució dels costos financers de promotors i/o constructors i amb la pràctica seguretat que aquell dipòsit es convertirà en una venda final.

12. Les grans empreses del sector immobiliari, i d'altres que ho esdevenen en molt poc temps, surten a borsa per assegurar-se un finançament més favorable. Els inversors responen a l'eufòria del període amb una demanda continuada de títols que provoca increments espectaculars del valor borsari de les companyies. Algunes d'aquestes, les més grans i més diversificades –amb important presència en obra pública– aprofiten la seva elevada liquiditat i el fàcil accés al crèdit per entrar en d'altres sectors, sobretot l'energètic. El fenomen és molt més intens a les empreses madrilenyes i, en menor mesura, a les del País Valencià.

13. A Catalunya, per regla general, les empreses que hi tenen la seu o el gruix de l'activitat fan gala del seny tradicional i s'endeuten moderadament, amb la qual cosa algun saberut catedràtic clama per la manca de propensió al risc del capital català enfront de l'ambició del madrileny. Cap a finals del període, però quan encara no hi ha indicis solvents de crisi, hi ha alguns moviments sonats. Primer Caixa Catalunya i després Caixa d'Estalvis i Pensions de Barcelona es desfan de les seves principals immobiliàries participades amb notables plusvàlues. La principal immobiliària amb seu a Catalunya, Sacresa, empenen una llarga batalla pel control de la madrilena Metro-

Per molts municipis, augmentar les dimensions comporta incrementar l'oferta d'equipaments i de serveis. Aquest argument resulta suficient per abocar-se a una política urbanística expansiva

vacesa, parcialment reeixida en un dels pocs casos en el conjunt de l'economia que una empresa catalana n'absorbeix una d'espanyola.

14. En tot aquest context, els preus dels habitatges creixen per sobre dels dos dígits de forma ininterrompuda. En moltes zones, en deu anys el preu per metre quadrat es triplica o, fins i tot, es quadruplica. La baixada dels tipus d'interès toca fons. Hi ha un lleu repunt al voltant del 2001, però els tipus tornen a baixar. Tanmateix, l'esforç que les famílies han de fer per accedir a la compra d'un habitatge comença a créixer de forma imparable.

15. El preu de l'habitatge nou arrossega el de segona mà, on el mercat és absolutament fragmentat i subjectiu. Aquest preu depèn bàsicament de les expectatives i necessitats de cada venedor individual, sobretot si el que vol és finançar una part del seu nou habitatge de millora i malgrat l'orientació que li puguin oferir els APIS o els taxadors. A més és un preu que no té gaires referents objectius i que, sovint, els esforços dels municipis i de les comunitats autònomes per millorar l'urbanisme i l'oferta de serveis públics de la zona contribueixen a reforçar les demandes a l'alça.

16. El mercat de lloguer és cada vegada més marginal. A les tradicionals inseguretats dels propietaris a l'hora de desnonar els morosos o de garantir la conservació de l'immoble, s'hi suma una demanda feble, que percep el lloguer només com una opció provisional mentre no es té l'estabilitat laboral o familiar necessària per convertir

una despesa –el lloguer– en una inversió –la compra. Les diferències de cost entre llogar un pis o adquirir-ne un d'equivalent a través d'una hipoteca són poc rellevants. La cultura de la propietat, la perspectiva d'unes pensions baixes i la manca de tradició en altres formes d'estalvi que no sigui l'immobiliari, fan que siguin molt pocs els qui optin per viure de forma permanent de lloguer. I més quan la progressiva aplicació de la Llei d'arrendaments urbans va eliminant aquells lloguers de per vida a preus absolutament fora de mercat que encara existeixen als nuclis antics de les grans ciutats. Finalment, tot i les oscil·lacions, el tractament fiscal de la compra d'habitatge és molt més favorable que el del lloguer, la qual cosa encara reforça més la marginalitat d'aquesta opció. A més, en el context empresarial descrit, no resulta estrany que les immobiliàries no optin a destinar noves construccions al lloguer, perquè això comporta fer una inversió a llarg termini i impedeix recuperar el capital de seguida per emprendre noves promocions.

17. El fenomen de la immigració dels darrers deu anys –que és el nucli central de l'augment en més d'un milió d'habitants a Catalunya en aquest període– també alimenta l'espiral inflacionista però, en aquest cas, des de la banda més baixa del mercat. Primer, la majoria d'immigrants extracomunitaris opten als habitatges més antics de lloguer al centre de les ciutats. En unes primeres fases, molts accepten compartir l'habitatge amb altres persones alienes a la unitat familiar i amb una sobreo-

Moltes empreses surten a borsa per assegurar-se un finançament més favorable i diversifiquen les seves inversions

ocupació que permet poder disposar d'un sostre per un import relativament assequible a canvi d'un elevat nivell de congestió. Els anomenats pisos pastera només són el cas més extern d'un fenomen que fa uns anys només es produïa en els pisos d'estudiants i, encara, amb un nivell d'ocupació molt inferior. En tot cas, aquesta demanda impulsa els lloguers a l'alça i permet que surtin al mercat molts immobles que pel seu estat de conservació no haurien tingut sortida d'altra manera. Quan, progressivament, part d'aquests immigrants van consolidant la seva situació legal, laboral i familiar, comencen a actuar com els autòctons i cerquen pisos de compra, encara que quasi sempre de segona mà i dels més econòmics. Quan es compra un pis, la sobreocupació disminueix, però es mantenen molts casos de lloguer d'habitacions per poder finançar la compra o acollida temporal de familiars més o menys llunyans que acaben d'arribar.

18. En termes macroeconòmics, la construcció i els seus múltiples efectes arrossegadors esdevé, conjuntament amb el consum, el principal motor de la llarga bonança econòmica del país i de l'extraordinària creació de llocs de treball. La contrapartida són els magres augments de productivitat i la creació d'una ocupació de baixa qualificació amb una sinistralitat molt elevada. En efecte, i en bona part gràcies a la disponibilitat de mà d'obra barata provinent de la immigració, la gran majoria d'empresaris del sector continuen emprant tècniques constructives tradicionals, que requereixen mà d'obra poc qualificada.



Les entitats financeres es mostren predisposades al crèdit per finançar una promoció, perquè a dos o tres anys vista aquest finançament es converteix en hipotèques

S'avança molt poc en termes de sostenibilitat energètica i ambiental, d'accessibilitat per a persones amb discapacitats i, sovint, els principals elements de diferenciació responen a acabats més o menys exòtics o luxosos.

19. En un mercat amb unes expectatives d'alça contínua, tots els operadors actuen amb una lògica especulativa, això sí, amb diferents marges de benefici. Especula el propietari del sòl, el promotor i el constructor. Especula el que compra sobre plànol i ven el pis quan tot just s'ha acabat la construcció –sovint sense arribar a ocupar-lo– si ja ha pujat prou de preu. També ho fa qui ven el seu pis usat i procura obtenir-ne el màxim rendiment possible. Especula l'estranger que inverteix els seus estalvis amb l'expectativa d'una elevada rendibilitat per quan sigui massa gran i hagi de tornar a casa seva perquè el cuidin els fills. Especulen molts ajuntaments que es vénen part del sòl cedit per llei en les noves promocions, perquè no saben quin equipament ubicar-hi o perquè encara no han començat a fer habitatge públic. Tot plegat, sempre sota una última premissa: que l'augment de preus i la revaloració no s'aturarà.

Causes i impactes del desinflament de la bombolla

En un mercat condicionat per una espiral alcista i on tot hom pronosticava –amb més o menys sadisme, perquè el catastrofisme sempre ven més– que aquesta situació

no podia durar gaire, el deteriorament de les condicions que n'havien fet possible l'alça continuada havia de portar a un refredament progressiu de la situació. No obstant això, quan a aquesta situació s'hi afegeix un fet extraordinari i imprevist que capgira les expectatives, aleshores aquella espiral alcista corre el risc de capgirar el seu sentit amb la mateixa o superior velocitat que abans. El fet imprevist ha estat la crisi de les hipoteques escombraria o subprime als EUA i els indicis de contaminació a tot un seguit d'entitats financeres, fons d'inversió i fons de pensions al món anglosaxó d'ambdós costats de l'Atlàntic. En el moment d'escriure aquestes línies ens trobem amb una situació pròxima a l'entrada en recessió de l'economia nord-americana i amb una desorientació i una manca de coordinació entre Europa i els EUA sobre les mesures que cal prendre per evitar-la.

La repercussió d'aquest canvi d'expectatives sobre el sector de la construcció i sobre la marxa de l'economia en general no seria tan greu si la gran majoria de factors que havien fet possible el continu augment de l'espiral alcista no haguessin canviat de signe o s'haguessin afeblit notablement. El continu augment dels tipus d'interès durant els dos darrers anys no ha estat dramàtic, perquè partíem de nivells molt baixos, però ja ha repercutit en l'alegria consumista i, sobretot, en les expectatives. Si la frenada de començaments d'any en l'Euribor es consolidés, les pressions i l'exemple nord-americà sobre el Banc Central Europeu moderessin la rigidesa dels seus

El preu dels habitatges creix de forma ininterrompuda. L'esforç que les famílies han de fer per accedir a la compra d'un habitatge comença a créixer de forma imparable

responsables i el preu oficial del diner flexionés a la baixa, les expectatives de les famílies podrien millorar.

De moment, la confiança de les famílies en l'evolució econòmica baixa –en part alimentada per les previsions catastrofistes amplificades durant la contesa electoral espanyola– i això provoca l'ajornament de decisions econòmiques importants, com la compra de béns duradors –vehicles– o de nous habitatges.

L'impacte sobre l'ocupació comença a fer-se notar amb augments continuats en els darrers mesos del nombre d'aturats. De fet, al voltant de la meitat dels nous aturats són treballadors immigrants provinents de la construcció i és dubtós –per la seva qualificació– que molts d'aquests puguin ser absorbits per la indústria, els serveis o, ni tan sols, per una eventual empenta anticíclica de l'obra pública.

Més aviat hi ha el perill que la crisi de la construcció contami ni els sectors industrials més directament relacionats –encara que molts d'ells ja no depenen tant del mercat espanyol perquè estan molt internacionalitzats– i els serveis privats, els primers perjudicats davant una eventual recessió del consum.

Els petits inversors estrangers, sobretot els britànics, també ajornen les seves decisions de continuar adquirint immobles a la costa mediterrània, tant per la incertesa com pel continuat augment de preus i els símptomes de saturació –subministres hídrics, per exemple– que comencen a aparèixer.

A la borsa és on la volatilitat és més alta. Les empreses del sector, molt sobrevalorades, perden ràpidament valor quan es coneixen les seves dificultats derivades d'un endeutament excessiu i d'unes expectatives que s'han modificat a la baixa. Les més sòlides, sigui perquè estan més vinculades a l'obra pública o perquè la seva entrada en el sector energètic no ha estat manifestament especulativa –com Acciona– aguanten millor. Però moltes compres i participacions accionaries que no han estat finançades amb recursos propis sinó amb crèdits, poden esdevenir un llast difícil de superar si no s'accepta perdre-hi moltes plomes. És el cas dels qui van adquirir Colonial a «La Caixa», o pot arribar a ser-ho el d'ACS i les seves participacions elèctriques.

Les empreses que actuen a Catalunya, més cautes o meys ambicioses, segons com es miri, tampoc no estan exemptes de problemes. En ocasions han adquirit un elevat nombre d'actius –sòl, hotels, edificis d'oficines– que ara són difícils de materialitzar i els crea problemes de liquiditat. És el cas d'Habitat. En d'altres, amb un nivell d'endeutament més moderat, s'opta simplement per reduir les noves promocions o derivar-les cap a d'altres tipus de mercats on encara sembla que hi ha demanda solvent, siguin les oficines o les naus industrials. Les empreses més potents, catalanes o no, ja fa temps que han començat a operar i a moure's desimboltament pels països de l'est –Polònia, Hongria...–, on encara subsisteix l'empenta derivada de la liberalització i de l'afluència d'in-

El mercat de lloguer és cada vegada més marginal, ja que, entre d'altres causes, la diferència entre el cost del lloguer i el de l'hipoteca són poc rellevants

versions estrangeres i els nivells de rendibilitat són encara elevats.

Els preus del mercat de l'habitatge nou es resisteixen a baixar, si més no en termes nominals. El sector creu amb fonament que entrar en una espiral deflacionària podria ser encara pitjor, no només pel deteriorament dels seus marges –que encara tenen molt recorregut potencial a la baixa– sinó perquè les expectatives de preus a la baixa poden inhibir encara més els potencials compradors si es pensen que més endavant podran comprar a millors preus. Es tracta que la bombolla perdi l'aire que calgui, però que ho faci de manera controlada, sense explotar.

De fet, històricament, els preus nominals de l'habitatge nou al nostre país no han tendit a baixar en situacions de crisi. Les promotores i constructores –que si no estan gaire endeutades, tenen uns costos fixos mínims– despareixen si són petites i poc professionalitzades o hibernen a l'espera de temps millors. Com a molt, miren de redirigir part del seu capital cap a altres negocis més o menys pròxims, com l'hoteler. Tanmateix, tot i mirar de no tocar gaire els preus nominals –que en termes reals poden baixar si no augmenten almenys al mateix ritme de la inflació– alguns promotors han començat a oferir determinats avantatges als clients per acabar d'incentivar-los: des d'una segona plaça d'aparcament gratuïta a assumir els interessos de la hipoteca el primer any. En d'altres casos es pot plantejar un fenomen fins ara inèdit: que aquell habitatge de nova planta inicialment destinat a la venda

surti a lloguer per treure'n algun rendiment mentrestant i poder afrontar la càrrega de deute que genera. En determinades zones turístiques i de segona residència, més afectades pel canvi de cicle econòmic i per una sobrevaloració de les expectatives, sí que es poden produir baixes significatives de preus en termes reals.

En tot cas, tot dependrà del nivell d'urgència que tingui el promotor per convertir en actiu líquid aquell habitatge, la qual cosa estarà molt relacionada amb el seu nivell d'endeutament. La inicial disponibilitat de representants del sector a fer que habitatges de promoció lliure puguin entrar en la nova figura protegida que impulsa la Generalitat –amb uns mòduls més acostats al preu de mercat que no pas l'habitatge protegit tradicional– demostra que hi ha qui, de forma dissimulada, pot estar disposat a vendre per sota del preu previst inicialment.

Pel que fa a l'habitatge de segona mà, el caràcter més subjectiu de la seva valoració sí que pot impulsar els preus reals a la baixa en aquells casos en què les expectatives han resultat excessives. Tanmateix, en no haver una pressió per vendre derivada de l'alentiment de les adquisicions per millora, el més probable és que hi hagi sobretot una simple disminució de les transaccions que, això sí, afectarà intensament els intermediaris del sector.

Tot aquest alentiment del sector es produeix quan subsisteix una bossa efectiva de demanda potencial insatisfeta de primer habitatge. D'una banda, els joves que volen emancipar-se o, simplement, formar una nova família;

El creixement del mercat porta a tots els operadors a actuar amb lògica especulativa. Especulen els propietaris del sòl, promotors i constructors, argumentant que la revalorització no s'aturarà

de l'altra, l'afluència d'immigrants derivada dels reagrupaments familiars –tant de família nuclear com de família extensa–, si no canvia la normativa o el zel amb què s'aplica, continuaran aportant nousvinguts malgrat la recessió econòmica i generen noves demandes d'habitatge. És cert que resulta una incògnita què faran molts d'aquests immigrants extracomunitaris si l'augment del nombre d'aturats s'intensifica i s'allarga considerablement. És possible que, en funció de l'origen i del nivell d'arrelament, alguns tornin al seu país o, un cop regularitzats a l'Estat espanyol, provin sort en altres països europeus. Però a curt termini sembla més aviat que el sol fenomen dels reagrupaments intensificarà la demanda d'habitatge insatisfeta.

En aquest context, cal valorar les benintencionades mesures públiques, tant de l'Estat com de la Generalitat, per generar habitatge amb un cert nivell de protecció pública i d'ampliar el ventall perquè s'hi puguin acollir famílies de renda mitjana-baixa. També hi ha anunciats grans propòsits per fer habitatge públic de lloguer. Finalment, les prop d'un centenar de zones de ràpida urbanització que es promouen a municipis de Catalunya que encara disposen de sòl urbà o urbanitzable disponible i que han d'incorporar almenys la meitat d'habitatges amb algun tipus de protecció pública, constitueix la iniciativa més ambiciosa –i també qüestionable– del Govern de Catalunya.

D'una banda, l'ampliació del ventall de la protecció pública cap a segments més amplis de població sembla anar en el sentit correcte. Tantmateix, quan ens adrecem

als segments més insolvents de població en època de restriccions creditícies i d'empitjorament de les expectatives, es pot produir la paradoxa que aquests segments puguin accedir a un habitatge protegit, però que el mercat financer lliure no els consideri prou solvents per accedir al crèdit hipotecari que necessiten. L'alternativa d'oferir habitatges públics de lloguer als col·lectius amb rendes més baixes topa amb els problemes de manteniment que han provocat que a gran part de l'Europa –des de la Gran Bretanya a Alemanya– que més havia promogut aquesta oferta en el període de postguerra, hagi tendit a desempallegar-se'n i vendre els immobles als seus estadants tradicionals.

En aquest sentit, els efectes perversos d'una intervenció pública directa en el mercat de l'habitatge són innumerables. Hi ha, per exemple, la picaresca de beneficiaris d'habitatge públic que no hi viuen i que l'han llogat a tercers a la sortida al mercat lliure –amb les plusvàlues consegüents– de gran part d'aquests habitatges al cap d'un determinat període; també les tensions socials que generen unes actuacions encaminades a afavorir els sectors més febles de la societat que, a hores d'ara, estan constituïts bàsicament per immigrants extracomunitaris. A això encara hi podem afegir fenòmens com la contradicció que representa que, després d'anys de criticar l'intens ritme d'ocupació del sòl per noves zones urbanes, ara s'aposti per crear-ne, de cop, un elevat nombre de noves mentre aviat tindrem un gran nombre d'habitat-

Les expectatives a l'alça capgiren a causa de la crisi de les hipoteques escombraria als EUA i els indicis de contaminació a tot un seguit d'entitats financeres a tot el món anglosaxó

ges nous sense ocupar les promocions lliures de les darreres fornades. Això sense comptar com sortiran els números als promotors privats per fer habitatge públic si el sòl que han d'adquirir és a preus de mercat. A no ser que sigui adquirit avantjosament –i cal veure com– pels respectius ajuntaments i el cedeixin per sota del preu de mercat als promotors. I si l'alternativa és incrementar les densitats, com ja s'ha fet a la zona barcelonina del 22@, el fantasma de tornar als vells models de polígons residencials del passat tornarà a ser ben present.

Algunes consideracions finals per a una política d'habitatge d'un nou tipus

Aquí no pretenem descobrir el desllorigador d'un problema tan complex com és el del mal funcionament del mercat de l'habitatge. Tanmateix, podem apuntar vuit elements de reflexió amb ànim de fomentar i reorientar un debat que sovint resulta excessivament simplista i unidireccional.

1. La primera consideració ja s'apunta en el paràgraf anterior: el mercat de l'habitatge funciona de manera deficient. Davant d'aquesta situació, els esforços des de l'Administració es concentren molt més en una intervenció pública directa que no pas a eliminar els factors que generen ineficiència en aquest mercat. És gairebé segur que resultaria més barat i, sobretot, més eficaç concen-

trar-se a fer funcionar millor el mercat lliure de l'habitatge que abocar recursos en un pou sense fons –que, a més, genera molt efectes perversos– d'actuació massiva i directa del sector públic en la generació d'habitatge protegit.

2. En segon lloc, a un problema tan complex i amb unes implicacions tan àmplies –fiscalitat sobre els usuaris, finançament dels ens locals, cultura de l'estalvi i de transmissió de patrimoni als hereus, allargament de l'esperança de vida i interrogants sobre els ingressos esperats durant l'envelliment, impacte ambiental, dotació de serveis, d'infraestructures de mobilitat...–, una política d'habitatge que pretengui ser eficient ha de ser transversal i polièdrica i abastar tots aquests aspectes alhora. És a dir, una veritable política d'habitatge no pot limitar-se a les iniciatives dels respectius ministeris, departaments o regidories.

3. La segmentació competencial –ajuntaments, comunitats autònomes, Estat– afegeix complexitat a qualsevol política de signe transversal com la que cal per abordar amb èxit les deficiències del mercat de l'habitatge. Sembla evident que tant els recursos públics de l'Estat com totes aquelles competències fiscals que afecten l'habitatge haurien de passar a mans de les comunitats autònomes. Molt probablement, la tutela que aquestes han d'exercir sobre els ajuntaments en matèria d'urbanisme hauria de ser més intensa, ja que molts d'aquests no tenen la capacitat de resisitir les pressions i les temptacions

La confiança de les famílies en l'evolució econòmica baixa provocant l'ajornament de decisions econòmiques importants, com la compra d'habitatges

que generen determinats agents del mercat immobiliari.

4. Per tot el que acabem d'apuntar, és obvi que una política d'habitatge eficient comporta tants canvis estructurals –tangibles i intangibles– que els resultats vertaders no es veuran mai en el curt termini d'un mandat electoral o dos. Cal polítiques a llarg termini, en comptes de posar draps calents i de generar l'expectativa entre la ciutadania que se solventarà el problema a base de massives i sempre problemàtiques injeccions de recursos públics.

5. En un mercat com l'immobiliari permanentment contaminat per comportaments especulatius que afecten, en més o menys mesura, tots els agents que hi intervenen, cal, en primer lloc, que les administracions, locals i no locals, deixin de practicar aquests comportaments, ni que sigui aprofitant la generació de plusvàlues, per obtenir contrapartides col·lectives. En segon lloc, cal evitar una captació privada excessiva de les rendes derivades d'inversions i d'actuacions públiques en general. Finalment, cal assegurar que hi ha un marc normatiu –urbanístic, fiscal... – estable i previsible, que no sigui susceptible de ser modificat en funció de determinades pressions o interessos conjunturals.

6. Cal introduir de manera decidida nous paràmetres fiscals que estimulin la construcció d'habitatges de forma molt més eficient que fins ara i que transformin el sector en una locomotora més potent i de nova generació per al conjunt de l'economia. Això requereix la millora de la productivitat del sector, que ha de reduir la sinistralitat

i les necessitats de mà d'obra que, això sí, haurà de ser més qualificada. Això afecta tant l'ús de prefabricats industrials que escurcen el temps de construcció i generen menys residus –o, fins i tot, aprofiten els d'altres sectors, com l'acer dels automòbils, per exemple– i menys pol·lució ambiental.

7. Cal estimular que els nous habitatges i les noves zones urbanitzades siguin molt més eficients energèticament en l'aprofitament i el tractament de l'aigua i en la selecció i el tractament dels residus. Cal promoure també que els espais comuns dels nous habitatges siguin accessibles a les persones amb deficiències sensorials o de mobilitat –especialment en un context d'envelliment generalitzat– i que els pisos siguin, en uns casos, també plenament accessibles i, en la resta, adaptables quan s'escaigui sense necessitat de fer-hi reformes estructurals. La sostenibilitat i l'accessibilitat han d'esdevenir elements diferencials decisius a l'hora d'atorgar qualitat a un habitatge –com la seguretat activa i passiva ho ha estat en el sector de l'automòbil–, especialment en un context de sobreoferta com l'actual. Si es materialitzen les zones de ràpida urbanització que promou la Generalitat, pot ser una bona oportunitat per assajar massivament aquest tipus de principis i de tècniques.

8. Cal fer una aposta decidida per la rehabilitació i millora –per exemple de l'accessibilitat– del parc d'habitatges existent. Les millores urbanístiques generals poden ser molt útils per revalorar una zona, però cal articular els

L'Estat ha de traspasar totes les competències i recursos en matèria d'habitatge a les autonomies, les quals han d'accentuar la tutela en matèria d'urbanisme sobre els ajuntaments

incentius fiscals adequats i l'agilitat –en la presa de decisions, i en la tramitació de permisos i llicències– requirida per fer un manteniment i una millora sistemàtica del parc d'habitatges existent. Cal prestar una atenció especial als habitatges insalubres –sovint sense cèdula d'habitabilitat– perquè assoleixin els requisits mínims per poder sortir al mercat en condicions normals. Cal revisar les càrregues fiscals dels edificis antics amb oferta de lloguer perquè l'eventual relleu successori no comporti el recurs a l'obsolescència com a mètode per degradar l'edifici i fer-ne inevitable l'expulsió dels llogaters a través de la substitució. |

+ INFO

Fonts

- CE, *Tractat de la Unió Europea*. Maastricht (Països Baixos), 7 de febrer de 1993.
- Corporació Metropolitana de Barcelona, *Pla General Metropolità d'Ordenació Urbana de la Corporació Municipal Metropolitana de Barcelona*. Barcelona, 1977.
- *Llei 29/1994, de 25 de novembre. Arrendaments Urbans*

EXPLORADOR



Pakistan, un invent fallit

Jaume Bartrolí* | jbartrolí.k@tv3.cat



En els últims mesos, el Pakistan ha ocupat bona part dels titulars de les seccions de política internacional dels mitjans de comunicació com a conseqüència de les turbulències generades abans i durant les eleccions de principis d'any. Uns comicis fonamentals per encarar el futur d'un país fragmentat, clau en el joc polític internacional en una de les zones més conflictives del planeta.

Cap a on va el Pakistan? L'assassinat de l'exprimera ministra Benazir Bhutto (1953-2007) pocs dies abans de les eleccions convocades per al 8 de gener, quan els pronòstics la donaven com a guanyadora, torna a posar la pregunta a la capçalera de diaris i telenotícies. La pregunta, però, fa molt que se la fan, amb preocupació encara que sense tant de rebombori, dirigents i analistes polítics d'arreu del món. El Pakistan: potència nuclear, però gegant; militar amb peus de fang; el sisè país més poblat del món amb 165 milions de persones, però fracturat en ètnies enfrontades; una societat que es debat entre les dictadures mili-

* Periodista i escriptor de viatges. Sots-cap d'Internacional de Televisió de Catalunya

Pakistan és el sisè país més poblat del món, una potència nuclear que es debat entre dictadures militars, els anhels democràtics de la població i una insurrecció armada islamista

tars, els anhels democràtics de bona part de la gent i una insurrecció armada islamista. Un país que sembla navegar a la deriva i que pot arrossegar el planeta a l'abisme. «Des de 2004, qualsevol trama terrorista mortal o frustrada a Europa i a altres llocs ha tingut el seu origen en les àrees tribals del Pakistan»:¹ ho ha dit Ahmed Rashid (1948), probablement el millor coneixedor, des de fora, de les trames islamistes del Pakistan, dels talibans i de la infiltració d'al-Qaida a la zona. Pakistan és el punt dèbil de la lluita anti-terrorista global. I encara pitjor: posseeix la bomba atòmica i té uns serveis secrets amb i inexplicables connexions amb el terrorisme islamista mundial.

Són les pors que l'assassinat de Benazir Bhutto ha tornat a posar en primer pla.

Tràgic destí d'una nissaga que va paral·lel al d'un país. Primer maten el pare de Benazir, l'expresident i primer ministre Zulfikar Ali Bhutto (1928-1979), penjat fa trenta anys per ordre del general Muhammed Zia ul-Haq (1924-1988), que l'havia enderrocat; al·menys és la versió oficial, ja que molts indicis apunten que, quan el van pujar a dalt la forca, ja era cadàver: havia sucumbit en mans dels seus torturadors. A continuació troben mort al seu apartament de la Costa Blava francesa el germà petit, Shahnawaz Bhutto (1958-1985), sembla que enverinat.

El germà gran, Murtaza Bhutto (1954-1996), després de la mort del pare crea un grup guerriller d'extrema esquerra amb base a l'Afganistan ocupat pels soviètics, i arriba a segrestar avions; tornat a la vida civil, mor el 1996 abatut en una emboscada policial, hi ha raons per pensar que organitzada pel seu rival, el marit de Benazir, Asif Ali Zardari (1956). En aquells moments, Benazir és la primera ministra i mai no es deté ningú. L'herència familiar i política l'ha agafat ara el fill gran de Benazir, un fràgil estudiant d'Oxford de 19 anys, Bilawal Bhutto (1988). De moment s'estima més restar a Anglaterra, estudiant, mentre delega el control del partit al seu pare. No se sap gaire bé com el jove hereu podrà lliurar-se del tràgic destí que persegueix la seva família.

Els Bhutto són més que una dinastia política. Són uns dels principals senyors feudals del Sind, la més meridional de les províncies pakistaneses. I des que el van fundar fa trenta anys, han dirigit el Partit Popular de Pakistan (PPP) com si fos un negoci familiar. Fet sorprenent per a un partit que es diu progressista i és membre de la Internacional Socialista.

Un fat de malastrugança

Destí tràgic, el de la família Bhutto, com tràgic sembla el destí del Pakistan i de tants milions i milions de pakistanesos que veuen com les seves expectatives d'una vida mi-

1 RASHID, A., «Los «valientes muchachos»», *La Vanguardia*. 30 de desembre de 2007. Sobre la situació del Pakistan l'endemà de l'assassinat de Benazir Bhutto, veure també el seu anàlisi d'urgència RASHID, A., «Un gigante entre pigmeos políticos» *La Vanguardia*, 28 de desembre de 2007.

El Pakistan és el punt dèbil de la lluita antiterrorista global. I encara pitjor: posseeix la bomba atòmica i té uns serveis secrets amb inexplicables connexions amb el terrorisme islamista

llor no es compleixen, sinó que més aviat empitjoren amb el pas dels anys. Molt abans de l'assassinat de Benazir, el 1983, la història de la família i del país la va novel·lar l'escriptor Ahmed Salman Rushdie (1947) en un llibre revelador: *Shame*.² Tot dibuixant una al·legoria màgica, Rushdie fa un retrat descarnat, desolador i desesperançador del Pakistan, centrat entorn de personatges com el president Iskander Harappa, el general Raza Hyder, que l'enderroca i el fa penjar de la forca després de mort, i Arjumand Harappa, més coneguda com la Verge Bragues de Ferro, filla del president assassinat. Tots són personatges clarament identificables. «Miri on miri, veig alguna cosa de què avergonyir-me», confesa Rushdie al principi del llibre.

Destí tràgic també el del mateix Rushdie. Tal com una roda de dissort, sembla com si un fat de mal averany envoltés tot i tothom que tingui una relació amb el Pakistan des de la seva fundació el 1947. Rushdie va néixer el 19 de juny d'aquell any a Bombai, dos mesos abans de la partició de l'Índia. Fill d'una família musulmana xiïta, quan tenia 14 anys el van enviar a estudiar a Anglaterra. En sortir de Cambridge, Rushdie va viure al Pakistan, on els seus pares, com tants indis benestants de fe islàmica, hi han emigrat seguint el somni d'una pàtria musulmana. El jove Salman entrà a treballar en la nova televisió del país, però la seva heterodòxia topà de seguida amb els prejudicis religiosos i polítics dominants. Desil·lusionat, se'n torna a la Gran Bretanya. Per a

molts muhajirs –refugiats (nom que es dóna als indomusulmans que emigren al Pakistan després de la partició)–, el Pakistan ha resultat el fracàs d'un somni col·lectiu.

Esdevingut escriptor de renom mundial, la publicació de Els versos satànics li ha suposat el rebuig generalitzat del món islàmic. El febrer de 1989, l'aiatol·là Ruhollah Musawi Khomeini (1902-1989) va dictar la fàtua condemnant-lo a mort per blasfem i apòstata. El ninot de Rushdie va ser cremat mil i un cop als carrers del Pakistan, i durant les manifestacions hi va haver víctimes mortals.

Fa anys que, contravenint al somni laic del seu fundador, Mohammed Ali Jinnah (1876-1948), el Pakistan ha entrat en un procés d'islamització. Entre 1977 i 1988, el dictador Muhammed Zia ul-Haq (1924-1988) el va impulsar des del poder per congraciarse amb els partits d'islamistes i mirar d'augmentar la seva magra popularitat. Comptava amb el suport explícit del govern nord-americà. En aquella època, la URSS havia envaït el veí Afganistan, instal·lant-hi un règim titella, i Washington veia els militars pakistanesos com una barrera per evitar que el «contagi» comunista arribés fins al subcontinent indi. Temien que la URSS es fes amb un accés directe a l'oceà Índic, just a les portes del petroli del golf Pèrsic. A més, el Pakistan servia de base de la resistència afganesa –els grups de mujahidins islamistes que combaten contra els soviètics– i els nord-americans comencaven a proporcionar-los armes, via la CIA i el seu agent, Osama Bin Laden (1957). Eren els temps de la Guerra Freda i l'únic que importava

² Publicat en castellà per Editorial Alfaguara (Madrid, 1985) amb el títol *Vergüenza*.

Un país que no hauria d'existir. Aquesta és la millor definició del Pakistan: curta, concisa, tràgicament exacta. Un país inventat per un grapat d'universitaris indomusulmans

era guanyar-la a qualsevol preu. Sense saber-ho, els EUA estaven fabricant al Pakistan els seus dimonis actuals.

El 1989, quan les bandes de fanàtics recorrien els carrers del Pakistan cridant proclames de mort contra Rushdie, feia un any que el dictador Zia ul-Haq havia mort en un misteriós accident d'avió, al costat d'un grapat dels seus generals i de l'ambaixador nord-americà. Un altre assassinat mai resolt. Hi ha indicis que un gas podria haver adormit tripulants i passatgers. I s'ha apuntat al darre del complot la mà d'algun servei secret estranger, bé la KGB, bé la CIA. En tot cas, aquella mort va permetre de celebrar eleccions democràtiques i la primera victòria electoral de Benazir Bhutto. La filla va succeir en el poder al general que li havia mort el pare. Però la successió no va comportar gaire canvis en política exterior. L'ajut del govern de Bhutto a la guerrilla islamista afganesa va fer un salt endavant. Temps després, durant el seu segon mandat, ajudaria els talibans a fer-se amb el poder a l'Afganistan a expenses dels mujahidins, sempre amb el suport de Washington. Els monstres acaben matant el pare –o la mare en aquest cas– que els van crear.

L'Índia, una civilització esquinqada

Un país que no hauria d'existir. Aquesta és la millor definició del Pakistan: curta, concisa, tràgicament exacta. Un país que va ser inventat durant la primera meitat del se-

gle XX per un grapat d'universitaris indomusulmans. Mai abans en la tres vegades mil·lenària història de l'Índia no havia existit un país que es digués Pakistan, ni un estat musulmà que ambicionés aplegar el musulmans del subcontinent. Hi havia hagut, és clar, molts estats principescos governats per sobirans islàmics, fins i tot algun imperi, però els seus dominis no eren estats musulmans. El que més s'hi va assemblar va ser l'Imperi Mogol, fundat al segle XVI per un conqueridor d'origen afganès que deia que era descendent de l'emperador Tamerlà (1336-1405) i fins i tot del gran Khan dels mongols Genguis Khan (1165-1227).

Babar (1483-1530) i els seus hereus es feien anomenar padishah de l'Hindustan, senyors de l'Índia. Però aquell imperi que abraçava gairebé tota l'Índia, encara que dominat per una dinastia musulmana, no era un estat islàmic, sinó un estat pluri religiós, pluricultural i plurilingüístic. A la cort, totes les idees i religions eren debatudes, i els súbdits de l'emperador de les diferents comunitats vivien sense gaires problemes. Tot això ho explica el jesuïta català Antoni de Montserrat (1536-1600) –que recorre l'imperi acompanyant l'emperador Jalaluddin Muhammed Akbar (1542-1605)– al seu llibre Ambaixador a la cort del Gran Mogol, la millor descripció de l'Índia feta per un viatger europeu durant el segle XVI.

L'Índia és un món en si mateix. Des de fa milers d'anys és un espai cultural, religiós i lingüístic unit en la diversitat, com ara Europa o la Xina. Separada dels veïns per barres naturals: deserts, serralades o selves, l'Índia va seguir

La unitat de l'Índia, mantinguda durant mil·lenis malgrat invasions i conquestes, es trenca el 1947 amb la partició de l'Imperi Britànic de l'Índia ens dos estats: l'Índia i el Pakistan

durant mil·lenis la seva pròpia evolució. Va crear una civilització única, que té una religió pròpia: l'hinduisme. Després, la mateixa civilització índia va donar lloc a altres religions —el budisme, el jainisme, el sikhisme— o en va rebre de fora —el zoroastrisme (que encara practiquen els parsis), el cristianisme nestorià (arrelat a les costes de Malabar), el judaisme, l'islam... Però la civilització índia és tan forta que integra totes les religions dins del seu si. Les impregna d'un mateix misticisme, d'una similar posició davant la vida i la mort. Un musulmà panjabi o sindhi té molt més en comú amb un hindú panjabi o gujarati que no pas amb un correligionari iranià, centroasiàtic o, per descomptat, àrab.

Aquesta unitat, mantinguda durant mil·lenis malgrat invasions i conquestes, es va trencar el 1947 amb la partició de l'Imperi Britànic de l'Índia ens dos estats: l'Índia i el Pakistan. El dramàtic procés de partició que va acompanyar la independència l'expliquen molt gràficament Dominique Lapierre (1931) i Larry Collins (1929-2005), amb el seu peculiar estil periodístic, a *Freedom at Midnight*.³

Un país inventat

El 1947, data del naixement del Pakistan, només feia 15 anys del primer cop que s'havia parlat d'un estat musul-



³ Publicat en castellà per l'editorial Plaza i Janés amb el títol *Esta noche, la libertad* (Barcelona, 1975).

La idea original era crear el Pakistan per donar un estat als musulmans indis. Però no un estat islàmic, ni molt menys islamista, sinó un estat laic i democràtic, copiat del model anglès

mà separat. Va ser el 28 de gener de 1933, en un document llegit a Londres per un universitari indomusulmà. Proposava agrupar les províncies de majoria musulmana en un estat propi –l'únic que podia salvar-los, deia, de quedar en mans dels hindús. Fins i tot va proposar un nom per al nou país: Pakstan, això és, 'el país dels purs' en urdu, però també l'acrònim de les inicials en anglès de les cinc províncies que l'han de formar: Panjab, Afghanistan (província del nord-oest), Kashmir, Sind, i tan de Balutxistan. Un dels que l'escoltaven mentre exposava la seva tesi era Jinnah. La seva primera reacció va ser de dir-li: »El seu Pakistan és un somni impossible.« Catorze anys més tard, Jinnah es convertiria en el «pare» d'aquell Pakistan «impossible».

En un principi, Jinnah havia lluitat per la independència d'una Índia unida i va militar al partit del Congrés Nacional Indi, com Jawaharlal Nehru (1889-1964). Però va xocar amb Mohandas Karamchand Gandhi –conegut com a Mahatma Gandhi– (1869-1948). Mai no li van agradar ni les maneres de fer de Mahatma ni la seva desobediència civil. Això el va portar a trencar amb el Congrés i entrar a la Lliga Musulmana. I el 1937, quan el Congrés va rebutjar compartir el poder amb la Lliga Musulmana, es va girar cap a la idea de la separació, cap al somni del Pakistan independent.

Un Pakistan per donar un estat als musulmans indis. Però no un estat islàmic, ni molt menys islamista. Jinnah, que no freqüentava les mesquites i era aficionat al xam-

pany, al conyac i al vi de Bordeus sense fer-se cap mala consciència, volia un estat laic i democràtic, copiat del model anglès en què ell s'havia educat i que admirava.

Al final, és la tossuderia de Jinnah davant de l'últim virrei britànic, Lord Louis Mountbatten (1900-1979), la que va portar al naixement del Pakistan. El títol de Pare de la Nació li és de tota justícia. La intransigència del partit del Congrés a fer concessions hi va ajudar. I la matança d'hindús perpetrada pels musulmans de Calcuta el 16 d'agost de 1946 –6.000 morts en un sol dia–, va ser el desencadenant de fets violents sense fi. Semblava com si la convivència fos impossible.

Una divisió absurda

Probablement fou Gandhi, qui millor va entendre la barbaritat històrica de dividir l'Índia. L'apòstol de la no violència va proposar a Lord Mountbatten de donar el govern de l'Índia independent a Jinnah i els musulmans, abans de no acceptar la partició. Veia preferible posar els 300 milions d'hindús sota el govern dels 100 milions de musulmans, abans de separar-los. Mountbatten va dir que estaria d'acord si el partit del Congrés ho acceptava. Però Gandhi no va poder convencer-los. Nehru i el Congrés li van donar l'esquena. L'Índia es va dividir desencadenant una brutal onada d'odis, matances i fins i tot una guerra; un caos que faria entre mig i un milió de morts i vint mili-

El Pakistan ha fracassat? Mentre que l'Índia va camí de convertir-se en una potència econòmica mundial, el Pakistan és a la cua del món en renda per càpita, riquesa, producció, educació...

ons de refugiats, i que encara ara té serrells inconclusos, com la disputa del Caixmir, dividit entre els dos països per una fràgil línia d'alto el foc.

La major absurditat és que el somni d'una pàtria musulmana deixava un terç dels musulmans fora del Pakistan i dins de l'Índia. Convertits en encara més minoria, esdevindrien les primeres víctimes del conflicte, condemnats a ser vistos com una cinquena columna de l'enemic. Després de la partició, l'Índia comptava amb més de 30 milions de musulmans. Avui sumen 150 milions –gairebé tants com els habitants del Pakistan.

A cinquanta anys vista, la partició fou, probablement, la pitjor de les solucions possibles. N'hi havia d'altres? El líder dels païxus, el cap tribal Abdul Ghaffar Khan (1890-1988), creia abans del 1947 que sí. Com Gandhi, era un fervent partidari de la no violència. El «Ghandi de la frontera», l'anomenaven. Ghaffar Khan defensava que s'havia de mantenir l'Índia unida, tot donant a cada territori etnolingüístic la màxima autonomia, amb una constitució federal, laica i democràtica: les províncies de majoria musulmana podrien mantenir així el control sobre el seu destí. Però si això no fos possible, deia Ghaffar Khan, l'altra solució natural era la divisió de l'Índia, però no en dos estats artificials, sinó a partir de les realitats sobre el terreny: les identitats comunitàries –gairebé nacionals– sorgides al llarg de la història dins de la casa comuna índia. O sigui, defensava crear un estat independent per a cada una de les identitats històriques: sindis, panjabis, païxus,

caixmiris, bengalis, hindis, rajastanis, tàmls, telugus, biharis, assamesos, gujaratis...

El Pakistan, experiment fallit? Només cal mirar l'odiosa comparació entre l'èxit de l'Índia, camí de convertir-se en la tercera potència econòmica mundial d'aquí a quinze o vint anys, i el fracàs del Pakistan, condemnat malgrat la seva bomba atòmica a la cua del rànking mundial en renda per càpita, riquesa, producció, educació o benestar dels seus habitants. Les nacions no s'inventen. I quan un país no té una ànima col·lectiva, el fracàs és assegurat.

La religió com a únic lligam

El Pakistan, nascut de la independència, estava format per dos territoris separats geogràficament per 1.500 quilòmetres de territori indi: el Pakistan Occidental i el Pakistan Oriental, l'antiga província de Bengala Oriental. Aquell Pakistan només duraria 24 anys. El 1971, després d'una cruel guerra d'independència, el Pakistan Oriental es va separar amb el nom de Bangla Desh. El somni d'un estat per als musulmans indis s'ha mostrat impossible.

Ha quedat el Pakistan Occidental, des de llavors conegut com Pakistan a seques. Continua sent un mosaic de pobles, però almenys units per una continuïtat geogràfica. Els panjabis són els majoritaris (el 44%) i les altres ètnies es queixen, amb raó, que acaparen la majoria de càrrecs i que controlen l'exèrcit, l'administració i els recursos.

Les nacions no s'inventen. I quan un país no té un ànima col·lectiva, el fracàs és assegurat

Els sindis representen el 14% i habiten al Sind –la regió que va donar nom català a la síndria– on hi ha Karachi, la caòtica i superpoblada megàpolis, el principal port i zona industrial del país. La família Bhutto és del Sind, i allà hi té el feu electoral. Però la província viu fortes tensions ètniques que aviven un cert sentiment independentista: la massiva immigració de paixtus, i la presència de més de 6'4 milions de mohajirs, que parlen urdu, han deixat els sindis en minoria a les ciutats. Els esclats de violència són habituals.

A l'oest del país hi habiten dues altres grans ètnies, també de llengua indoeuropea, però no de la branca indòaria sinó irànica: són els paixtus i els balutxis. Tots dos pobles tenen estructures tribals, tots dos tenen una fortíssima identitat nacional, i tots dos estan dividits actualment entre dos o més països. Els paixtus, també coneguts com paixtuns, patans o afgans són 25 milions al Pakistan (el 15% de la població) i 14'5 milions a l'Afganistan, país que tradicionalment governen. Són ells, els que nodreixen les files dels talibans i tenen en el conreu de l'opi una font imprescindible d'ingressos. Ni els britànics abans ni els pakistanesos ara han controlat efectivament mai les àrees tribals de la frontera del nord-oest on viuen.

Els balutxis sumen només el 3'5% de la població i viuen dispersos per la muntanyosa i desèrtica província del Balutxistan. Havien format un regne independent fins que el 1870 van ser repartits entre l'Imperi Britànic, l'Iran i l'Af-

ganistan. Sempre hi ha hagut moviments polítics i guerrilles independentistes, així com revoltes periòdiques, tant a la part pakistanesa com a la de l'Iran.

Cap al nord, al territori d'Azad Kashmir (Caixmir Lliure), hi viuen els caixmirs. El territori de Jammu i Caixmir, de majoria musulmana, va quedar repartit arran de la guerra de 1947-48 entre el Pakistan i l'Índia, i la infiltració de guerrillers islamistes, pro-pakistanesos o independentistes des del Pakistan a la part de l'Índia, és un motiu continuat de tensió entre els dos països.

Més al nord encara, ja a les fronteres amb la Xina i aïllats en les seves valls de l'Himàlaia, hi viuen una munió de pobles d'origens i llengües diverses i població escassa; indoeuropeus com els kohistanis, els chitralis o els shina de Gilgit; d'origen tibetà com els baltis, musulmans xiïtes; i fins i tot alguns inclassificables per als lingüistes, com els burushaski de Hunza, molts d'ells ismaïlites... Els més singulars i misteriosos de tots són els 3.000 kashash, que habiten a la vall de Chitral: practiquen una religió politeïsta, i ells mateixos es consideren descendents dels exèrcits macedonis d'Alexandre el Gran (356a.C.-232a.C.), que va passar per les seves collades ara fa 2.300 anys.

Per damunt d'aquesta multitud de llengües, l'urdú apareix com a oficial juntament amb l'anglès. És des de fa alguns segles la llengua franca dels musulmans del nord de l'Índia i bàsicament es tracta de l'idioma hindi escrit en escriptura àrabiga, amb incorporació de paraules per-

Juntament amb la religió, l'exèrcit és l'únic element de cohesió nacional. I el preu que han hagut de pagar ha estat terrible: el país ha viscut més de la meitat de la seva història sota dictadures militars

ses i àrabs. El Pakistan la considera la seva llengua nacional, malgrat que només deu milions de persones la tenen com a materna, la majoria mohajirs.

Actualment, la República Islàmica del Pakistan és un estat federal amb 4 províncies que tenen parlament i govern propi amb certa autonomia, dos territoris federals a més de la capital, i les àrees tribals administrades federalment. No sembla fàcil que el país es pugui trencar. L'exèrcit és massa fort. Però mala cosa per a un país, quan l'exèrcit és la institució més sòlida i poderosa i quan s'ha d'erigir com a màxim garant de la unitat. Juntament amb la religió, les forces armades són l'únic element de cohesió nacional. I el preu pagat ha estat terrible: el país ha viscut més de la meitat de la seva curta història sota dictadures militars.

I ara què?

«El Pakistan va quedar sumit ahir en un caos inimaginable, un dolor esclafador i una commoció aclaparadora després de l'assassinat de Benazir Butho», escriu Ahmed Rashid l'endemà de la mort de l'exprimera ministre... Quatre mesos després es pot dir que el país encara se n'ha sortit prou bé. Però, es podrà omplir el buit deixat per la líder assassinada?

A Benazir se li poden trobar molts defectes. La seva etapa al poder està plena d'errors i de zones fosques,

però dins de l'actual panorama pakistanès representava la millor esperança d'un govern laic més o menys democràtic, d'un cert equilibri entre el poder civil i el militar, de més independència i llibertat per a la premsa i la judicatura, d'un cert fre als excessos dels zelotes de l'islamisme, una certa moderació en les relacions amb l'Índia... Benazir era la millor garantia per a una democràcia laica –amb totes les imperfeccions que es vulguin-. I l'esperança dels EUA, la Gran Bretanya i altres governs occidentals d'avançar cap a un Pakistan més presentable i més compromès en la lluita contra l'islamisme radical.

Benazir havia estat destituïda dos cops pels militars, acusada de corrupció i incompetència. I el seu marit, l'actual cap del Partit Popular de Pakistan, és conegut com a Mister 10 % per les comissions que suposadament cobrava. Que Benazir fos corrupta entra dintre del possible. El Pakistan és un dels països més corruptes del planeta. Però, per la mateixa raó, les proves presentades contra ella no tenen cap valor, les proves falses es fabriquen del no res. La corrupció és un càncer en metàstasi generalitzada.

Si alguna cosa ha quedat clara arran de les eleccions del passat 18 de febrer, és el rebuig massiu dels pakistanesos envers el president Pervez Musharraf (1943). La seva Lliga Musulmana, fins ara governant, ha quedat relegada a un tercer lloc, i la coalició de partits islamistes que li donen suport, i que tenia el poder a la turbulenta província del nord-oest, ha perdut estrepitosament. Ara,

Benazir era la millor garantia democràtica i l'esperança dels EUA i la Gran Bretanya d'avançar cap a un Pakistan més compromès amb la lluita contra l'islamisme radical

els dos partits de l'oposició que durant els últims trenta anys s'han repartit el poder entre dictadura i dictadura, formen aliança de govern: tenen una majoria absoluta de 197 escons d'un parlament de 344. No s'han d'esperar, per tant, gaires canvis. Manaran els mateixos que ja han manat abans.

El nou govern té moltes urgències: reduir el dèficit fiscal creixent, aturar la inflació disparada, solucionar el llarg conflicte del Caixmir amb l'Índia i derrotar els islamistes armats. Això és el més immediat. Després –millor seria que de forma paral·lela– hauria de tractar els mals endèmics: millorar les condicions de vida de milions i milions de pakistanesos que viuen amb sous de misèria, donar educació a la meitat de la població infantil que ara no en rep, acabar amb la discriminació flagrant de la dona i els costums tribals que la fan víctima de tota mena d'agressions... Una tasca gegantina, en un país de 164 milions d'habitants.

El perill islamista radical

L'islamisme polític, els partits més o menys democràtics, no passen el seu millor moment. La població els ha donat l'esquena. Senyal que l'islamització imposada des de dalt pot ser més superficial del que es podia pensar. Però l'altre islamisme, el militant i armat, va a l'alça.

«Actualment, els extremistes islàmics al Pakistan –més que no pas els que operen a l'Iraq o a l'Afganistan– repre-

senten la més gran amenaça per l'estabilitat mundial»: així de contundent es mostra Ahmed Rashid.⁴

Les informacions que arriben són prou intranquil·litzadores. Gairebé no hi ha dia que passi sense algun atemptat suïcida o un atac armat contra patrulles de l'exèrcit, que molt cops acaben amb la mort, captura o fugida dels soldats. Els talibans pakistanesos són membres de la indomable ètnia dels paixtus. Després de l'11-S, l'exèrcit pakistanès, pressionat pels EUA, ha perseguit i eliminat els membres àrabs d'al-Qaida, però no s'ha atrevit a tocar els d'ètnia paixtu, ni a enfrontar-se seriosament contra els talibans afganesos. En part, per la por a un xoc frontal contra els 25 milions de paixtus del país; en part, perquè bona part de l'oficialitat de l'exèrcit és ella mateixa paixtu. I en part, perquè els militars continuen veient els talibans com una moneda de recanvi per si el govern afganès del president Hamid Karzai (1957) bascula massa cap a l'Índia, el gran enemic. Segons Rashid, avui en dia els talibans i al-Qaida estan molt millor establerts als territoris del nord-oest que no pas abans de l'11-S, i tenen milers de militants pakistanesos que abans no tenien.

I una altra qüestió inquietant: fins a quin punt l'islamisme radical no està infiltrat en l'exèrcit, els serveis secrets i els cos fronterer –la força paramilitar–?

Durant anys, i amb el suport nord-americà, els serveis secrets pakistanesos han estat alimentant els talibans af-

4 RASHID, A., «Los «valientes muchachos»», *La Vanguardia*. 30 de desembre de 2007.

Si alguna cosa ha quedat clara arran de les eleccions del 18 de febrer passat, és el rebuig massiu dels pakistanesos envers el president Musharraf

ganesos. Són ells, els serveis secrets, qui els han donat vida i els han portat al poder. Tot això ho deixa ben establert Rachid en un llibre definitiu: *Taliban. Militant Islam. Oil and Fundamentalism in Central Asia*.⁵ La intel·ligència militar alimenta també les xarxes islamistes locals, en un intent d'ampliar l'escassa base social de la dictadura. Però aquestes influències a l'ombra mai no van només en una direcció. Les infiltracions comencen sent d'anada, però acaben sent també de tornada. Arriba un moment en què són vasos comunicants. Fins a quin punt els islamistes no s'han infiltrat en l'espionatge militar? Des de fa anys, els serveis secrets pakistanesos han agafat autonomia i ja no obeeixen a ningú, no obeeixen al 100% el president Musharraf, no obeeixen el nou govern civil de coalició, i fa molt que van deixar de seguir les directrius de Washington. Un cop més, els dimonis creats es tornen contra els seus creadors.

I mentrestant, la premsa nord-americana informa que és impossible seguir el rastre de bona part dels cinc mil milions de dòlars que els EUA han donat al Pakistan en ajut –tres quartes parts per despesa militar. Un cop més, la corrupció fa pensar que milions i milions de dòlars s'han evaporat, això si no han anat, directament, a alimentar l'enemic islamista. Un error descomunal. El que necessita Pakistan desesperadament no és augmentar

la capacitat del seu exèrcit, sinó la qualitat de vida dels seus habitants, per què l'esperança desterrí el fanatisme com alternativa a la misèria quotidiana en què ara viuen.

La gent, el millor del país

Per sort, el Pakistan té un tresor: la seva gent. Qualsevol que hi hagi anat ho pot certificar. Malgrat totes les dificultats, els pakistanesos sempre estan disposats a oferir un somriure al visitant, a aturar el que fan per oferir-li una estona, unes paraules, una tassa de te. Callats, sacrificats, tenen unes immenses ganes de tirar endavant, de treballar per millorar la seva vida, de viure en pau i en llibertat, sense extremismes religiosos ni dictadures militars. Tenen la força suficient per tirar endavant, malgrat tots els obstacles als què han de fer front.

El recent reportatge emès pel programa «30 Minuts» de TV3 era revelador. Dirigit per Joan Roura i amb el títol *Made in Pakistan*,⁶ mostrava amb rostres, cada un amb un nom i cognoms i una història al darrere, com el caciquisme domina la política. Com un terç de la població no té cap cobertura sanitària. Com el govern gasta 14 vegades més en armament que en educació. Com, mentre els industrials viuen en mansions de luxe estrafolari, els tre-

⁵ Publicat en castellà per l'editorial Península amb el títol *Los talibán. El islam, el petróleo y el nuevo «Gran Juego» en Asia Central* (Barcelona, 2001).

⁶ Signat per Joan Roura, Jordi Regàs, Enric Miró i Lluís Bacardit. Emès per TVC el diumenge 17 de febrer de 2008.

Amb aquest panorama, no és estrany que tants pakistanesos s'aferrin a l'esperança d'emigrar a Europa i que desenes de milers s'hi hagin establert durant els últims 15 anys a Catalunya

balladors de les fàbriques tèxtils deslocalitzades d'Europa o Amèrica guanyen sous de 70 dòlars mensuals per 48 hores de feina setmanal, fabricant els texans de marca que després es vendran aquí a 100 euros o més. Amb sous així, les famílies no poden arribar a finals de més. Això fa inevitable que fins a cinc milions de nens treballin per sous de pura estafa. Desenes de milers de nenes ho fan en el servei domèstic des dels 9 i 10 anys. No s'hi pot fer res. Les famílies ho necessiten per no morir de gana. Pa d'avui, misèria de demà. Tots aquests nens no poden anar a l'escola. I, encara que ho volguessin, no hi ha escoles públiques per a tots. Vint-i-cinc milions d'infants no reben ensenyament en un país on l'analfabetisme arriba al 50% de la població. D'aquí l'èxit esfereïdor de les madrasses islamistes gratuïtes, on amb diners provinents sobretot de l'Àrab Saudita, s'enseny a llegir i escriure i a recitar de memòria l'Alcorà... en àrab, una llengua que no entenen. A part d'això, els nens aprenen poc més, potser a sumar i restar, però se'ls imbueix de fonamentalisme i, en alguns casos, directament se'ls entrena en la lluita armada.

Això no té només uns efectes desestabilitzadors enormes pel país. Provoca altres efectes perversos, com incrementar encara més si fos possible que el Pakistan sigui una societat masclista fins al vertigen. Els homes són els que interpreten l'Alcorà i, naturalment, l'usen per perpetuar els pitjors costums tribals, que de musulmans no en tenen res. La crema de dones és habitual: un mitjà

més fàcil i barat de desfer-se de l'esposa que el divorci. Les violacions col·lectives, els assassinats, la violència de gènere de tota mena, es fan amb tota impunitat: la corrupció sempre ho tapa tot, o gairebé tot. Un informe del Fòrum Econòmic Mundial situa el Pakistan en l'avantpenúltim lloc mundial en benestar de les dones.⁷

Amb aquest panorama, no és estrany que tants pakistanesos s'aferrin a l'esperança d'emigrar a Europa i que se n'hagin establert desenes de milers a Catalunya durant els últims 15 anys.

Té solució, el Pakistan? Millor deixar la pregunta a l'aire que no pas donar una resposta negativa. |

⁷ FÒRUM ECONÒMIC MUNDIAL, *Women's empowerment: measuring the global gender gap*. Suïssa, 2005.

+ INFO

Articles

RASHID, A., «Los 'valientes muchachos'», *La Vanguardia*. 30 de desembre de 2007.

RASHID, A., «Un gigante entre pigmeos políticos», *La Vanguardia*. 28 de desembre de 2007.

Llibres

DE MONTSERRAT, A. *Ambaixador a la cort del Gran Mogol*. Edició i traducció d'Alay, J. L. Pagès editors. Lleida 2002.

LAPIERRE D. i COLLINS, L., *Esta noche, la libertad*. Plaza i Janés. Barcelona, 1975.

RASHID, A., *Los talibán. El islam, el petróleo y el nuevo «Gran Juego» en Asia Central*. Península. Barcelona, 2001.

RUSHDIE, A. S., *Vergüenza*. Alfaguara. Madrid, 1985.

RUSHDIE, A. S., *Els versos satànics*. Columna. Barcelona, 1989

Fonts

 FÒRUM ECONÒMIC MUNDIAL, *Women's empowerment: measuring the global gender gap*. Suïssa, 2005.
www.weforum.org/pdf/Global_Competitiveness_Reports/Reports/gender_gap.pdf

Documentals

ROURA, J. (dir.) «Made in Pakistan». *30 Minuts*. TVC. Sant Joan Despí, 2008.

Enllaços

 Govern del Pakistan
www.pakistan.gov.pk

 Lliga Musulmana
www.pml.org.pk

 Partit Popular del Pakistan
www.ppp.org.pk

 President del Pakistan
www.presidentofpakistan.gov.pk

ARXIU



La Guerra del Francès: una història de revoltes socials, reformes impossibles, revolucions inesperades i mites nacionals

Jordi Roca* | jordi.rocav@campus.uab.cat



Enguany es commemoren 200 anys de l'inici de la Guerra del Francès, conflicte que marca l'entrada a l'època contemporània de Catalunya i assenta les bases de la construcció de l'Estat liberal espanyol. Per primera vegada, les elits catalanes poden participar en el projecte d'Espanya, reivindicant la construcció d'un estat que tingui en compte els drets i les llibertats del nostre poble. En certa manera, amb l'acció dels diputats catalans s'inicia una etapa de relacions entre Catalunya i Espanya marcada per la voluntat catalana de transformar l'Estat espanyol. Dos segles més tard, el somni de l'Espanya amiga dels primes diputats catalans comença a esvair-se.

El bicentenari de la Guerra del Francès i de la Constitució de 1812

La flaire de la commemoració de la Guerra del Francès i de la Constitució de 1812 inunda les llibreries amb un re-

* Doctor en història contemporània per la UAB

La Guerra del Francès és la manera com els catalans anomenem popularment les guerres napoleòniques que tenen com a camp de batalla els territoris de la monarquia espanyola

guitzell de publicacions. Per molts –potser per la majoria– l'interès per la guerra i la constitució rau en la possibilitat de trobar els orígens de la nació liberal democràtica espanyola. Un dels màxims especialistes sobre la Constitució de Cadis, Joaquín Varela Suanzes-Carpegna, escriu que tem que el PSOE no reivindiqui el llegat del liberalisme democràtic i social –que té la seva acta fundacional el 1812–, per la pressió que pateix dels anomenats nacionalismes perifèrics i alerta dels perjudicis que suposa que el discurs polític del PP monopolitzi la commemoració de la Constitució de 1812. Varela emfasitza les continuïtats que existeixen entre els redactors del codi gadità i el constitucionalisme progressista de l'actual PSOE. D'altres historiadors, com l'analista del discurs polític Javier Fernández Sebastián, posen en dubte que l'Espanya democràtica de començaments del segle XXI arrenqui amb la Constitució gaditana, i insisteixen més en la seva transcendència com a mite polític, associada per molts espanyols als ideals democràtics.

Massa vegades s'ha volgut interpretar la Constitució de 1812 en funció del significat que els liberals de la segona meitat del segle XIX li atorgaren. Una Constitució excessivament dominada per l'esperit revolucionari però que és el fonament de l'estat liberal i de la moderna nació espanyola. Interpretació que fa fortuna, arribant fins al bicentenari. La historiografia catalanista, de la mà de Ferran Soldevila (1894-1971), també es fa deutora d'aquets significats i llegeix el codi gadità com «la base constitucional a l'unitaris-

me espanyol i feien un pas més, importantíssim, en el camí de la centralització i de l'uniformisme, fins al punt que cal posar les Corts de Cadis en la sèrie de les grans fites que marquen aquell camí: Casp, matrimoni de Ferran i Isabel, victòria de Felip V.»¹ Els artífexs d'aquella Constitució no la conceben per aniquilar els costums, les llibertats i les tradicions polítiques catalanes. Els diputats catalans participaren entusiastament en la construcció del primer projecte liberal de nació espanyola, maldant per incorporar-hi la història de drets i llibertats de Catalunya, i la nostra tradició política constitucional. Durant la gènesi i formació de l'estat liberal, els representants dels ciutadans catalans s'esforcen per articular un projecte nacional espanyol que permeti encabir-hi la realitat del Principat. En altres paraules, els liberals catalans volen tenir un paper preeminent en la vertebració de la naixent nació liberal espanyola, apel·lant a una tradició política i una cultura constitucional pròpia, que no té cap mena de miraments en expressar-se en llengua castellana.

L'esclat de la guerra al Principat

La Guerra del Francès és la manera com els catalans anomenem popularment les guerres napoleòniques que tenen com a camp de batalla els territoris de la monar-

1 SOLDEVILA, F., *Història de Catalunya*. Edhasa. Barcelona, 1963. Pàgina, 1291.

Napoleó vol engrandir l'imperi amb les terres que hi ha entre l'Ebre i els Pirineus. A finals de 1807 els exèrcits napoleònics s'endinsen en territori català per conquerir la conca de l'Ebre

quia espanyola. Durant dues dècades, França i Anglaterra s'enfrontaren a Europa, a Amèrica, a la Mediterrània i a l'Atlàntic per decidir quin és el model polític i econòmic que ha d'imposar-se al vell continent. Catalunya, durant poc més d'un lustre, es converteix en un dels escenaris bèl·lics d'aquest conflicte internacional d'abast mundial. Amb l'expansió de la Revolució Francesa, l'Espanya borbònica trenca la política tradicional dels pactes de família amb França, que ha prevalgut durant el segle XVIII, per aliar-se amb el seu rival, Anglaterra. L'imperi napoleònic amb el domini de la península Ibèrica pretén contraestimar el poder marítim anglès a l'Atlàntic i consolidar el seu control sobre la Mediterrània. Per la seva banda, Anglaterra cerca ports i aliats que li garanteixin la supremacia en les rutes comercials. Tots dos contendents també dirimeixen a la península Ibèrica el futur dels mercats colonials americans.

Napoleó Bonaparte (1769-1821) és el fill més pervers de la Revolució Francesa i, oblidant els seus preceptes i derogant les seves conquestes polítiques i socials, envia els seus conciutadans més enllà de les fronteres franceses, embolcallats amb la retòrica revolucionària i difonent arreu la promesa d'unes tènues reformes polítiques. La inèrcia del projecte imperial no pot aturar-se i l'emperador clava la seva mirada sobre el territori del rei d'Espanya. Un imperi que, com tots els altres, ha de créixer per sobreviure. L'Ebre ha de ser-ne la nova frontera. El projecte napoleònic pren cos en el tractat de Fointanebleu, el 27

d'octubre de 1807. Allà, Napoleó promet a Manuel Godoy (1767-1851), home fort de Carles IV (1748-1819), una part de Portugal –la somiada corona dels Algarves– si permet que les seves tropes creuin Espanya per envair el país veí. L'ambició desmesurada de Godoy el cega i no s'adona de les intencions reals de l'emperador. Napoleó vol engrandir l'imperi amb les terres que hi ha entre l'Ebre i els Pirineus. A finals de 1807 els exèrcits napoleònics s'endinsen en territori català per conquerir la conca de l'Ebre. El mes de març de 1808, de sobte, tot canvia: la destitució de Godoy i l'abdicació de Carles IV en favor del seu fill, Ferran VII (1784-1833) –el motí d'Aranjuez–, provoquen una crisi dinàstica que amenaça d'esfondrar la monarquia. L'emperador és un home ambiciós i veu la possibilitat de convertir Espanya en un regne satèl·lit, col·locant-hi de monarca el seu germà Joseph Bonaparte (1768-1844). Napoleó aprofita l'oportunitat que li ofereix el destí i canvia d'horitzó. El seu nou objectiu és el control de la monarquia i de tots els seus territoris, inclosos els americans.

L'enfrontament amb els francesos.

De la revolta social a la revolució política.

La primavera de 1808 és temps d'incertesa. La crisi de la monarquia espanyola i la presència de les tropes franceses establertes a Barcelona i al castell de Figueres des-

Els catalans s'alcen contra l'invasor, però ahora també ho fan contra el mal govern de Godoy i contra un sistema social caduc i despòtic. La Guerra del Francès té un marcat component social

perten dubtes, si no por, entre els catalans. Les notícies dels fets del 2 i 3 de maig a Madrid converteixen el malestar dels catalans en indignació i ràbia. La darrera setmana de maig tothom parla de les revoltes d'Aragó i València. Els enfrontaments amb els francesos i amb els que hi col·laboren s'estenen arreu. Aquell juny de 1808 esclata la revolució quan es coneix la notícia de l'abdicació de Ferran VII i de tota la família reial en favor de Joseph Bonaparte. A les elits dirigents del Principat, com diu l'historiador Maties Ramisa, no els queda més remei que reconèixer el protagonisme del poble, ampliant –encara que escassament– la representativitat de les noves institucions, les juntes, i emprant un nou llenguatge que evoca contínuament el poble i la nació espanyola. A Barcelona s'arrenquen els bans en què es comunica l'abdicació dels Borbons, mentre que a Manresa es crema el paper segellat emès per les noves autoritats.

Els catalans d'arreu del país s'alcen contra l'invasor, però ahora també ho fan contra el mal govern de Godoy i contra un sistema social caduc i despòtic. A principis de juliol de 1808, Manresa, Tortosa, Martorell, Balaguer, entre altres localitats catalanes, viuen enfrontaments entre els veïns i les autoritats. El poble manifesta violentament el seu malestar i fa evident la seva voluntat de subvertir l'ordre establert. Els governadors de Manresa, Vilafranca i Tortosa, i l'alcalde d'Olot perden la vida a mans d'un poble arrauxat. El 19 de juliol el batlle de Martorell, ratificat per les noves autoritats que organitzen la resistència, li comunica al coman-

dant general de l'Exèrcit les seves dificultats per imposar-se al poble, que percep la guerra com una refutació de l'ordre social vigent: «se me dio por respuesta que ahora no abía Bayle, ni Rey, ni Dios, y que todos somos iguales. Estas no esperadas palabras infunden al pueblo un orgullo sin freno y que no poniéndose un pronto y rígido remedio va a producir las más fatales y funestas consecuencias».² Les foguerades de descontentament popular i la revolta social sobrevenen durant tots els anys de la guerra. Joseph-Marie de Gérando (1772-1844), baró de Rathsamhausen, intendent dels departaments del Segre i del Ter, l'abril de 1812 relata als seus superiors de París la destrucció en massa dels títols de propietat als arxius notariais i a les escriptories senyoriales per part dels insurgents.

Durant el cent cinquantè aniversari de la guerra, Jaume Vicens Vives (1910-1960) insisteix en el caràcter de revolta social de la Guerra del Francès, ahora que posa de relleu el projecte de reformes polítiques de les juntes provincials i les preocupacions socials de les juntes corregimentals. Pocs anys després, Pierre Vilar (1906-2003) escriu que la guerra reflecteix el descontentament de la població catalana, i les juntes plasmen la voluntat dels catalans de participar en la construcció de la unitat nacional. Tot plegat dota la guerra d'uns trets que van més enllà de la lluita contra l'estranger. S'ha associat a la guerra

² MOLINER, A., *La Catalunya resistent a la dominació francesa (1808-1812)*. Edicions 62. Barcelona, 1989. Pàgina 42.

La política «catalanitzadora» francesa no obté l'èxit desitjat. El projecte napoleònic de segregar Catalunya de la monarquia espanyola no compta amb la col·laboració significativa dels catalans

el component de revolta social i popular, afavorint la revitalització d'una de les moltes denominacions que els coetanis li donaren, la Guerra del Francès. Poques dècades després, la història de la revolució monopolitza les pàgines que la historiografia dedica a la Guerra del Francès. L'historiador Antoni Moliner es submergeix en l'estudi de les noves institucions polítiques que apareixen durant la guerra –les juntes–, encarregades de vertebrar la resistència contra l'invasor i d'articular un projecte de reforma de les anquilosades estructures polítiques de la monarquia.

A començaments del segle XXI, el professor José Álvarez Junco ressegueix la gènesi de la denominació de Guerra de la Independència per referir-se a aquell conflicte, corroborant que no és la més emprada pels seus protagonistes. El seu èxit està estretament lligat a les necessitats d'un règim liberal moderat mancat de cohesió social que ubica, durant la Guerra del Francès, el paradís de la unanimitat dels espanyols, fent fonedís el llast de la història d'una guerra marcada per la revolució i per la profusió de propostes per construir la nació espanyola. La utilització del terme Guerra de la Independència permet diluir les diferències entre les famílies polítiques liberals, les tradicionalistes i les carlines, construint un referent prou ambigu perquè tothom se'l pugui apropiat a la seva manera. La glorificació de la guerra comporta l'apaivagament, sinó l'oblit del record de la revolució política, de la conflictivitat social i de la diversitat de propostes per bastir la nació espanyola.



El 26 de gener del 1812 Napoleó fa efectiva l'annexió de Catalunya a l'Imperi, i és dividida en els departaments del Ter, del Segre, de Montserrat i de Boques de l'Ebre

La Junta Superior de Catalunya: entre la tradició i la revolució

La invasió francesa desencadena una crisi de la monarquia de proporcions inimaginables. La resposta tradicional de la població enfront les situacions d'excepcionalitat política són les juntes. Així, el buit de poder, la necessitat d'articular la resistència contra l'ocupant i la pressió popular susciten la formació de juntes de Govern i Defensa i, com a conseqüència de la captivitat del monarca, es converteixen en les dipositàries de la sobirania encarregades de gestionar la supervivència de la monarquia borbònica. D'altra banda, els nous òrgans revolucionaris pateixen l'animadversió de les velles autoritats que s'han de sotmetre a la seva autoritat. A cada ciutat i poble neix una junta, que s'agrupa amb d'altres en juntes corregimentals, a partir de la divisió borbònica de Catalunya. Aquestes, al seu torn, organitzen la Junta Superior Provincial. Al capdavant de les juntes hi col·loquen aquells que millor garanteixen la recreació mítica d'un sistema polític tradicional: els eclesiàstics i les velles autoritats. A l'estiu de 1808, les juntes obren lleugerament les portes als representants gremials, als mestres o d'altres sectors socials professionals per apaiagar l'agitació social que imbuïa el Principat. Les juntes han nascut per preservar l'ordre social, per defensar la propietat i per lluitar les propostes més subversives.

El retorn a la tradició esdevé revolucionari. Les juntes es proclamen sobiranes concentrant el poder polític, mili-

tar i fiscal. La recuperació de l'ordre públic, la defensa de l'estructura social vigent i l'organització de la resistència davant les tropes napoleòniques és la tasca prioritària de les juntes. La Junta de Lleida és la primera que es constitueix, el 28 de maig, composta per 29 vocals, sota la presidència del bisbe. Tres dies després ho fa la de Tarragona i a primers de juny les de Manresa, Igualada, Girona i Vic. A instàncies de la Junta de Manresa es constitueix el 18 de juny a Lleida la Junta Superior de Catalunya, amb els vocals de totes les juntes corregimentals del Principat, presidida pel bisbe, Jeroni Maria de Torres (1784-1816). A la Junta li pertoca l'exercici de la sobirania plena encarada fins llavors en la figura del monarca.

Les juntes són un instrument de gestió de les situacions revolucionàries, acotant les propostes polítiques i socials dels revolucionaris de la primera meitat del segle XIX, i alhora esdevenent àmbits que fomenten l'àmplia participació política dels ciutadans. La pràctica política de la formació de juntes concilia el desenvolupament de projectes polítics revolucionaris amb la construcció d'una nació espanyola que enforteix l'autonomia política de les províncies.

El nou òrgan de govern de Catalunya s'ha d'encarregar de nomenar un nou capità general, formar un exèrcit, organitzar els recursos dels quals disposa i reformar el pla de recaptació d'impostos. La Junta Superior ratifica les competències absolutes de les juntes corregimentals enfront dels ajuntaments i el control sobre les juntes locals.

Les reformes polítiques imposades per l'administració napoleònica no troben gaire ressò en el Principat, ja que els francesos no arriben mai a controlar eficaçment les zones ocupades

Un nou teixit polític ha desnaturalitzat les institucions borbòniques. De totes maneres, les relacions entre les juntes corregimentals i la Junta Superior no són sempre bones, però res comparable amb la desconfiança que manifestaren els capitans generals per les juntes.

Als capitans generals els costa d'admetre la sobirania que emana de la Junta Superior i actuen com si l'estat absolutista bastit sobre el Decret de Nova Planta no s'hagués esfondrat. La supremacia del poder militar a Catalunya sembla que ha arribat a la seva fi. Així, la Junta Superior adverteix els militars que la seva legitimitat es fonamenta en la tradició política catalana basada en la cultura constitucional i en la representativitat que li han conferit les juntes corregimentals del Principat: «buena armonía esperaba esta Junta compuesta de individuos de todos los corregimientos, sustituida en el lugar y vez de Cortes generales con que este Principado en largos siglos dichosamente se ha gobernado»³ La manca d'entesa amb els militars s'arrossega durant tota la guerra, i l'hem d'atribuir a la desconfiança que les juntes provincials generen al Govern –la Junta Central, primer; més endavant, la Regència i les Corts–, pel seu funcionament excessivament autònom.

De la Junta Suprema Central a la formació de les Corts de Cadis

La Junta Suprema Central es constitueix com a màxima autoritat de la monarquia el 25 de setembre de 1808, a Aranjuez, i unes setmanes després la Junta Superior de Catalunya ja manifesta que els recursos enviats per la Junta Central per sufragar la despesa militar són del tot insuficients. L'any següent la situació no canvia, i la Junta Catalana es dirigeix a les de Cartagena, Múrcia, Almeria i a la Central, demanant una remesa de blat per l'exèrcit. La Central i d'altres juntes li envien partides d'aliments i recursos quantioses, però són insuficients. Tot i les dificultats econòmiques, la Junta Catalana no desobeeix la Central i respecta escrupolosament la legalitat vigent, cercant recursos sota les pedres.

El 20 de maig del 1809 la Junta Suprema Central decideix convocar Corts. La Junta Superior de Catalunya es fa ressò de la notícia i difon una circular que incentiva els catalans a participar en la reforma política. Entre les moltes respostes rebudes per la Junta Catalana hi destaca la d'un dels homes forts de la junta, Marià Alegre baró de Castellet (1759-1827), en la qual exigeix una renovació de les institucions polítiques mitjançant unes noves Corts. El seu informe dissenya unes noves Corts estamentals, on estan representats tots els territoris del rei d'Espanya, i els representants que s'hi apleguen han estat escollits a través de juntes corregimentals i provincials. La proposta

³ MOLINER, A., *La Catalunya resistent a la dominació francesa (1808-1812)*. Edicions 62. Barcelona, 1989. Pàgines 68-69.

El terme Guerra de la Independència uneix les famílies liberals, tradicionalistes i carlines, creant un referent comú que obvia la diversitat de propostes per bastir la nació espanyola

de reforma del baró reflecteix el contingut reformista de les idees polítiques que tenen alguns dels homes de la Junta Catalana. Les autoritats catalanes malden per combinar les reformes institucionals amb la irrupció dels principis del liberalisme polític. Ja siguin liberals o reformistes els representants del Principat, la reunió de Corts els proporciona, per primera vegada, l'oportunitat de participar activament en la construcció d'una nova estructura política basada en la monarquia borbònica, la nació espanyola.

La convocatòria de les Corts estava prevista per al mes de març del 1810. La Junta de Catalunya escull el seu representant a les Corts, Josep Espiga i Gadea (?-1824), d'acord amb les instruccions que ha rebut de la Junta Central. L'elecció dels diputats a les Corts es fa durant el juliol del 1810. La Junta Superior de Catalunya lliura els poders als diputats catalans i els dona unes instruccions, redactades pel també diputat Felip Aner d'Esteve (1781-1812), en les quals s'esbossa el seu projecte polític. Els diputats catalans han de lluitar per la generalització dels drets i la uniformització de la legislació a totes les províncies de la monarquia. Si no assoleixen aquest objectiu, es plantegen mantenir com a mínim els furs i els drets que el Principat havia tingut en temps de la dinastia dels Àustries. La Junta Catalana considera que les Corts han de traçar un camí de llibertats que ha de tenir com a punt de partida la tradició de llibertats i drets dels catalans. El segon objectiu dels diputats catalans és la formació d'un cos polític elec-

tiu que representi cadascuna de les províncies i les doti d'autonomia política. En aquell cos polític provincial –les diputacions– hi conflueixen la pràctica política desenvolupada per les juntes provincials amb competències pròpies, i un component autònom i descentralitzat. La Junta Catalana ha traçat un horitzó polític basat en la voluntat d'amalgamar la tradició catalana de drets i llibertats, amb la pràctica política autonomista de les juntes i les noves idees del primer liberalisme. Les instruccions de la junta defineixen el seu projecte per vertebrar políticament la pluralitat territorial de la nació espanyola.

Els diputats catalans a Cadis

Una vintena de diputats són els escollits per representar Catalunya a les Corts de Cadis. N'hi destacaren pocs i els més actius són Aner d'Esteve, Antoni de Capmany (1742-1813), Ramon Llätzer de Dou (1742-1832), Jaume Creus, Espiga i Gadea, Joan de Balle, Francesc Morros i Ramon Utgés. Els diputats catalans tenen un coneixement escàs de les realitats polítiques i administratives de l'Estat. Tampoc no dominen l'art de l'oratòria en llengua castellana i estan força allunyats dels grans temes d'interès que preocupen els il·lustrats castellans. Els debats configuratius del reformisme il·lustrat castellà no havien suscitat gaire interès a Catalunya, ja que no responen als problemes de la societat catalana.

Els diputats catalans participaren en la construcció del projecte liberal de nació espanyola per incorporar-hi la història de drets i llibertats de Catalunya i la nostra tradició política constitucional

D'aquesta manera, els diputats catalans no exerceixen un paper preeminent en les Corts de Cadis. L'única excepció és de Capmany, qui ha estat considerat com una de les grans personalitats de l'etapa parlamentària gaditana. De Capmany articula una formulació de la nació espanyola basada en el respecte a la història, als costums i l'economia de diverses entitats polítiques precedents, les províncies d'Espanya, tal com afirma l'historiador Javier Antón Pelayo. De totes maneres, l'ombra de Capmany tal vegada no ens ha deixat veure l'actuació d'altres diputats. Espiga i Gadea és l'únic diputat pel Principat que forma part de la comissió constitucional i participa en la redacció del discurs preliminar de la Constitució del 1812. De la mateixa manera, Aner d'Esteve és el diputat més prolífic, però la mort el sorprèn el 1812, i de tota la muntanya d'intervencions a les Corts en destaca la vehement defensa que fa de la unitat del territori català.

Al marge d'aquests diputats, en el si dels representants catalans durant l'etapa gaditana només hi trobem un grup coherent, el dels reaccionaris. A de Dou, Utgés i Creus els uneix la voluntat de frenar qualsevol reforma política i preservar l'ordre social establert. Durant la legislatura madrilenya, de Dou conspira amb altres diputats catalans per desfer l'obra política gaditana. Un joc de nens, si ho comparem amb la conspiració reialista del Manifiesto de los Persas (abril del 1814), que aboleix la Constitució del 1812 i obre la porta a l'absolutisme de Ferran VII.

El mite de la riquesa de Catalunya i d'una fiscalització menor a la de la resta de la monarquia encara té vigència entre algunes autoritats de la monarquia. Els militars han ajudat a consolidar-lo atorgant-se el privilegi de castigar les zones desocupades pels francesos amb una contribució extraordinària de guerra. El diputat de Balle és un dels primers a témer i combatre una possible sobrecàrrega fiscal en la nova reforma de la hisenda espanyola. La pressió dels representants catalans dona els seus fruits i dissipa els mals auguris. D'aquesta manera, podem dir que els diputats catalans es converteixen en els portaveus de la Diputació i transmeten a les Corts les dues demandes principals, proteccionisme i rebaixa fiscal. El darrer any de guerra, els diputats catalans a les Corts es reuneixen dos cops per setmana a casa del diputat Oller per parlar dels afers del Principat. Sovint resolen els assumptes a través de les bones relacions que mantenen amb els polítics i les autoritats de Madrid, de manera que no s'hi fan veure gaire, a les Corts. Els primers anys del règim liberal, la majoria de diputats catalans actuen conjuntament a les Corts defensant els interessos de l'elit política i econòmica del Principat. Aquells diputats són homes de la Junta i reflecteixen el pensament de la classe política dirigent catalana, amalgamant la tradició de llibertats, la pràctica política autonomista i les idees liberals moderades. No és fins al Trienni Liberal (1820-1823) quan arriben als òrgans de poder els representants del liberalisme català més radical.

La Junta Catalana creu que les Corts han de traçar un camí que ha de tenir com a punt de partida la tradició de llibertats i drets dels catalans dotant-los d'autonomia política

Catalunya i l'imperi napoleònic

Els francesos, una vegada més, malden per usar la identitat dels catalans per segregar-los de la monarquia borbònica. El mariscal Charles Pierre François d'Angereau (1757-1816), duc de Castiglione, que havia combatut durant la Guerra Gran (1793-1795) a Catalunya, coneix de primera mà els plans que el Comitè de Salut Pública té pel Principat. La tardor de 1809 el duc és enviat a Girona per doblegar la resistència dels assetjats. Una vegada consolidat el domini napoleònic, encapçala el viratge de la política de l'emperador respecte els territoris pirinencs, impulsant la segregació de Catalunya de la monarquia de Josep I. El 10 de febrer de 1810, Napoleó signa un decret en què qüestiona la sobirania del seu germà sobre les províncies limítrofes amb l'imperi –Catalunya, Navarra, Biscaia i Aragó– i dona el govern d'aquells territoris a militars de la seva confiança. El governador de Catalunya és el mariscal d'Angereau, el qual es converteix, per la seva trajectòria i lleialtat a Napoleó, en la persona idònia per integrar el Principat a l'imperi. El mariscal, aconsellat per l'afrancesat Tomàs Puig (1775-1835), inicia una política d'atracció cap als catalans mitjançant l'ús de la llengua catalana. Però la política catalanitzadora, que no catalanista, del mariscal no obté l'èxit desitjat entre la població, i el projecte napoleònic de segregar Catalunya de la monarquia espanyola no compta amb una col·laboració significativa dels catalans. La política del mariscal basada en la pacificació del territori, la per-

suasió dels seus habitants i la reforma d'una administració francesa corrupta, descuida la guerra. D'aquesta manera, la derrota a Hostalric provoca la seva destitució.

El maig de 1810, el mariscal és substituït per Étienne Jacques Joseph Macdonald (1765-1840), que opta per la guerra i per una política d'afrancesament progressiu per assimilar Catalunya a l'imperi. L'administració es nodreix de funcionaris francesos, s'imposa la llengua francesa i es recupera la castellana en detriment de la catalana. Macdonald i Angereau mantenen relacions amb el govern de Josep Bonaparte, qui manifesta contínuament la seva oposició a l'amputació del territori. El 26 de gener del 1812, Napoleó fa efectiva l'annexió de Catalunya, que és dividida en quatre departaments: el del Ter, amb capital a Girona; el del Segre, amb capital a Puigcerdà; el de Montserrat, amb capital a Barcelona, i el de Boques de l'Ebre, amb capital a Lleida –la Vall d'Aran s'integra a França, mentre que la franja aragonesa i Andorra ho fan a Catalunya–. L'organització civil del territori està encapçalada per dos intendants, quatre prefectes i altres tants sotsprefectes. Catalunya ja és part de l'imperi.

Però a la primavera de 1813 l'imperi fa aigües per tot arreu. Napoleó redueix un bon nombre d'alts funcionaris i concentra el poder polític i militar en mans del general Louis-Gabriel Suchet (1770-1826), que s'encarrega de frenar l'avenç de les tropes angloespanyoles. Només els departaments més septentrionals de Catalunya conserven les característiques formals de l'annexió i el règim ci-

L'experiència reformista de les juntes i les Corts són els fonaments de l'obra política del liberalisme posterior

vil napoleònic mentre la baixa Catalunya resta sota la tutela omnímoda de Suchet. Des de l'estiu de 1813 i fins a la caiguda de Barcelona, 28 de maig de 1814, el territori ocupat pels exèrcits napoleònics torna a viure sota un règim militar, com havia succeït durant els primers mesos de la guerra, el règim civil napoleònic és derogat i l'administració francesa és evacuada.

Catalunya entre l'imperi i la nació liberal

Les reformes polítiques imposades per l'administració napoleònica no troben gaire ressò en el Principat, ja que els francesos no arriben mai a controlar eficaçment les zones ocupades. A més a més, el record de les reformes napoleòniques es dilueix ràpidament. Tot el contrari succeeix amb l'experiència reformista de les juntes i les Corts, que són els fonaments de l'obra política del liberalisme posterior. La pràctica política juntista consolida el sentiment provincialista de les autoritats catalanes durant la primera meitat del segle XIX. Napoleó intenta fer-se amb el suport dels catalans a través de la llengua catalana, ometent tota possibilitat de recuperar l'autonomia política que havia caracteritzat les institucions catalanes. Tot el contrari succeeix en l'altre bàndol, ja que allà els catalans obvien la qüestió de la llengua per incorporar a les noves institucions liberals la seva tradició política i cultura constitucional. |

+ INFO

Llibres

ÁLVAREZ JUNCO, J., *Mater Dolorosa. La idea de España en el siglo XIX*. Taurus. Madrid, 2001.

ÁLVAREZ JUNCO, J. i MORENO LUZÓN, J., *La Constitución de Cádiz: historiografía y conmemoración. Homenaje a Francisco Tomás y Valiente*. Centro de Estudios Políticos y Constitucionales. Madrid, 2006.

ANTÓN PELAYO, J., «Antoni de Campmany (1742-1813): Análisis del pasado catalán para un proyecto español» *Obradoiro de Historia Moderna*, número, 12. Pàgines 11-45. Universidad de Santiago de Compostela. Santiago de Compostela, 2003.

DD. AA., *Ocupació i resistència a la guerra del francès, 1808-1814*. Actes del congrés celebrat a Barcelona del 5 al 8 d'octubre de 2005. Museu d'Història de Catalunya. Barcelona, 2007.

FONTANA, J., «La fi de l'antic règim i la industrialització 1787-1868» dins de VILAR, P., *Història de Catalunya*, Volum V. Edicions 62. Barcelona, 1988.

JARDÍ, E., *Els catalans de les Corts de Cadis*. Rafael Dalmau editor. Barcelona, 1963.

MOLINER, A., *La Catalunya resistent a la dominació francesa (1808-1812)*. Edicions 62. Barcelona, 1989.

MOLINER, A., *Catalunya contra Napoleó. La Guerra del Francès, 1808-1814*. Pagès Editors. Lleida, 2007.

MOLINER, A., *La Guerra de la Independencia en España (1808-1814)*. Nabla Ediciones. Barcelona, 2007.

PUIG, L. M. de, *Tomàs Puig: catalanisme i afrancesament*. Institut d'Estudis Catalans. Barcelona, 1985.

RAMISA, M., «Guerra, economia i política a Catalunya a les acaballes de la guerra del francès» dins de *II Congrés Recerques. Enfrontaments civils: postguerres i reconstruccions*. Pagès Editors. Lleida, 2002.

SOLDEVILA, F., *Història de Catalunya*. Edhasa. Barcelona, 1963.

TOLEDANO, L. F., «La guerra de la independència como mito fundador de la memoria y de la historia nacional» dins MOLINER, A., *La Guerra de la Independencia en España (1808-1814)*. Nabla Ediciones. Barcelona, 2007.

VICENS VIVES, J., «La Guerra del Francès o de la Independència separa dos mons a Catalunya» dins de DD.AA., *Moments crucials de la història de Catalunya*. Edicions Vicens Vives. Barcelona, 1962

VILAR, P., *Assaigs sobre la Catalunya del segle XVIII*. Curial. Barcelona, 1973.

Articles

ANTÓN PELAYO, J., «Antoni de Campmany (1742-1813): Análisis del pasado catalán para un proyecto español», *Obradoiro de Historia Moderna*, número, 12. Pàgines 11-45. Universidad de Santiago de Compostela. Santiago de Compostela, 2003

XARXA



Pla d'igualtat de la Universitat Rovira i Virgili

A+C, número 19

Servei de Publicacions de la URV. Tarragona, 2008

Montserrat Palau | mpalau@tinet.org

Esriptora i professora del Departament de Filologia Catalana de la URV



Enguany, la campanya i les notícies electorals van relegar a un segon pla la diada del 8 de març, Dia Internacional de les Dones. Tot i això, nombrosos col·lectius, associacions, entitats i institucions van celebrar diverses activitats que van posar el seu granet de sorra en el camí, encara lent, de fer evidents i corregir discriminacions i desigualtats per raó de sexe. Entre aquestes activitats institucionals vull fer esment de la presentació del Pla d'igualtat de la Universitat Rovira i Virgili.¹

La URV és la segona universitat catalana, després de la Universitat Autònoma de Barcelona, que té un pla d'aquesta mena. En aquest sentit, l'Institut Català de les Dones, seguint les directrius del V Pla d'acció i desenvolupament de polítiques de dones a Catalunya 2005-2007, ja va publicar el 2006 una guia per a l'elaboració d'aquests plans per tal que les universitats puguin ser un referent bàsic en la igualtat d'oportunitats.

Els antecedents del tot just presentat pla a la URV cal anar a cercar-los al 2006 quan, per voluntat del rectorat, es va elaborar i presentar l'informe La igualtat d'oportunitats per raó de gènere a la URV –també disponible en el

web-, els resultats del qual demostraven que en la comunitat universitària de les comarques tarragonines hi havia, més que desigualtats evidents entre homes i dones, diferències i biaixos que calia corregir i millorar. Entre aquests potser el més destacable seria el del «sostre de vidre», les dificultats d'accés i la poca presència de les dones en llocs més alts i càrrecs de decisió. Ran de l'informe, el 2007, la universitat, mitjançant una comissió transversal, va elaborar el Pla d'Igualtat que, tenint en compte les noves legislacions en la matèria, marcava un seguit d'accions positives en diferents àmbits d'actuació. Així, a partir d'aquest pla, la URV haurà de tenir en compte la diagnosi i visibilització del sexisme, l'accés en igualtat d'oportunitats al treball i les seves condicions amb perspectiva de gènere, les promocions i atenció al gènere en la docència i la recerca i la representació equilibrada d'homes i dones en els càrrecs i òrgans de decisió. Un dels eixos d'aquest pla, segons contemplava la seva redacció aprovada, el maig de 2007, pel claustre, feia incidència en el compromís de la URV en l'equitat de gènere i la mesura de crear l'Observatori per la Igualtat que ha d'estudiar i diagnosticar el sexisme i, també, impulsar la implantació de les diferents mesures i fer-ne el seguiment posterior. Aquest compromís s'ha fet evident perquè, aprofitant la diada del 8 de març del 2008, s'ha presentat en públic l'Observatori per a la Igualtat de la URV i la publicació del seu Pla d'Igualtat.

¹ Podeu accedir al document a través del web www.urv.cat

Si ens preocupa que la societat sigui més justa, més lliure i més solidària, cal parar atenció a instruments que volen eliminar discriminacions alhora que advoquen per una major qualitat de vida

En principi, per a algunes persones, comentar l'edició d'un Pla d'Igualtat d'una universitat pot ser una cosa anecdòtica, però particularment em planteja una sèrie de reflexions perquè, si realment ens preocupa que la nostra societat sigui més justa, més lliure i més solidària, cal parar atenció a instruments d'aquest tipus que, alhora que volen eliminar discriminacions, advoquen per més qualitat de vida.

Les mesures legislatives ja sabem que, ben sovint, són insuficients i no acaben amb els problemes reals. El cas més roent de la nostra actualitat és el de la violència masclista contra les dones que, malgrat les lleis –i cal felicitar-nos per la propera aprovació de la nova llei al Principat-, augmenta de forma terrorífica. La legislació sobre aquest fet pot ser insuficient i criticada i, fins i tot –feta la llei, feta la trampa-, hi haurà qui n'abusi o la malinterpreti. Però, cosa curiosa, les trampes en altres lleis no tenen tant de ressò en els mitjans de comunicació ni es qüestionen amb la mateixa passió com passa en aquest cas. Sigui com sigui, les lleis han de regular les necessitats socials tot i que, com és tradicional, vagin a remolc d'aquestes i, quan es dicten, ja s'ha fet tard per la prevenció i cal anar directes a l'actuació.

Cal incidir, doncs, en crear mecanismes d'actuació per eliminar les discriminacions, que arriben fins al límit de la violència, en tots els àmbits, com l'universitari que, a més,

és lloc de formació de les generacions joves. Els anomenats feminismes institucionals van fent forat en els diferents òrgans de poder i de decisió i, així, en pocs anys, s'han aprovat lleis i plans de polítiques que opten per la igualtat d'oportunitats. Aquest és l'objectiu del recent editat *Pla d'Igualtat de la URV*. Tanmateix, hi ha dos dubtes finals que frenen l'optimisme: la legislació sovint confon iguals amb idèntics, cosa que no som ni homes ni dones; i dicta mesures, cert, però no canvia els fonaments, és a dir, l'imaginari cultural, l'ordre simbòlic. |



Inside the Economist's mind. Conversations with Eminent Economists

Paul Samuelson i William A. Barnett (ed.)

Blackwell Publishing. Malden (Massachusetts), 2006

Guillem López i Casasnovas | guillem.lopez@upf.edu

Catedràtic d'Economia i Empresa de la UPF



Sovint, la tasca de l'economista aplicat es situa enfront dels límits de la política. Fins i tot, alguns interpreten erròniament que aquesta és la missió dels economistes interessats en la política econòmica. En part, la confusió té a veure amb la semàntica anglosaxona, on termes com *Political Economy*, *Economic Policy*, *Policy & Politics* sonen molt semblants. D'aquesta manera, no acostuma a sorprendre veure economistes que passen la frontera d'ambdues disciplines sense miraments.

És clar que això és erroni o, simplement, a mi no em convenç —preocupat per saber què es pot dir sobre la base de l'evidència i la contrastació empírica d'una hipòtesi teòrica correctament fundada i que és el simple resultat de l'especulació i el prejudici ideològic. És evident que tots som animals polítics, però és bo que separem el pronunciament sobre allò del que en tenim avantatge comparativa —perquè ho sabem analitzar, derivar, interpretar amb coneixement instrumental metodològic i tècnic— del «jo crec» o el «jo penso» —comú encara a algunes altres branques acadèmiques—. D'aquí que sigui d'interès conèixer com estructuren el seu pensament els grans economistes en la disjuntiva esmentada —Wassily Leontief, János Kornai, Milton Friedman, Paul Samuelson, Jacques Drèze, James o Thomas Sargent, en-

tre d'altres grans noms—, com recull molt bé el llibre *Inside the Economist's mind. Conversations with Eminent Economists*, editat per Samuelson i William A. Barnett.

Es tracta de la transcripció d'entrevistes a economistes eminents, reconeguts unànimement per la professió, independentment de la utilització que s'hagi pogut fer de les seves anàlisis, en conversació amb altres economistes, més joves però igualment rellevants: John B. Taylor, Olivier Blanchard, Robert Solow, John McCallum, James Poterba o el coautor d'Andreu Mas Colell, Sergiu Hart. Déu n'hi do, la nòmina d'entrevistats i entrevistadors!

El llibre ens remarca que les mentalitats d'aquests economistes tenen alguns trets en comú, com la seva base analítica. No tots són matemàtics, ni es limiten a fer «petits cucs» (col·loquialment, el signe de les integrals dobles). L'element de fer el màxim per la societat des de la restricció que els recursos són escassos, és compartit. El que separa els economistes d'aquells que no ho són, és la preocupació pel cost d'una decisió, i no només pel seu benefici. No només compta com es materialitza una despesa, sinó també com s'ha finançat. Un economista no dona per bona una opció sense avaluar-ne les alternatives, per garantir que «el pitjor que fem continua essent millor que la millor de les coses que no fem». Sap que el cost rellevant no és el cost directe comptable, sinó el cost d'oportunitat total de les conseqüències del què es fa respecte a les al-

**El que separa els economistes d'aquells
que no ho són és la preocupació pel cost
d'una decisió, i no només pel seu benefici.
S'ha de fer el màxim per la societat tenint
en compte que els recursos són escassos**

ternatives perdudes. Sap que els beneficis i costos rellevants per a una decisió són tan sols els eludibles. Els ineludibles, que tindrem tant si decidim en aquell moment una cosa com una altra, no seran rellevants, de manera que a curt termini, a diferència del llarg termini, els costos i beneficis marginals i no totals són els importants.

Del llibre en destaca la pausada valoració de la professió que fa Franco Modigliani, que divideix els economistes entre aquells que creuen que el mercat funciona –i que si momentàniament no ho fa és només qüestió de temps, perquè tard o d'hora ells mateixos troben l'equilibri– i els que pensen que sense una intervenció aliena als mercats, aquests no se'n surten. És a dir, que la societat es pot trobar amb assignacions de «cantonada» en què l'equilibri particular no en genera un de general. Leontief es pronuncia a favor d'aquests últims, i diu que només el segon tipus d'economistes entenen la realitat. Entre els primers, Robert E. Lucas Jr., que conta a l'entrevista l'admiració del seu pare per la planificació indicativa, rebutja el socialisme per «la incapacitat de portar la llet a casa de manera eficient cada dia», miracle que mai no farà un govern. Entre els segons que s'han mogut cap als del primer grup llegim Kornai, que reconeix el seu desengany amb la planificació quan els tancs entraren a Praga, amb la sobrecentralització del socialisme soviètic viscuda en pròpia carn. Entre els primers, però ara en part desenganyats, Robert J. Schi-

ller, el de l'**Exuberancia Irracional**¹, que es pronuncia contra el fonaments racionals en el mercat d'actius com «un dels majors errors de la història del pensament econòmic»; o el Nobel Robert Aumann (1930), que pren distància i observa des de la crisi dels míssils de Cuba (1962) a la Guerra Freda com una aplicació més de la teoria de jocs.

El llibre permet entendre el que mou en cada moment una determinada orientació de recerca per aquests economistes que, amb el seu coneixement, tant han influït en les generacions successives: articles seminals a les top five –les revistes de major prestigi de la professió– i que en bona part són contribucions encara avui interioritzades per als nostres alumnes, mentre no es refutin per una altra de superior, millor fundada i amb més capacitat explicativa. Per tot això, Inside the economist's mind no s'ha de llegir sense una mentalitat oberta, desperta i contrària al prejudici. |

1 SCHILLER, J. R., *Exuberancia Irracional*, Taurus. Madrid, 2003.



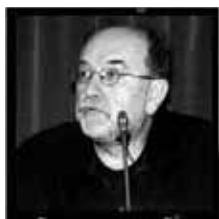
El fetiche del crecimiento

Hamilton Clive

Laetoli. Pamplona, 2006

Carlos Taibo | carlos.taibo@uam.es

Professor de Ciència Política de la Universidad Autónoma de Madrid



El fetiche del crecimiento és la traducció castellana del llibre *Growth fetish*, de Clive Hamilton, professor de la Australian National University i director del gabinet d'estudis sobre afers d'interès públic The Australia Institute.

L'obra de Hamilton s'aproxima als nombrosos problemes que neixen d'una societat, la nostra, encantada pels diners i el consum, fenòmens que des de la nostra percepció hauríem d'identificar amb el benestar. El creixement econòmic és, al cap i a la fi, el major reclam de la política, i la seva absència s'interpreta com el principal indicador de fracàs. A més a més, s'estima que la resolució dels problemes vinculats amb la desocupació, amb els serveis socials o amb la pobresa passen necessàriament pel creixement. De la mateixa manera, tot això s'emmarca en una cosmovisió que ens fa pensar que les societats es troben en una permanent línia de progrés amb el creixement com a principal motor.

Malgrat tot, l'abundància que es registra en els països del nord no s'ha traduït en millores palpables en la felicitat i la satisfacció de les persones. Més aviat sembla que els fets han evolucionat en sentit contrari. Tot i que els nivells de renda són importants també per les capes pobres de població, superat cert llindar de riquesa no es produeixen increments

paral·lels de felicitat. En altres paraules, «l'art de viure» que reivindiquen John Stuart Mill (1806-1873) i John Maynard Keynes (1883-1946) no ha guanyat terreny en els darrers decennis. En molts sentits anem a pitjor, en uns països on el neoliberalisme defensa amb fermesa reduccions d'impostos encaminades a que els «consumidors» disposin de més recursos i, conseqüentment, gastin més. «Los actuales productos de lujo serán mañana una necesidad para la mayoría de los habitantes ricos» assenyalava Hamilton.

El present llibre ens convida a repensar moltes coses. Sobre la base que és tant possible com desitjable abandonar en la nostra vida econòmica les regles del mercat, l'obra assenyalava que és urgent introduir nous indicadors de la realitat econòmica. Hamilton ho anomena Índex de Progrés Genuí (IPG), un barem fonamentat en el fet que els indicadors de benestar que només tenen en compte els béns i els serveis generats tenen poc sentit. «Muchas de las cosas consumidas por la gente quedan fuera del mercado y, sin embargo, afectan a su bienestar.» En conseqüència, l'IPG emfatitza dimensions generalment ignorades: la distribució de la renda o la condició del treball que es desenvolupen a la llar i en organitzacions no lucratives, entre d'altres. Però l'IPG també es preocupa pels costos derivats de la desocupació, pel risc que es computin com a generadors de riquesa els recursos que es destinen a la lluita contra el crim o per la perspectiva que

L'abundància material en els països del nord no s'ha traduït en millores palpables en la felicitat i la satisfacció de les persones. Més aviat sembla que els fets han evolucionat en sentit contrari

no es valorin els efectes negatius de les agressions mediambientals i l'esgotament de matèries primeres.

En *El fetiche del crecimiento* s'emfatitza el fet que hi ha persones que descobreixen que la seva vida millora en el moment que perden el lloc de treball. Una enquesta feta a Europa demostra que un 42% de les dones i un 54% dels homes preferiria, en qualsevol cas, treballa menys hores. I, malgrat tot, els fets es mouen en sentit contrari. Les jornades laborals s'allarguen de tal manera que cada vegada són més les persones que treballen 45 o fins i tot 50 hores setmanals. Sembla com si la lògica del capitalisme es traduís en una prohibició expressa de la reducció de la jornada laboral. A aquest fet s'hi refereix el filòsof i periodista francès André Gorz (1923-2007) quan parla de la necessitat d'«obligar al capital a poner el ahorro en tiempo de trabajo a libre disposición de una sociedad en la que dejen de predominar las actividades sometidas a racionalidad económica». D'aquesta manera, Hamilton assenyalava que la pèrdua de pes del treball assalariat es traduirà en un beneficiós retrocés del consum, de tal manera que «parte del tiempo liberado de la compulsión por trabajar y consumir se podría dedicar a la educación y la mejora personal».

Paral·lelament, s'haurien de perfilar altres iniciatives, com les encaminades a desplegar mesures que limitin les noves inversions en els països rics i fomentin les dirigides als països pobres o actuacions que atenguin se-

riosament la redistribució de la riquesa i del treball en el si dels països desenvolupats. D'aquesta manera, l'opció del decreixement contribuiria poderosament a disminuir els problemes derivats de la sobrepoblació i del tràfic de ciutadans. Així mateix, cal ser conscients que aquesta opció es veurà afavorida per una demografia que comença a mostrar frens al seu creixement.

Finalment, el retrocés que experimentarà l'activitat mercantil es veurà compensat per un creixement de les activitats que s'escapen de la lògica del mercat. «Descenderá el producto interior bruto, pero un indicador de progreso nacional que midiese más exhaustivamente la actividad productiva reflejaría un crecimiento ininterrumpido». De la mateixa manera, cal que siguem conscients que les demandes entre nord i sud són molt diferents, tot i que també cal examinar críticament la situació actual dels països del tercer món. Segurament, en el seu cas, abans que un estricte decreixement, cal iniciar una forma diferent de creixement que les fins avui registrades. |



Prats de Molló entre història i memòria

Ramon Gual

Terra Nostra. Prada, 2007.

Joan Becat | becat@univ-perp.fr

Director del Centre de Recerques i d'Estudis Catalans (CREC) de la Universitat de Perpinyà



La revista *Terra Nostra*, de Prada de Conflent, ens té acostumats a publicacions acurades sobre la Catalunya Nord i d'un gran interès pels Països Catalans. En notarem tres. De Joan Felip Alazet, *Castell Reial de Perpi-*

***nyà* evoca la història del palau dels reis de Mallorca des de la seva construcció el 1274 fins avui dia, en paral·lel amb la història de Catalunya i de Catalunya Nord. També, pel centenari de la mort de Jacint Verdaguer (1845-1902), publica *Canigó*, a cura de Joan Maluquer i Ramon Gual, en una versió amb la integritat del text, car uns elements havien desaparegut després de la primera edició al segle XIX. L'acompanya una moderna traducció francesa de Miquela Valls. Finalment, la revista *Terra Nostra* acaba de publicar una eina de gran utilitat, la *Bibliografia rossellonesa*, de Renat Noell, que cobreix dels orígens fins al 1960, amb tres volums relligats en un sol llibre.**

Però el que vull recomanar especialment és el llibre *Prats de Molló entre història i memòria*, una obra que recull la memòria d'aquesta vila de l'Alt Vallespir. Algunes pàgines evocuen Bartomeu Xatart (1774-1846), un botanista del segle XIX i el sojorn de Verdaguer a la Presta; unes altres recullen l'abundant microtoponímia d'aquest municipi, que cobreix un mapa a escala del 1:25000, i unes

pàgines evocuen la revolta dels Angelets de la Terra de Josep de Trinxeria (1630-1689), just després de l'annexió de Catalunya Nord al regne de França.

Ara bé, l'essencial de la publicació evoca dos episodis cabdals de la història contemporània catalana: els Fets de Prats de Molló i la Retirada. El 1926, durant la dictadura de Miguel Primo de Rivera (1870-1930), Francesc Macià (1859-1933) forma a Prats una columna de més de dos-cents homes per entrar a Catalunya, pensant provocar un aixecament de la població. Denunciats, són detinguts per la policia francesa i jutjats a París. Però la part més important són les pàgines que evocuen l'èxode republicà de 1939, durant el qual mig milió de persones creuen la ratlla. La meitat són militars que foren desarmats al passar la frontera i l'altra meitat civils (la majoria dones, nens i persones grans).

Un allau humà imprevist, com mostra el fet que les autoritats franceses no tenien res preparat, ja que esperaven unes poques desenes de milers de refugiats. Unes cent mil persones passaran pel coll d'Ares en menys de quinze dies i caigueren a Prats de Molló, on l'exèrcit els aparcarà en les terres de la vora del riu. Tot i les fotografies, les evocacions diverses i l'esforç d'imaginació, sempre se'm feia difícil imaginar el que va ser l'arribada de tanta gent desfeta, en condicions horribles i les reaccions de la població. Doncs ara m'és possible, car el llibre de Gual recull molts documents, testimonis d'exiliats

El manteniment del patrimoni de la Guerra com a símbol no és suficient. Cal anar més enllà, intentant aconseguir que esdevingui un espai de coneixement de la història per a la ciutadania

i d'habitants, informes, els articles de premsa de l'època i 105 clixés inèdits.

Pensem que Prats de Molló aleshores tenia uns 1.500 habitants i que va caldre ajudar i nodrir durant dos mesos uns refugiats prop de deu vegades més nombrosos, sense gaire suport de les autoritats. Un detall d'entre mil: feia tant fred, en aquest cru mes de febrer muntanyenc, que la gent, que dormia sota tendes militars o fetes amb mantes o fins i tot al ras, arrencava les branques dels arbres per fer foc, inclosos els fruiters. El territori quedà devastat. Malgrat això, tant en els testimoniatges de l'època, recollits en el llibre, com en la memòria actual dels pratencs que ho van viure, no hi ha crítiques, sinó una gran compassió davant la misèria humana.

Us recomano llegir la Retirada, redactada per Josep Fitte, secretari de l'Ajuntament de Prats de Molló, per la seva espontaneïtat i sensibilitat: «Mentrestant l'onada va continuant. A les escoles comunals no hi pot cabre més, aqueixa marea humana. Cal preveure d'allotjar-los en els vastos edificis del camp de vacances de la Vila de Perpinyà, ja curullts de soldats de la guàrdia d'assalt espanyola. El 5 de febrer del 1939 plou i neva a muntanya. Els refugiats arriben xops i gelats: és urgent de posar aquests desgraciats a recer; les classes, les escales de servei de les escoles es guarneixen de raïmades humanes, apretades les unes contra altres; les dones, la majoria alleten mainatjons, ninets i

ninets que tremolen de cap a peus malgrat les begudes calentes que se'ls està repartint i malgrat les mantes que els cobreixen. És un espectacle veritablement lamentable de contemplar, i les llàgrimes ens regalimen en veure criatures tan petites mig nues que mamen en va el pit esgotat de llurs joves mares i ploren de ràbia de no poder treure res d'aquesta font de vida. Víctimes de la dolenteria dels homes. (...) No se sap si els franquistes bombardejaran els fugitius i si un greu incident fronterer no vindrà pas a enverinar aquesta dolorosa situació. Per tant, les autoritats republicanes espanyoles decideixen d'evacuar a França els hospitals de Molló i Camprodon (...) els quatre mil ferits i malalts atesos. (...) El 6 de febrer, els primers nafrats transportats fins al coll d'Ares són encaminats amb baiards, sobre lliteres improvisades, dutes per dos homes espanyols vàlids i francesos abnegats, cap al coll de la Guilla, punt terminal de la ruta francesa del coll d'Ares.» |



PORTAL

**Una veritat incòmoda.
Un compromís ineludible**

FINESTRA

El taulell del joc polític
Moisès Amorós

Com són els electors catalans?
Roger Buch

**Una nova generació de catalans (II)
Comportament polític juvenil**
Raül Tormos

CONNEXIONS

Sostenibilitat, un repte de país
Anna Simó

**Sostenibilitat i canvi climàtic
a Catalunya**
Josep Enric Llebot

Sostenibilitat, energia i societat
Marcel Coderch

**El repte de les sostenibilitats
en temps de globalització**
Jaume Font

Revitalització *versus* Rurbanització
Francesc Muñoz

NAVEGADOR

**La propietat com a forma
de protecció ambiental:
velles i noves fórmules**
Joana Diaz

BLOC

**La sostenibilitat com a model
per construir un país lliure**
Montserrat Bergés

FÒRUM

Martí Boada
«Una societat que té problemes
amb l'aigua és una societat que té
conflictes molt severs»
Entrevista de Sergi Sol

FULL DE CàLCUL

La bombolla es desinfla
Enric Llarch

EXPLORADOR

Pakistan, un invent fallit
Jaume Bartrolí

ARXIU

La Guerra del Francès
Jordi Roca

XARXA

***Pla d'igualtat
de la Universitat Rovira i Virgili***
Montserrat Palau

***Inside the Economist's mind.
Conversations with Eminent
Economists
de Paul Samuelson
i William A. Barnett***
Guillem López i Casasnovas

***El fetiche del crecimiento
de Clive Hamilton***
Carlos Taibo

***Prats de Molló
entre història i memòria
de Ramon Gual***
Joan Becat

